

Om hon varit man

Kvinnors erfarenheter av våld i samkönade relationer
och bemötande i professionella verksamheter

Uppsala Kvinnojour är en ideell feministisk förening som sedan 1981 arbetar mot mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer. Uppsala Kvinnojour erbjuder stödsamtal, juridisk rådgivning och skyddat boende till våldsutsatta kvinnor, tjejer och barn. Uppsala Kvinnojour erbjuder även utbildning för yrkesverksamma, myndigheter samt andra föreningar och organisationer.

Läs mer om Uppsala Kvinnojour på www.uppsalakvinnojour.se.

© 2020 Uppsala Kvinnojour

Text: Kai Åhman

Grafisk form och illustration: Amanda Do

Tryck: RK Tryck, Uppsala 2020

ISBN: 978-91-519-5069-3

Om hon varit man

Innehåll

6	Begrepp
9	Förord
11	Del 1: Våld mot lhbtq-personer
12	Särskild sårbarhet
14	Heteronormativitet
15	Ofarliga kvinnor, jämlika relationer
16	Särskilda svårigheter vid uppbrott
	Isolering 16
	Skuld och skam 17
	Rädsla 18
	Brister i bemötande 18
21	Del 2: Berättelser om våld och utsatthet
23	Informanterna
25	Om kvinnan som utövade våld
31	Uppväxtens normalisering och inverkan
36	Relationens början
41	Vägen mot isolering och våld

46	Maktrelationer
53	Psyiskt våld
65	Sexuellt våld
72	Ekonomiskt och materiellt våld
75	Fysiskt våld
81	Om hon varit man
89	Att lämna relationen
96	Efter våldet
	Separation och vårdnadstvist 100
107	Del 3: Bemötande av lhbtq-personer utsatta för våld
110	Bemötande från den närmaste omgivningen
113	Bemötande i professionella verksamheter
129	När bemötandet fungerar
	Vad är ett bra bemötande? 131
137	Förövare i trygga rum
141	Referenser

Begrepp

Lhbtq: Samlingsnamn för Lesbiska, Homosexuella, Bisexuella, Transpersoner och Queera personer.

Lesbisk: En person med kvinnlig könsidentitet som har romantiskt och/eller sexuellt intresse av andra kvinnor.

Homosexuell: En person som har romantiskt och/eller sexuellt intresse av någon med samma kön/könsidentitet.

Bisexuell: En person som har romantiskt och/eller sexuellt intresse av både män och kvinnor.

Queer: Queer som identitet kan handla om att inte behöva definiera vare sig sexualitet eller kön, eller att ha en sexualitet, könsidentitet eller ett könsuttryck som är normbrytande. Queer är en position som ofta grundas i en kritik av heteronormen.

Könsidentitet: Det självupplevda könet; det kön som personen känner sig tillhöra, oavsett hur kroppen uppfattas av andra.

Transperson: En person som inte, eller delvis inte, identifierar sig med det vid födseln tilldelade könet. Att vara transperson kan yttra sig på många olika sätt och ordet används ofta som ett samlingsnamn för många olika slags könsidentiteter. Transpersoner kan vara heterosexuella, homosexuella, bisexuella, lesbiska eller queera.

Ickebinär: En person som varken definierar sig som man eller kvinna, alternativt som både man och kvinna. Personen kan också identifiera sig som någonstans mitt emellan. Ibland används ickebinär som ett samlingsnamn för olika könsidentiteter som inte följer den binära tvåkönsnormen.

Cisperson: En person som identifierar sig med det kön den tilldelades vid födseln.

Pronomen: Vad en person vill bli kallad när andra pratar om den, till exempel hon, han, den och hen. En persons personliga pronomen behöver inte hänga ihop med hur personen uppfattas utåt, utan bygger på personens egen upplevelse.

Rasifiering: En social process där olika värden och egenskaper knyts till personer baserat på föreställningar om ras. Baserat på en persons utseende, bakgrund och/eller härkomst behandlas denna som att den skulle ha särskilda erfarenheter, egenskaper eller åsikter.

Community: Ett uttryck som används för att beskriva sociala nätverk som utgörs av lhbtq-personer.

Förord

Lesbiska, homosexuella, bisexuella, trans- och queera personer (lhbtq-personer) är särskilt utsatta för våld i såväl offentliga som privata rum. Homo- och transfobi, heteronormativa föreställningar om våld i nära relationer samt bristfälligt och ibland kränkande bemötande hindrar dock lhbtq-personer från att söka och få adekvat stöd och skydd för sin våldsutsatthet. I den här boken intervjuas 11 kvinnor, varav 10 har blivit utsatta för våld av en kvinna de haft en romantisk och/eller sexuell relation med. Deras berättelser ger en inblick i hur våldet kan ta sig i uttryck när förövaren är en kvinna, vilka omständigheter som gör dessa våldsutsatta särskilt sårbara samt hur våldet förstås av den utsatta såväl som av omgivningen. Kvinnorna berättar också om hur de bemötts i professionella verksamheter när de sökt stöd för sin våldsutsatthet och i andra sammanhang.

Bokens främsta syfte är att erbjuda yrkesverksamma en kunskapsfördjupning om våld i lhbtq-kvinnors nära relationer, där kvinnornas egna erfarenheter lyfts fram som den centrala källan till kunskap. Kvinnornas berättelser ger också andra våldsutsatta lhbtq-kvinnor möjlighet till igenkänning och identifikation, när erfarenheter som liknar deras egna finns representerade.

Våld mot lhbtq-personer

Lesbiska, homosexuella, bisexuella, trans- och queera personer har identifierats som särskilt utsatta för våld till följd av samhällets marginalisering och diskriminering. Såväl nationella som internationella undersökningar har visat att lhbtq-personer är utsatta för våld i minst lika hög utsträckning som heterosexuella cis-kvinnor. I den svenska studien *Våldsamt lika och olika*, som bygger på svar från drygt 2000 medlemmar i RFSL, svarade en fjärdedel av deltagarna att de var eller hade varit utsatta för någon typ av sexuellt, fysiskt och/eller psykiskt våld. Nationellt Centrum för Kvinnofrids sammanställning av studier om våld mot hbtq-personer, *Våld mot hbtq-personer – en forsknings- och kunskapsöversikt*, visade att det psykiska våldet var det vanligast förekommande i samkönade relationer. I studierna varierade förekomsten av psykiskt våld mellan 46 och 84 procent. Förekomsten av fysiskt våld varierade mellan 7 och 40 procent och sexuellt våld mellan 8 och 17 procent. I en studie framkom att nästan 70 procent av de tillfrågade lesbiska kvinnorna uppgav att de endast varit utsatta för våld av kvinnliga partners. Att förekomsten av våld varierar mycket i olika studier handlar främst om hur frågor om våld, kön och sexualitet ställts. Faktorer som kan påverka att utfallet i undersökningarna blir olika är huruvida könsidentitet tagits i beaktande eller ej, hur frågor kring sexuell identitet är ställda, hur informanterna definierat sin sexuella identitet vid tidpunkten för våldet samt vilket kön förövaren har.

Trots att undersökningar visar att lhbtq-personer är utsatta för våld i stor utsträckning, har utsattheten inte någon motsvarighet bland polisanmälningar eller i antal stödsökande hos myndigheter och ideella organisationer. Den uppföljningsstudie som gjordes efter *Våldsamt lika och olika* visade att inte ens hälften av respondenterna vände sig till myndigheterna vid behov av hjälp och stöd. De flesta hade tagit hjälp av vänner och ibland ursprungsfamilj, några av psykiatrin, olika kvinno- och brottsofferjourer eller hos RFSL. Ytterst få gjorde en polisanmälan eller sökte stöd via socialtjänsten.

Samhällets stöd för våldsutsatta är baserat på teorier om, och kvinnors erfarenheter av, mäns våld. Våld i nära relationer förstås som ett uttryck för mäns överordning och kvinnors underordning. För lhbtq-personer som utsatts för våld kan det vara svårt att känna igen sig i den heteronormativa våldsförståelsen och hitta berättelser att identifiera sig med. Det kan också vara svårt att hitta stödverksamheter där lhbtq-personer inkluderas i målgruppen. Yrkesverksamma kan också ha svårt att förstå eller upptäcka våld som inte utövas av män. Könet på den som blir utsatt, och den som utsätter, blir alltså avgörande för hur våldet uppfattas samt vilken hjälp som tillgängliggörs.

Särskild sårbarhet

Särskild sårbarhet är ett begrepp som hänvisar till en särskilt utsatt position till följd av samhällets diskriminering och marginalisering. Den särskilda sårbarheten kan bland annat innebära att vara utsatt för våld i särskilt hög grad, att ha små eller inga resurser att förändra sin situation samt svårt att få andra att se våldsutsattheten, men även att samhällets stödfunktioner inte är anpassade för de särskilda behov som utsattheten ger upphov till. Lhbtq-personers särskilda sårbarhet tar sig bland annat uttryck i gruppens utsatthet för diskriminering, homofobi, trakasserier och våld i det offentliga rummet och i nära relationer. Att vara lhbtq och därmed befinna sig

i minoritetsposition kan dessutom resultera i psykosocial stress, så kallad minoritetsstress. En person kan drabbas av minoritetsstress om den ständigt blir ifrågasatt, osynliggjord, utsatt för diskriminering, trakasserier och våld, eller känner att den ständigt behöver vara på sin vakt och vara beredd på kränkande behandling.

Många lhbtq-personer upplever att deras sociala stöd är begränsat. En amerikansk studie från 2017 visade att unga lesbiska och bisexuella kvinnor upplever betydligt mindre socialt stöd än heterosexuella; hela 21,3 procent lesbiska kvinnor och 14,1 procent bisexuella kvinnor uppger brist på stöd i jämförelse med heterosexuella 4,5 procent. I samma studie framhövdes även den psykiska ohälsa som finns inom gruppen, i studien mätt genom att undersöka behov av behandling för psykisk ohälsa. Störst behov av hjälp upplevde unga bisexuella kvinnor, 28,3 procent, tätt följt av medelålders/ äldre bisexuella kvinnor och lesbiska kvinnor; 24,4 respektive 21,4 procent.

I ett flertal nordamerikanska studier finns tydliga indikationer på att bisexuella kvinnor är särskilt utsatta; de har i högre utsträckning än både homo- och heterosexuella kvinnor utsatts för våld av en partner och de har oftare varit utsatta för våld och sexuella övergrepp under barndomen. Även i de få svenska studier som undersökt bisexuella kvinnors våldsutsatthet finns indikationer på särskild utsatthet för fysiskt och sexuellt våld. Flera studier har visat att bisexuella kvinnor främst varit utsatta för våld av män. Dock är det viktigt att inte anta att bisexuella kvinnor bara blir utsatta av män, då det riskerar att osynliggöra eventuella kvinnliga förövare. Transpersoner utgör också en särskilt utsatt grupp bland lhbtq-personer. Enligt en undersökning gjord av Folkhälsomyndigheten mår transpersoner sämre än såväl övriga i lhbtq-gruppen som heterosexuella och cispersoner, och självskadebeteende och självmordstankar är vanligt förekommande. Samma undersökning visade att över 30 procent av de deltagande transpersonerna blivit tvingade till sex mot sin vilja.

I undersökningar genomförda av bland andra Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor framkommer tydliga skillnader mellan unga lhbtq-personer och heterosexuella ungdomars upplevelser av våld. Unga lhbtq-personer uppgav i större utsträckning att de utsatts för våld, sexuellt våld eller utnyttjande, 8 procent, i jämförelse med heterosexuella ungdomars 2 procent. Hela 26 procent av lhbtq-ungdomarna uttryckte att de någon gång upplevt att de inte själva kunde bestämma över sin egen kropp eller vem de skulle ha sex med, jämfört med heterosexuella ungdomars 9 procent. Det framkom även att många fler lhbtq-ungdomar än andra upplever att de inte fritt får välja vilka de ska vara ihop med eller gifta sig med.

Heteronormativitet

Vårt samhälle och våra värderingar styrs av många olika typer av normer för hur vi beter oss och uppfattar vår omgivning och livet i stort. Heteronormen kopplar ihop kropp, sexualitet och identitet; är du biologiskt sett född kvinna behöver du uppvisa rätt sorts femininitet och känna sexuellt begär till det motsatta könet för att andra ska kunna uppfatta dig som begriplig. Heteronormen byggs upp av en slags obligatorisk heterosexualitet, där heterosexualitet om och om igen upprepas som den ideala levnadsformen. Heteronormen kan därmed betraktas som ett slags livsmanus som talar om vad som är önskvärt och inte, vad som anses vara normalt och inte och hur det ideala livet bör levas för att accepteras som fullvärdigt.

Heteronormen är också institutionaliserad genom politiska åtgärder, rättigheter och lagar som gynnar dem som lever heteronormativa liv. Den genomsyrar också det vardagliga livet, vård och omsorg, jobb och skola, och inte minst våra relationer. Lhbtq-personer förhåller sig hela tiden till heteronormen, oavsett om det handlar om blanketter med heteronormativa svarsalternativ, normativa frågor hos gynekologen eller hur, när och var man ska och kan visa sin kärlek öppet. Heteronormen talar helt enkelt om för oss vad som är annorlunda,

avvikande och onaturligt, och det är just detta som utgör grunden för homo- bi och transfobi. Normer har ofta en utestängande mekanism och är för de flesta relativt osynliga. För de individer och grupper som bryter mot dem är de däremot smärtsamt uppenbara.

Ofarliga kvinnor, jämlika relationer

Lhbtq-personers relationer, i synnerhet relationer mellan kvinnor, omgärdas av en mängd olika föreställningar och mytbildningar. Dessa präglar både omgivningens och de utsattas syn på, samt förmåga att förstå, våld i kvinnors samkönade relationer. Synen på kvinnor som passiva, svaga och oförmögna att använda våld gör exempelvis att det kan vara svårt att se sig själv som utsatt för våld när förövaren är en kvinna. Våldet kan av samma anledning förminskas, osynliggöras eller misstolkas av omgivningen.

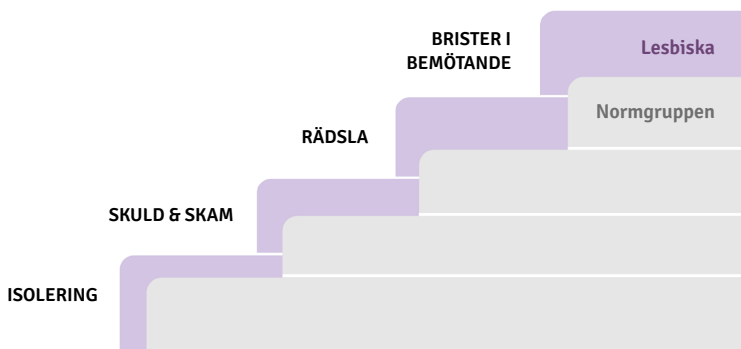
Relationer mellan kvinnor uppfattas ibland som en slags lesbisk utopi där lesbiska kvinnor lever i en kommunikativ och jämlik tillvaro, vilket indirekt skulle göra dem befriade från dominans, maktrelationer och våld. Dessa bilder av kvinnor och våld bidrar till att våld i kvinnors samkönade relationer förminskas och osynliggörs, och gör att de våldsutsatta har små chanser att få den hjälp de behöver. De stereotypa föreställningarna riskerar att bidra till att kvinnliga förövare har lättare att undkomma några större rättsliga åtgärder. Många kvinnliga förövare tenderar dessutom att anspela på sin egen utsatthet inför polis, ambulanspersonal och andra sjukvårdsinstanser, vilket gör att dessa kan misstolka vem som egentligen är offer och vem som är förövare. I förlängningen kan det leda till att fel person grips och att eventuella rättsprocesser baseras på feltolkningar.

De flesta fall av våld i samkönade relationer kommer aldrig till polisens kännedom, och syns därmed inte heller i statistiken. Polisen och andra myndigheter kan således få en bild av att våld i samkönade relationer i stort sett inte existerar.

Särskilda svårigheter vid uppbrott

Att bryta upp från en våldsam partner är omgärdat av hinder för alla våldsutsatta personer. Om den utsatta är lhbtq-person uppstår dessutom särskilda svårigheter i uppbrottsprocessen. Uppbrottstrappan är en grafisk modell skapad av Carin Holmberg och Goldina Smirthwaite som tydliggör vad som är gemensamt för våldsutsatta kvinnors uppbrottsprocesser och samtidigt påvisar de särskilda hinder som finns för kvinnor som befinner sig i extra utsatta positioner. För dessa kvinnor demonstrerar trappans förhöjda steg att deras svårigheter är *större*, men inte totalt annorlunda än andra kvinnors. Uppbrottstrappan synliggör även de kvinnor vars uppbrottsprocesser inte tidigare uppmärksammats i svensk våldsforskning, till exempel lesbiska kvinnor.

Uppbrottstrappan består av fyra steg utan inbördes ordning;

Isolering

Lhbtq-personers erfarenheter av bristfälligt bemötande, låg kunskapsnivå hos till exempel vårdpersonal och att gå på gång behöva komma ut gör att många drar sig för att söka stöd när de blivit utsatta för våld. Rädslan att råka ut för ett heteronormativt och ibland

homofobt bemötande kan alltså minska en persons benägenhet att söka hjälp, och därmed bidra till isolering. Många befinner sig också i en mindre kontext eller community bestående av andra lhbtq-personer, där både före detta partners, egna och gemensamma vänner ingår. Eftersom många lhbtq-personer har ett bristande stöd från ursprungsfamiljen, i vissa fall inget stöd alls, är de ofta beroende av sin partner och sitt community för socialt stöd. Att berätta om våld kan därför upplevas som svårt, eftersom det kan finnas en oro över hur vännerna kommer ta ställning och en rädsla för att uteslutas ur viktiga sociala gemenskaper. Om den utsatta kvinnan dessutom lever på landsbygden och endast har ett litet eller inget lhbtq-sammanhang att ty till, kan detta förstärka isoleringen ytterligare.

Vissa upplever en rädsla för att hela lhbtq-gruppen ska värderas negativt om man exempelvis berättar om våld i en lesbisk relation, och undviker därför att lyfta våldet. Andra drar sig för att söka hjälp hos till exempel RFSL då de antingen känner någon som arbetar där eller själva är välkända inom communityt. Om den våldsutsatta inte är öppen med sin sexualitet eller könsidentitet, kan partnern dessutom använda hot om att outa personen för att isolera och kontrollera.

Skuld och skam

Skuld- och skamkänslor har en stor påverkan på våldsutsatta lhbtq-personers möjlighet att lämna relationen och den våldsutsatta tar ofta ett stort emotionellt ansvar för förövaren. Lhbtq-communityt är litet och utgör ofta det sociala nätverket och det är här stödet finns – för den våldsutsatta såväl som för den som utsätter. Om förövarens handlingar skulle bli kända inom parets community riskerar denna att bli utesluten och ensam, vilket kan innebära social isolering. Här uppstår en slags dubbelbindningssituation, som dels handlar om dilemmat för den utsatta om vännerna förringar situationen och tar parti för förövaren, dels en stark oro för att förövaren ska bli utstött och ensam om våldet avslöjas.

Den våldsutsatta kan också känna skam över att förövaren är kvinna, då kvinnor inte anses vara kapabla till fysiskt och sexuellt våld. Om den utsatta vågar berätta om våldet för vänner och familj finns risken att hon blir ifrågasatt och att våldet och allvaret i situationen förringas. Skamkänslor kan också uppstå om den våldsutsatta har kunskap om mäns våld mot kvinnor. Den utsatta kan då känna skam över att ha hamnat i en relation fylld av kränkningar och våld, trots att hon besitter kunskap om våld i nära relationer.

Rädsla

Rädsla för att lämna en våldsam partner har många gånger sin grund i bristen på sociala nätverk och brist på stöd från samhälle och ursprungsfamilj. Rädslan att bli ensam gör ofta att en lhbtq-person stannar längre i relationen, kanske är partnern den enda familj som finns tillgänglig utöver vänner och mer ytliga bekantskaper. Lhbtq-personer kan även känna rädsla för att inte bli väl mottagna och trodda, särskilt när förövaren är en kvinna och kanske till och med är mindre/kortare än den som blir utsatt.

En del lhbtq-kvinnor kan känna särskild rädsla kring att förlora barn i separationen. Denna situation skiljer sig från heterosexuella kvinnors då det kan finnas relationer där den utsatta kvinnan inte är juridisk förälder till barnet. När insemination skett utomlands krävs att den icke-bärande kvinnan gör en närståendeadoption för att bli juridisk vårdnadshavare. Detta kan den bärande och eventuellt våldsutövande kvinnan utnyttja och förhålla i en separationsprocess. Om den våldsutsatta varken burit eller adopterat barnet kan det exempelvis göra att hon har väldigt små möjligheter att ta barnet med sig till ett skyddat boende.

Brister i bemötande

Det finns tydliga indikationer på såväl kunskapsunderskott som heteronormativt och diskriminerande bemötande av lhbtq-personer

hos myndigheter och andra stödjande verksamheter, vilket utgör ett hinder i uppbrottsprocessen. Kunskapsunderskottet hos yrkesverksamma leder ofta till normativa antaganden om såväl våld som lhbtq-personer, och påverkar därmed hur den våldsutsatta tas emot. Bilden av kompetensunderskottet bekräftas genom studier av skyddade boendens kompetens gjorda av Länsstyrelsen och Socialstyrelsen. Här beskrivs lhbtq-kompetensen som att någon i personalstyrkan genomgått någon form av lhbtq-specifik utbildning eller att denna fått utbildning via sin högskole- eller universitetsutbildning. En del anställda uttryckte också att de fått viss utbildning, men att den inte räcker till i verkliga situationer. Vissa boenden uppgav att de tog emot lhbtq-personer, men utan att ha kompetens på området, och andra att de endast tar emot lhbtq-personer med kvinnlig könsidentitet.

Yrkesverksammas bristande kunskap om våld i lhbtq-personers nära relationer kan medföra att den våldsutsatta inte får adekvat vård eller stöd om den är öppen med sin sexualitet eller könsidentitet. Yrkesverksamma kan exempelvis ha svårigheter att förstå våldet och ta det på allvar, eller alltid anta att en medföljande kvinnan är en väninna och inte inse att denna är partner och förövare. Det kan även finnas svårigheter för våldsutsatta lesbiska och transkvinnor att befinna sig i starkt heterosexuellt kodade miljöer, som till exempel kvinnojourer eller andra skyddade boenden.

Berättelser om våld och utsatthet

En majoritet av de lhbtq-kvinnor som vi intervjuat identifierar sig som lesbiska och många har också kvinnlig könsidentitet. Två definierar sin könsidentitet som icke-binär, men könas som kvinnor av omgivningen. Två definierar sig som bisexuella kvinnor och en som homosexuell kvinna. Alla intervjuade har innan de blivit utsatta för våld i parrelationen haft egna nära vänner och ett relativt stort socialt nätverk. För de flesta av de intervjuade har våldet inneburit att de förlorat kontakten med vänner och bekanta, ibland också ursprungsfamilj, men nästan alla har antingen lyckats bygga upp kontakten igen eller lyckats hitta nya vänner och nya sociala nätverk.

Ungefär hälften rör sig i sociala sammanhang med politiska och feministiska värderingar och åsikter. Här är varierande typer av högre utbildning norm och många har erfarenhet av utsatthet av olika slag. Oftast rör sig de personer som utsatt dem för våld i samma eller angränsande kretsar. Nästan alla är helt öppna med sin sexualitet och har varit det i många år, men det förekommer även att vissa inte är öppna på sin arbetsplats eller för delar av ursprungsfamilj eller släkt. Flera av informanterna har varit utsatta för sexuella övergrepp under barndomen och det förekommer också berättelser om psykiskt, fysiskt och sexuellt våld samt hedersrelaterat våld inom familjen.

En del av informanterna var unga när de träffade partnern/kvinnan/kvinnorna som utsatte dem för våld, andra aningen äldre. Ungefär hälften hade en partner som var mellan 10 och 15 år äldre, resterande var mer eller mindre jämnåriga eller själva något år äldre. Närmare hälften av informanterna uppger sig ha en bra eller tillfredsställande relation till sin ursprungsfamilj, medan de återstående har en bristfällig eller dålig relation. Tre personer uppger att kontakten är helt bruten med hela eller delar av familjen sedan en tid tillbaka. En klar majoritet av de våldsutövande kvinnorna har enligt informanterna däremot bra eller stabil kontakt med sin ursprungsfamilj och drygt hälften hade många vänner och ett stort socialt nätverk samt stabil inkomst och boendeform. Ingen av de intervjuade levde vid intervjutillfället kvar i den våldsamma relationen. Informanterna är alla lhbtq-personer som har sett till att skaffa sig kunskap och utbildning om sin egen situation. Där samhällets kunskap har brustit har de med hjälp både av utbildning och sitt sociala nätverk i respektive lhbtq-community hittat den information de behövt för att förstå sin situation och sina upplevelser.

Vi sökte efter personer att intervjua via sociala medier samt via organisationer som möter lhbtq-personer. Vi sökte alltså aktivt lhbtq-kvinnor (inklusive icke-binära och queera) som har romantiska och sexuella relationer med andra lhbtq-kvinnor (och icke-binära och queera) som hade erfarenhet av våld i en eller flera parrelationer. Alla deltagare har själva valt att ta kontakt och dela med sig av sina berättelser. Underlaget är informanternas egna upplevelser och vi gör inte anspråk på att generalisera dessa till alla våldsutsatta lhbtq-kvinnor. Upplevelserna kan dock ge en indikation på våldets uttryck. Att de själva tagit kontakt kan innebära att vi framför allt har intervjuat personer som har socialt kapital nog att se sin situation och våga berätta om den. Det finns med största sannolikhet personer som vi inte nått, men som också skulle behöva få sin berättelse hörd och validerad, till exempel transpersoner och lhbtq-personer som inte pratar svenska. Vi sökte i första hand efter erfarenheter av

att ha utsatts för våld av en kvinnlig, icke-binär eller queer partner. Tio av de intervjuade har blivit utsatt för våld av en kvinna, medan en har blivit utsatt av en man. Eftersom de flesta av informanterna har erfarenhet av kvinnliga förövare, är våld i kvinnors samkönade relationer bokens främsta fokus. Genom att göra denna avgränsning kan vi belysa de särskilda svårigheter som uppstår när den som utsätter en partner för våld inte är en man.

Informanterna

Fatima identifierar sig som lesbisk och har haft tre olika relationer av varierande längd. Hon blir i de olika relationerna utsatt för psykiskt och sexuellt våld. Fatima har en problematisk kontakt med delar av familjen. Hon har ingen kontakt med sin pappa och endast sporadisk kontakt med sin mamma, men hon har syskon som hon står nära. Hon är inte öppen med sin sexualitet för delar av familjen eftersom det finns förväntningar på hur hon ska leva sitt liv och att vara homosexuell är inte alltid accepterat.

Bianca identifierar sig som lesbisk kvinna och blir under tio år utsatt för psykiskt, fysiskt, sexuellt och ekonomiskt våld av sin fru som är betydligt äldre. Bianca är ung när de träffas och det var hennes första mer seriösa relation. Hon har en komplicerad relation till sin mamma, men har en syster som hon står nära. Hon har under uppväxten blivit utsatt för sexuella övergrepp.

Ebba identifierar sig som homosexuell kvinna och har varit öppen med sin sexualitet sedan tonåren. Ebba är 20 år när hon träffar sin flickvän som är något år yngre och blir av denna utsatt för psykiskt och i viss mån sexuellt våld under de ett och ett halvt år de är tillsammans. Ebbas föräldrar är skilda, men hon har bra kontakt med alla i familjen.

Linn identifierar sig som lesbisk och blir utsatt för psykiskt, fysiskt och i viss mån sexuellt våld av sin flickvän under de tio år som

relationen varar. De träffas när båda är unga och det är Linns första mer seriösa relation. Under relationen får de två barn och separationen och vårdnadstvisterna är långa och utdragna. Linn har kontakt med sin ursprungsfamilj och har föräldrar och syskon. Hon har under uppväxten blivit utsatt för sexuella övergrepp.

Isabelle identifierar sig som bisexuell kvinna och blir utsatt för psykiskt och fysiskt våld samt sexuellt utnyttjande av sin flickvän under de två och ett halvt år som de är tillsammans. Isabelle är ung när hon träffar sin flickvän som är några år äldre och det är hennes första mer seriösa relation. Isabelle har skilda föräldrar, men har kontakt med alla i familjen och hon har många syskon och bonussyskon.

Alejandra identifierar sig som lesbisk och blir utsatt för psykiskt och sexuellt våld av två olika kvinnor. Alejandra är ung när hon träffar den första kvinnan som är betydligt äldre, och relationen varar i mindre än ett år. Vid ett senare tillfälle har Alejandra en tillfällig kontakt med en kvinna som utnyttjar henne sexuellt. Alejandra har skilda föräldrar och har till viss del vuxit upp i en dysfunktionell familjemiljö där hon har bevittnat våld. Hon har idag kontakt med alla i sin familj och har en syster som hon står nära.

Tove identifierar sig som lesbisk och icke-binär och blir utsatt för psykiskt, fysiskt, sexuellt och ekonomiskt våld i flera olika relationer. Några av kvinnorna är jämnåriga med Tove, andra några år äldre. Förhållandena varar under längre och kortare perioder, vissa har varit mer tillfälliga andra omkring fyra år. Tove har under uppväxten blivit utsatt för hedersrelaterat våld och övergrepp i familjen; både psykiskt, fysiskt, materiellt och sexuellt. Hon har idag ingen kontakt med sin ursprungsfamilj.

Linnea identifierar sig som bisexuell kvinna och är lite över 20 år när hon träffar en man på sitt jobb. De är i ungefär samma ålder och ses i ungefär sex månader. Relationen tar slut efter att han utsätter henne för en våldtäkt. Linnea har haft stabila familjeförhållanden

under uppväxten. Hennes föräldrar är skilda men hon har kontakt med alla, särskilt med familjen på ena förälderns sida.

Joni identifierar sig som icke-binär och har uteslutande relationer med kvinnor. Hon blir utsatt för psykiskt våld av sin flickvän som är betydligt äldre, och förhållande varar i fyra år. Joni är uppvuxen i en dysfunktionell familjemiljö och har blivit utsatt för psykiskt våld under uppväxten. Hon har idag ingen kontakt med ursprungsfamiljen.

Alisa identifierar sig som lesbisk kvinna och blir utsatt för fysiskt våld av sin flickvän. Hon är strax över 30 år när de träffas, de är relativt jämnåriga och relationen varar ungefär ett år. Det fanns både psykisk ohälsa och missbruksproblematik i Alisas ursprungsfamilj och hon flyttade fram och tillbaka mellan sin mamma och olika familjehem under hela uppväxten. Hon har också blivit utsatt för våld och sexuella övergrepp. Alisa har idag liten eller ingen kontakt med sina föräldrar, men hon har bra kontakt med några av sina syskon.

Daniela identifierar sig som lesbisk kvinna och blir utsatt för psykiskt och fysiskt våld samt sexuellt utnyttjande av sin flickvän under de ett och ett halvt år som de är tillsammans. Det är Danielas första mer seriösa relation och hon är strax över 20 år när de träffas, hennes flickvän är flera år äldre. Daniela har en stabil familj och nära kontakt med både föräldrar, syskon och släkt.

Om kvinnan som utövade våld

En klar majoritet av informanterna – nio av elva – beskriver att de inledningsvis upplever sin partner som trevlig och social, med hög status och stort nätverk. Deras beskrivningar handlar i stor utsträckning om kompetenta kvinnor med pondus som är välutbildade och/eller har höga positioner med stort inflytande. Flera av dem är politiskt engagerade och betraktar sig själva som feminister. Denna

bild bekräftas också av deras omgivning. Genom de intervjuades berättelser framkommer att en majoritet av flickvännerna dessutom har bra kontakt med sin ursprungsfamilj – det är fler förövare än utsatta som har tillfredsställande eller bra relation till ursprungsfamiljen. I ett fåtal fall har båda parter antingen dålig eller avskuren kontakt med sin ursprungsfamilj, eller också saknas information om just detta. Denna inledande bild av flickvännen förändras förstås gradvis under relationens gång och flera av de utsatta upplever en stark dissonans mellan hur förövarna uppfattas av andra och hur de är hemma. Att omgivningen upplever förövaren som charmig och social bidrar till att osynliggöra våldet och gör att den utsatta kan få starka överklighetskänslor eller en känsla av att leva i en parallell verklighet. Precis detta har Tove erfarenhet av:

”Den första flickvännen jag nämnde var jämngammal med mig, också hon hade en hög social status genom sitt yrkesutövande. Hon uppfattades av andra som charmig och rolig. Den andra flickvännen jag nämnde var några år äldre än jag. Också hon uppfattades av andra som charmig och underhållande. Festens medelpunkt. Det var få som genomskådade den person som var min verklighet, hur hon betedde sig mot mig hemma, när få eller ingen annan såg.”

Tove beskriver sin partner som social och uppskattad av omgivningen, vilket förstås påverkar hur relationen uppfattas utåt. Omgivningen kan lätt få uppfattningen att relationen är väldigt lyckosam på grund av sin positiva bild av förövaren. Ibland kan de utsatta också få kommentarer utifrån en väldigt utopisk och glorifierande föreställning om lesbiska, samkönade eller queera relationer, att de skulle vara särskilt jämlika och kommunikativa. Även Fatima har erfarenhet av att omgivningen uppfattar flickvännen som mycket social och trevlig:

”Det första många har sagt om dem är att de är väldigt omtänksamma och väldigt gulliga och ’wow vilken tur du har’. Det har jag fått höra ofta, att jag har världens tur, att jag ska skatta mig lycklig på något sätt. Men båda skulle jag beskriva som dominanta, både personligt

och liksom i...ja, sexuellt också. Våldigt omhändertagande, men också väldigt viljestarka. Den ena hade väldigt hög social status, väldigt stort socialt nätverk. Vid den tiden jobbade hon på PR-byrå, väldigt aktiv politiskt, många visste vem hon var, många vände sig till henne.”

Precis som nämnts i inledningen delar många erfarenheten av att förövaren är en aktiv och engagerad person med hög social status, ofta omtyckt och uppskattad, både privat och i jobbsammanhang. Det är inte ovanligt att förövarna dessutom är politiskt engagerade och bedriver feministiska projekt. För Linn blev detta en ytterligare en dimension i den redan komplicerade bilden av flickvännen, som själv såg sig som en förebild i hur man ska vara och bete sig mot andra. Det fick också både faktiska och praktiska konsekvenser i ett senare skede, under Linns försök att hitta hjälp och stöd:

”Hon har ju varit engagerad i kvinnojouren, hon har liksom varit en del av den. Men för länge sen, när vi träffades. För mig är det också... det är ju bara vettiga människor som är det. Är feminist, med vettiga åsikter och har jobbat med feministiska projekt. Där har väl jag en massa fördomar, att om du engagerar dig i mäns våld mot kvinnor så utövar du inte våld själv.”

Det är inte ovanligt att våldsutsatta lhbtq-personer har svårighet att hitta hjälp på grund av att förövarna rör sig i samma kretsar. Och har du en flickvän och förövare som varit involverad i det sammanhang som ska ge dig hjälp och stöd blir det riskabelt att söka sig dit. Det blir också tydligt i Linns berättelse hur svårt det är att få ihop bilden av flickvännen och det våldsamma beteendet, när denna förknippas med både våld och bra värderingar. En sådan komplexitet bidrar i väldigt stor utsträckning till den verklighetsförskjutning som partnern skapat. Vissa berättelser innefattar också längre beskrivningar av den kvinnliga förövarens uppväxtförhållanden och ibland framträder mycket tydliga kopplingar till deras maktutövning. Alisa beskriver sin flickvän som en glad och väldigt omtyckt person. Hon

uppfattades utåt som en tonårskille, provocerande, men också väldigt varm. Hon var generös och driven och hade ett jobb där hon var mycket uppskattad. Men hon hade, precis som de övriga beskrivit, en annan sida som blev synlig en bit in i relationen:

”Grejen är också att hon hade säkert det ganska tufft i skolan, jättemycket adhd och en del dyslexi och allting som man sa att man hade läst skulle kommenteras på och sådär. Man skulle känna sig som att man var elitist och dum liksom. Hon hade ett sånt självförakt att hon föraktade hela hbtq-rörelsens framgångar och liksom aktivismen som gjorde att jag blev jätte...’ja men du måste väl förstå att det här är ju människor som har satt livet till för att vi ens ska kunna ha rätt att gå på gatan liksom?’. Men hon tyckte att det var larvigt.”

Även om majoriteten av de intervjuades flickvänner har haft stabila uppväxtförhållanden och har bra kontakt med familjen, så finns även exempel på det omvända. Några har, precis som många andra inom lhbtq-gruppen, mer problematiska och dysfunktionella uppväxtförhållanden. Stark homofobi är för många en realitet under uppväxten. Ju mer omfattande homofobin är, desto större är risken att personen utvecklar ett mer eller mindre starkt självhat, vilket vi kan se i Alisas berättelse. Alisas flickvän kom från en liten by i inlandet där hon växte upp i en privilegierad familj, men också i en starkt normativ och homofob miljö, där hon blev hårt pressad att trycka undan sin homosexualitet:

”Hon kom från en frikyrklig familj och hade liksom haft ganska tufft att komma ut för sina föräldrar. Och den kyrkan som hon var väldigt engagerad i försökte driva ur demoner ur henne när hon berättade att hon trodde att hon var homosexuell. Till slut så fick hon välja om hon skulle leva ut sin sexualitet eller vara med i kyrkan. Det här är då en liten, liten by några timmar från Stockholm. Så hon valde, eller hon blev väl tvingad egentligen, att lämna kyrkan, men hennes föräldrar fortsatte gå i kyrkan.”

När en person under sin komma-ut-process blir bemött med kränkande behandling och övergrepp av både familjen och det sociala sammanhanget, är risken stor att identiteten blir starkt förknippad med negativa värden. Det finns sannolikt också en stor skamkänsla kopplad till att vara lhbtq-person, men också till att inte kunna vara som alla andra i omgivningen, att inte klara av att leva enligt normen. Detta var även Alisas tolkning av sin flickväsns beteende, att skammen kring att stå utanför normen och gemenskapen är det som skapar självhatet. Även Daniela är inne på samma linje när hon tittar på sin flickväsns bakgrund:

”Jag tror att en stor del av mitt ex problematik grundar sig i ett självhat och att hon inte tycker om att se på sig själv som lesbisk. Därför tycker hon om att se på mig som straight och glorifierar mig som femme. Utåt sett är hon extremt polerad, med en hård yta. Jag tror hon framstår som extremt ordnad, framgångsrik och lättsam. Politiskt korrekt, medveten, god etik och moral, en allierad. Lesbisk, med en tuff bakgrund med mycket ingrott självhat. Dålig kontakt med familjen, så relationen med mig var extra viktig. Hon är extremt duktig på att networka och kan lätt charma folk hon har behov av att hålla sig god med.”

Även Ebba kan se hur omgivningen uppfattar flickväsnnen på ett sätt, medan verkligheten hemma ser helt annorlunda ut. Utåt sett uppfattas flickväsnnen som rolig och trevlig, hon är kreativ och mycket intresserad av konst, mode och musik. Ebba drar precis som de andra paralleller mellan flickväsnnens kontrollerande och våldsamma beteende och självhat. Ebba kunde se hur flickväsnnens självhat bekräftades genom omgivningens kritik och hur detta fick konsekvenser på hemmaplan:

”Men sen så hade hon väldigt svårt att slutföra saker, hon hade inte fullständiga gymnasiebetyg, tror jag, men hon fick jobb inom filmbranschen. Det var därför hon hade flyttat, men det sjabblade hon

ju bort sen när vi hade träffats. Men hon var liksom omtyckt av alla som hon umgicks med. Men sen tror jag mer att hon kände kanske ett typ självhat för att hon kände att det var mycket saker hon inte klarade av. För allt som stressade henne...alltså hon kunde ju typ, om hon hade fått kritik på jobbet, då tog hon ju ut det på mig sen.”

Biancas exfru är tio år äldre och har ingen högre utbildning än gymnasiet. Likt många av de andra berättelserna upplever både Bianca och omgivningen henne som högst sympatisk, en person med pondus och som är lojal, trevlig, intellektuell och omtänksam. Till skillnad från bilden av övriga förövare finns för Biancas exfru en stor svårighet att upprätthålla sociala relationer under en längre period, vilket resulterar i att hon ständigt behöver förnya sitt sociala nätverk:

”Vid längre relationer gör hon sig osams med folk, inga vänner kvar från skola eller jobb, på Facebook är det endast nya kontakter och de byttes ständigt ut, notorisk lögnare om både små och stora saker. Trasslade alltid in sig i lögnerna så det blev uppenbart för de flesta efter en period att det var just lögn. Svårt att behålla jobb, ägnade sig åt förskingring i mindre skala när hon fick insyn i försäkringsbranschen. En arbetsplats hon varit på när hon var lite innan 30 hade skickat henne till nån terapeut där hon fick lära sig hantera sin ilska och explosiva humör vilket hon tyckte hon var expert på när vi träffades (att hantera sitt humör alltså). Helt totalt inkompetent när det gäller att hantera sin ekonomi. Men samtidigt som hon gärna ger till typ julkassen och köper Situation Stockholm eller en avelshund för 30 000, så struntar hon i hemförsäkring, CSN-lån och har aldrig betalt tv-licens.”

Exfruns svårigheter att upprätthålla sociala kontakter – privat och i jobbsammanhang – i kombination med det ekonomiska bedrägeriet, leder så småningom till en ohållbar situation. Det gör att de under en period är tvungna att flytta från plats till plats och att ständigt försöka undkomma kronofogdens delgivningsmän. Men oavsett hur förövarns beteende inledningsvis uppfattas, så finns det i berättelserna en

gemensam förståelse för den schism som uppstår mellan omgivningens bild av partnern och den egna våldsrelaterade bilden.

Uppväxtens normalisering och inverkan

En majoritet av de intervjuade i detta material definierar sig som kvinnor och uppfattas som detsamma. Men även om dessa är norm när det kommer till könsidentitet så är det av vikt att även belysa de som bryter mot normen inom lhbtq-gruppen. För även om den som möter en lhbtq-person utsatt för våld tolkar personen som kvinna, är det inte säkert att personen själv känner igen sig i detta. För att kunna bygga upp tillit och få personen att dela med sig krävs en öppenhet och förståelse för självidentifikation. Alla informanterna har fått frågan om de har någon ursprungsfamilj, barn och djur, men har inte blivit ombedda att beskriva sin uppväxt. Men eftersom några har gjort det ändå, och att det ger en så tydlig bakgrund till lhbtq-gruppens utsatthet, har det fått en särskild plats i ett inledande avsnitt.

Tove belyser på ett tydligt sätt hur könsidentiteten kan finnas med från tidig ålder och att den inte nödvändigtvis förändras bara för att omgivningens syn och bemötande förändras. Men också hur grupptillhörighet kan upplevas olika och ha olika innebörd från person till person:

”Jag identifierar mig både som lesbisk och icke-binär. Under uppväxten könades jag ofta som pojke [av omgivningen]. Idag könas jag som kvinna. Personligen har jag alltid identifierat mig främst som icke-man. Min lesbiska identitet är för mig också så mycket mer än vem eller vilka jag väljer att ha romantiska och sexuella relationer med. Lesbiskheten är för mig också en del av min könsidentitet. Jag attraheras inte av män och har aldrig haft några sexuella eller romantiska relationer med män. Den erfarenheten innebär för mig ett annat varande, något som har mycket litet att göra med det att vara ’kvinna’ - en konstruktion så tätt knuten till den heterosexuella normen.”

Många inom lhbtq-gruppen kommer från uppväxtförhållanden där sexualiteten och könsidentiteten har blivit villkorad. Det har funnits en stor press att underordna sig heteronormen, inom familjen såväl som i samhället i övrigt. Som barn eller ung är det inte alltid enkelt att se hur denna process ter sig, men inte heller att senare koppla ihop uppväxten med sin vuxna sårbarhet. Toves berättelse handlar om hennes utsatthet under uppväxten:

”Jag växte upp med hedersrelaterat våld och övergrepp. Ett våld som eskalerade mycket då jag kom ut som lesbisk. Mina föräldrar var drivande i att försöka omvända mig och, då det inte lyckades, förskjuta mig från familjegemenskapen. Mina föräldrar uppmanade mig att bryta kontakten med min bästa vän, som jag var kär i, och försökte på alla sätt omöjliggöra relationen. Samtidigt arrangerade de olika dejting och träffar med unga män som de tyckte vore lämpliga partners för mig. Jag uppmanades förtränga min identitet, med våld och hot om våld, och isolering. Min mamma uppmanade mig att välja mellan att behålla min familj eller att fortsätta leva ’på det där sättet’. Då jag framhärdade i att jag inte kunde göra något åt det, och att det att jag bara kan attraheras av kvinnor och inte av män är en del av min identitet som jag inte kan påverka – men att jag för den skull inte ville förlora min familj, konstaterade hon att jag i sådana fall gjort mitt val: Jag försköts från familjen. De uppmanade mig att ta mitt liv för att bespara dem skammen det innebär att ha en lesbisk dotter.”

Att begå normbrott inom ursprungsfamiljen har för många lhbtq-personer inneburit att de utsatts för en omfattande press på att bete sig på ett specifikt sätt. Många gånger handlar påtryckningarna om att upprätthålla en normativ bild utåt för att familjen eller föräldrarna inte ska tappa ansiktet inför vänner och bekanta. Det kan också handla om identifikation; om föräldrarna inte upplever att de kan spegla sig i sitt barn finns det stor risk att de försöker tvinga in barnet i normen med alla medel tillgängliga. För Joni blev könsuttryck och identitet i stor utsträckning förknippat med skam:

”Jag var aldrig någon tjejtjej till min mammas stora besvikelse. Tvärt-om. Jag har alltid relativt självklart sett på mig själv som varken eller. Men hon försökte intensivt forma mig till den ängllockiga, väna flicka hon sett framför sig att hon skulle få. Hon kunde väldigt nedlåtande och kränkande kommentera mitt utseende och mitt beteende till andra, över mitt huvud, vilket gjorde att jag väldigt tidigt fick negativa upplevelser kring min kropp i förhållande till min könsidentitet. Jag tror att min mammas stora problem var att hon aldrig kunde identifiera sig med mig utifrån mitt könsöverskridande sätt och utseende. Och när jag sen inte heller var intresserad av killar blev jag totalt obegriplig för henne.”

Alla intervjuade har olika erfarenhet från uppväxten; några har en tät och respektfull kontakt med ursprungsfamiljen, medan flera andra har lång erfarenhet av dysfunktionella familjerelationer. En del har sporadisk kontakt och andra har varit tvungna att säga upp kontakten helt. För Tove handlade beslutet att bryta med ursprungsfamiljen om överlevnad:

”Relationen till mina föräldrar och syskon har varierat under åren, men sedan fyra år har jag ingen kontakt med varken föräldrar eller syskon. Jag önskar att det inte skulle behöva vara så, men det har varit nödvändigt för min överlevnad. Mina föräldrar har fortsatt utöva våld gentemot mig, och det att mina systrar fortfarande är mycket involverade i min familjs destruktiva mekanismer och ’logik’ har gjort det väldigt svårt att ha en relation till dem, och samtidigt läka.”

Även Joni har haft problem i relationen till ursprungsfamiljen kopplat till både frigörelse och identitet:

”Jag skulle säga att de riktigt stora problemen i relationen till mina föräldrar startade när jag började forma min egen identitet under de sena tonåren. Innan det hade jag bara resignerat under den heteronormativa pressen, utvecklat en omfattande ätstörning och accepterat att min lott var att jag var okapabel att älska. Men när jag flyttade

hemifrån när jag var 18 och äntligen kom ur den dysfunktionella hemmiljön så öppnade sig en ny värld. När jag var 20 träffade jag min första tjej som jag blev ihop med och när jag reste hem och berättade för mina föräldrar så började min mamma gråta, och sen pratade hon inte med mig på flera månader. Sedan dess har kontakten varit extremt infekterad med stora konflikter. I perioder har vi inte pratat på flera år.”

När ursprungsfamiljen brister i omsorg skapas tidigt en grund för en utsatthet som kan påverka hur relationerna ser ut senare i livet. Det begränsade sociala stödet kan också bidra till att personen lättare blir isolerad, har svårt att känna tillit samt svårigheter att se sitt egenvärde. Beroende på hur du tagits emot, hur du blivit behandlad och vad du har råkat ut för läggs en grund för den särskilt sårbara position som många lhbtq-personer befinner sig i. Och som förstärks genom samhällets marginalisering och diskriminering. Erfarenheterna under uppväxten har påverkat Toves syn på gränser såväl som våld:

”Min pappa utsatte mig dagligen för avancerat psykiskt våld samt även sexuellt, ekonomiskt och materiellt våld och i viss, men begränsad, utsträckning även fysiskt våld. Min mamma utsatte mig dagligen för avancerat psykiskt våld samt ekonomiskt våld och materiellt våld. På grund av detta, var det enda riktmärke jag hade att ta med mig in i vuxenlivet, det att fysiskt våld, vilket genom mina samlade erfarenheter var att hänföra till ovanligheterna, var synonymt med att ’gå över gränsen’. Att leva under dagligt psykiskt våld, med hot, hån, kränkningar, kontroll och isolering – det var min norm.”

I likhet med de uppväxtförhållanden som Tove beskriver har många lhbtq-personer varit utsatta för våld och/eller sexuella övergrepp, vilket också stämmer in på flera av de intervjuade. Sex av elva har erfarenhet av att ha blivit utsatta för någon typ av våld och traumatiserande behandling under uppväxten. Flera av dessa har varit utsatta för sexuella övergrepp. Detta trauma kan många bära med sig långt

in i vuxenlivet, och det kan påverka både den psykiska och fysiska hälsan negativt – för en del livet ut. Tove beskriver vidare hur detta lagt grunden till hur vuxenlivets relationer sett ut:

”Återkommande depressioner och perioder av dåligt psykiskt och fysiskt mående kopplat till det våld jag utsatts för under uppväxten har både gjort att jag dragit mig undan från andra och att andra tagit avstånd från mig. Under många år har jag också levt i destruktiva relationer med romantiska och/eller sexuella partners som inverkat negativt på min möjlighet att upprätthålla värdefulla vänskapsrelationer – exempelvis genom att mitt livsutrymme begränsats. Jag har också en historia av att inleda relationer, såväl vänskapliga som romantiska och sexuella, med personer som enligt min skadade uppfattning om mitt egenvärde, överensstämde med hur lite jag tyckte att jag var värd.”

Ett starkt socialt nätverk är otroligt viktigt för en person som är utsatt för våld i en parrelation och finns det ingen ursprungsfamilj behöver det sociala nätverket byggas upp kring vänner och bekanta. Och det är just detta som gör positionen särskilt utsatt; när förövaren utövar kontroll och isolering och ser till att vännerna försvinner så är den våldsutsatta många gånger helt ensam. Toves erfarenhet handlar väldigt mycket om hur avsaknad av trygghet och skyddsnät från ursprungsfamiljen kan få negativa konsekvenser:

”Jag har alltid upplevt det som väldigt svårt att få förståelse för vad jag varit med om. Som vuxen, vartefter jag långsamt blivit bättre på att välja riktiga och bra vänner, har de kunnat fungera som stöd när jag befunnit mig i destruktiva romantiska och sexuella relationer. Jag har alltid känt mig mer utsatt för att jag saknar en uppväxtfamilj att dra mig tillbaka till och söka trygghet hos. Det funkar liksom inte att höra av sig till dem och säga: Hej! Apropos det att jag är queer – som ni hatar. Nu är det så att jag har en flickvän som får mig att må rätt dåligt. Skulle vi kunna bolla kring det lite grann, eller skulle jag kunna komma hem och bo hos er ett tag?”

Relationens början

En återkommande beskrivning handlar om en inledande känsla av att äntligen vara sedd, känna sig idealiserad och älskad, men att denna känsla av att vara uppskattad gradvis förändras och övergår till att bli utsatt för svartsjuka, nedlåtande kommentarer och kränkande behandling från partners sida. Ofta har de intervjuade träffat flickvännen i sociala sammanhang, på jobb eller på uteställen, och många i feministiska och politiska kretsar. Den inledande och ofta intensiva förälskelsefasen förändras för en del redan efter några veckor och för andra efter en längre period. Ebba upplever att relationen började ganska traditionellt och säkert likt många relationer som innehåller våld:

”Det var väldigt passionerat och spontant, och det hände väldigt mycket i början. Och jag kände mig väldigt förförd och blev väldigt attraherad av henne för att hon verkade väldigt ja...driven och spontan och drog med mig på en massa saker och jag kände mig väldigt idealiserad typ. Och sen hade vi det superbra och jättemagiskt i några veckor. Och då märkte jag liksom ingenting som kändes konstigt över huvud taget. Och sen var det väl egentligen först när vi började typ försöka integrera lite vänner och så som det började bli lite konstigt.”

Isabelle beskriver en liknande inledning på förhållandet och pekar på hur behovet av kärlek och trygghet inledningsvis får henne att må bättre än på länge:

”I början var hon väldigt tillmötesgående, dömde mig inte om jag sa att jag hade legat med någon annan etcetera. Hon umgicks med mina vänner och var oerhört stöttande. Jag har aldrig haft sådant stöd som jag fick av henne, hon använde ord som ’bara du och jag’ väldigt ofta. Detta var min första seriösa relation och det fick mig verkligen att känna mig uppskattad och älskad på en sån hög nivå att min dåliga självkänsla som jag kämpat med hela livet plötsligt inte kändes lika jobbig när jag hade henne vid min sida. Jag kände mig trygg”.

Många upplever den inledande tiden som fantastisk och att flickvännen upplevs som social, rolig, engagerad och karismatisk. Många har träffats i sociala sammanhang och omgivningen delar ofta detta första intryck. En vanlig erfarenhet är att nästan ha sugits in i förövarens liv och att snabbt bli tillsammans. Just detta kan vara ett första effektivt steg in i normaliseringen av våldet. Alejandras upplevelse handlade om just detta, att den intensiva uppmärksamheten sög in henne i relationen:

”Jag hade egentligen inget jätteintresse när vi inte var tillsammans, men när vi väl träffades så var hon otroligt uppmärksam. Jag var centrum i hela universum, jag var liksom stjärnorna och månen. Jag drogs till uppmärksamheten, att vara så fantastisk i någon annans ögon.”

För en majoritet av de intervjuade har det också gått väldigt fort i början; från att ha träffats några få gånger till att bli ihop, ibland inom loppet av några veckor. En del flyttar även ihop tidigt, andra träffas på distans första tiden. Gemensamt för många av dem är att de på ett relativt tidigt stadium har accepterat en viss nivå av nedvärderande eller kränkande behandling. Ofta osynliggörs denna behandling av de intensiva känslorna i början av relationen, men också av rädslor kring att förlora både kärlek och flickvän. För Tove gick allt ganska fort i början:

”Inom ett par månader flyttade hon från en annan del av Sverige för att bo med mig. Hon flyttade in i min lägenhet och övertygade mig om att hon inte borde betala någon hyra eller matkostnader eftersom hon behövde spara för att senare kunna investera i vår gemensamma framtid. Jag kände mig glad och tacksam över att hon ville vara med mig och kände inte att jag kunde ställa så mycket krav av rädsla för att förlora henne. Hon däremot, kunde ställa krav.”

Efter den första inledande fasen av trygghet, idealisering och värme upplever de intervjuade att saker börjar förändras. Intensiv svartsjuka

är ett gemensamt drag hos nästan alla flickvänner liksom kontroll av vänner och andra sociala kontakter. Flera beskriver hur partnern varvar sitt kontrollerande beteende med bra eller bättre stunder, vilket påverkar deras psykiska hälsa negativt. Det sker också för Fatima:

”Och jag minns att jag bara så här psykiskt, jag mådde jättedåligt, jag försökte anpassa mig i så hög grad. Ibland var det som att hon...alltså hon stod inte ut med mig, det var nästan som att hon hatade mig. I perioder var det så här; överskölja mig med kärlek och omtanke.”

Många har likt Alejandra nedan, upplevt partnerns inledande beteende som lite konstigt, men snabbt avfärdat det som osäkerhet och att det är okej att vara lite otrygg i början av en relation. En del har också ganska snabbt hittat förklaringar hos sig själva, att deras eget beteende påverkat den svartsjuka flickvännen. Lhbtq-kretsen upplevs ofta som liten och vänner och före detta partners kan finnas både i den inre och den yttre vänskaps- och bekantskapskretsen. Alejandra beskriver hur hennes flickvän plockar upp och förstärker hennes påstådda, flirtiga beteende för att kunna motivera sin svartsjuka:

”Det började med små saker som kändes konstigt men som inte vara något särskilt och som jag lät passera, till exempel svartsjuka. Den lesbiska världen är så sjukt liten. Och jag hade ett visst rykte. Det började hon väl kommentera, i början som ett skämt, som en jargong; du har varit en sån player. Fast på någon slags jämställd nivå. Sen övergick det till att bli mer sådana pikar. Kontroll av vem jag skulle träffa, hur länge, när, hade vi haft någon sexuell relation, någon flört och så vidare.”

Det kontrollerande beteendet kan se ut på olika sätt och vara mer eller mindre tydligt uttalat. Kontroll är också ett extremt effektivt verktyg för att kunna isolera en person från sitt sociala nätverk, först mer sporadiska kontakter och bekanta och tillslut nära vänner och familj. Alejandra beskriver hur hon blev isolerad från vänner och

familj på grund av flickvännens kränkningar. Långsamt tog hon över sin flickväns uppfattning om henne och började tro på de påhittade personlighetsdragen:

”Så jag köpte väl mer och mer hennes bild av hur det var, så den här jargongen blev en sanning. Och det eskalerade mer och mer, så tillslut hade jag en självbild av att jag hade lätt till otrohet, och att jag inte kunde låta bli att flirta med folk när jag träffade dem. Så att jag slutade liksom träffa folk.”

Flickvännen drar det hela så långt att hon till slut lyckas få Alejandra att tro att hon inte kan styra sig själv. Hon hävdar att Alejandra är sexmissbrukare och att det därför vore skönt om hon kunde erkänna det både för sig själv och för andra. Det resulterar i att Alejandra skriver på sin Facebooksida att hon är sexmissbrukare, medan flickvännen står bredvid och uttrycker att hon är både modig och stark som står för det.

Kontroll är en effektiv del av normaliseringen av våldet, och används av förövaren för att få offret att anpassa sig till det som förövaren för tillfället tycker är lämpligt. Det kan som ovan handla om hur man pratar eller betar sig i relation till andra människor, men också om identitetsuttryck. Att visa sitt missnöje med någons utseende och kroppsform samt nedvärdera sättet denna klär sig för att uttrycka sin personlighet är ett effektivt sätt att bryta ner självkänslan och minska handlingsutrymmet. Ju längre normaliseringen kommit, desto kraftigare kan förövaren nedvärdera och kränka sin partner. För Tove förändras den inledande, positiva upplevelsen relativt snabbt:

”Långsamt gick det upp för mig, dag för dag, att jag inte alls var så bra som hon initialt uttryckt. Exempelvis fick jag veta att jag klädde och/eller sminkade mig fel, först i form av ’välmenande tips’ men snart alltmer i form av uttryckliga instruktioner som, om jag inte följde dem, bestraffades i form av ilska och ogillande. Hon jämförde mig ofta med andra tjejer, sådana hon tidigare haft relationer med, eller

sådana hon 'kanske hellre skulle vilja vara tillsammans med' – där jag alltid drog det kortaste strået. Hon orsakade i mig som ville vara till lags, en konstant förvirring genom att uttrycka uppskattning om samma sorts smink eller klädesplagg på andra tjejer, som hon just fördömt bärandes av mig.”

En vanlig berättelse i intervjuerna är de kvinnliga förövarnas otroliga skicklighet; de vaggar in sin utsatta partner i trygghet för att sedan långsamt bryta ner allt motstånd. Detta lägger effektivt grunden till att kunna utöva ett intrikat och beräknande psykiskt våld. Biancas flickvän lyckas på ett tidigt stadium binda henne till sig och kunde därför relativt snabbt utsätta henne för grova kränkningar. Detta resulterade senare i ett omfattande psykiskt våld under tio års tid:

”Det var väldigt stort fokus på mina svaga sidor och hon tryckte alltid på det som gjorde mig mest illa. Hon svängde hela tiden i åsikter och det var omöjligt att hänga med. [...] Jag kunde fråga hur dagen varit när hon kom hem från jobbet och kunde få till svar att det skulle jag skita i eftersom jag inte visste ett skit om henne jobb. För att några dagar senare bli anklagad för att vara ointresserad av hennes liv utanför hemmet. Det blandat med kärleks-förklaringar och hur illa jag skulle göra henne om jag lämnade henne, allt i en väldigt skicklig balansgång.”

Skuld är en gemensam nämnare i de intervjuades upplevelser, och det är en effektiv del i maktutövningen; ju snabbare offren har tagit på sig skulden, desto fortare har våldet utvecklats. Så fort de börjar ändra sitt beteende utifrån flickvännens tycke, och accepterar sig själva som orsak till det kränkande och våldsamma beteendet, finns det utrymme för att våldsspiralen så småningom kan trappas upp. De intervjuade upplever att de anpassar sitt beteende i allt högre grad för att undkomma ytterligare konflikter. För Ebba innebär flickvännens andra självmordsförsök att hon börjar anpassa sig allt mer. Upprinnelsen till konflikten som ledde till det andra

självordsförsöket handlar om att flickvännen gått igenom Ebbas telefon. Här har hon hittat ett sms där Ebba till en gemensam bekant uttrycker sina skärrade känslor kring flickvännens första självordsförsök. Flickvännen använder detta som ett bevis på Ebbas otrohet och brist på lojalitet och överdoserar tabletter och alkohol:

”Och efter det tror jag att jag ändå började känna, alltså då började jag ändå klandra mig själv lite för att, för det här sms:et och för att liksom lugna hela situationen så tror jag. Då började jag bete mig så bra jag bara kunde liksom. För att det inte skulle kunna uppstå någon sådan situation igen och för att typ återfå förtroendet.”

Vägen mot isolering och våld

När skulden har placerats hos den utsatta kan flickvännen alltså relativt snabbt etablera en mer omfattande kontroll och isolering. Berättelserna nedan handlar om hur pressen blir allt mer intensiv och gör att informanterna mer och mer anpassar sig till sin partners värld. I takt med detta försvinner allt fler sociala kontakter och det blir svårare att fortsätta med fritidsaktiviteter och andra personliga intressen. För Daniela blir det svårare och svårare att göra någonting på egen hand och praktiskt taget vad som helst kan utlösa flickvännens ilska, vilket leder till kränkningar:

”Jag märker hos mig själv att jag börjar få dåligt samvete så fort vi inte ses eller sover ihop, hos henne. Jag slutar träffa mina vänner, träna, vara sent i skolan, sent ute om kvällarna. När jag väl gör det, är mitt ex med. Jag slutar prata om relationen med mina vänner då jag inser att det leder till att de inte vill träffa henne och då kommer jag inte kunna träffa dem alls. Vid varje snedsteg från mitt håll, antingen att jag är sen, inte meddelat om planer eller pratar för länge med någon hon inte tycker jag har anledning att prata med, hotar hon med att göra slut och talar om för mig hur värdelös jag är.”

De intervjuade upplever att det blir allt svårare att upprätthålla ett aktivt och socialt liv eftersom flickvännerna kräver deras fulla uppmärksamhet oavsett om de befinner sig på jobbet, på träningen eller med vänner. Allt fokus utanför relationen uppfattas hotfullt för förövaren och riskerar därför att leda till konflikter. Tove behöver vara i ständig, tät kontakt med sin flickvän vilket påverkar henne negativt och gör att hon drar sig för sociala sammanhang:

”Hon behövde alltid veta vem jag umgicks med och när. Jag undvek ofta att gå ut och träffa vänner eller göra andra sociala saker därför att det bestraffade sig i form av hennes ilska. När jag ändå gjorde det måste jag alltid i förväg ha gjort upp med henne en exakt tid som jag skulle vara tillbaka hemma. Under tiden ute behövde jag alltid vara tillgänglig på telefon och sms. En vanlig kväll ute med en kompis präglades av att jag var tvungen att sitta och sms:a min flickvän större delen av kvällen.”

Varje steg Tove tar bevakas, bedöms och bemöts med ilska vilket resulterar i kränkningar, bestraffningar eller hot om att göra slut. En majoritet av de intervjuade upplever att de blir mer och mer isolerade, det finns varken tid eller energi över till att upprätthålla nära relationer. De flesta sociala relationer, som bekanta och vänner, smutskastas och personen skambeläggs i sina försök att upprätthålla kontakten med dessa och bråken och konflikterna ökar i frekvens. Isabelle upplever i likhet med flera av de andra att hon förlorar närhet och kontakt med en övervägande del av sina sociala relationer; bekanta, vänner och familj:

”Jag dras ifrån mina vänner ju mer tiden går, hon börjar snacka skit om mina vänner och ha åsikter om allt. Tillslut blir hon arg på mig om jag åker och hälsar på min mamma som bor en bit utanför stan. Om jag umgås med mina vänner så måste jag svara direkt i mobiltelefonen, hade jag inte svarat direkt om hon skrev något så bråkade vi när jag kom hem. Hon bestraffade mig mycket verbalt, tryckte ner mig, sa hur korkad jag var och dålig och äcklig. Jag var helt okapabel till någonting.”

Flera av de utsatta har erfarenhet av att deras kvinnliga förövare uttrycker ett starkt missnöje med både deras utseende och beteende. Med kritiska kommentarer och kränkningar baserade på sättet att klä sig, sminka sig eller ha sitt hår, pressar de sin partner att anpassa sig. Förövaren utser sig själv till en moralisk kompass och guide till ett bättre liv. Även Toves flickvän trycker hårt på vännernas dåliga inflytande och att så lite tid som möjligt ska spenderas med dem. Allt synas ingående och det som rör större och viktigare beslut, som till exempel studieval, kritiserar starkt och får Tove att ifrågasätta sin egen förmåga. En stor del i detta är just att ingen annan än flickvännen själv egentligen vill Tove väl och hon har även metoder för lösa problemet:

”När vi varit ute tillsammans brukade hon efteråt berätta för mig olika fel jag begått. I termer av ’mitt eget bästa’ och att hon var

den enda som verkligen brydde sig om mig och sade 'sanningen' till mig, började hon kräva av mig att jag högt skulle upprepa olika nedsättande påståenden om mig själv, flera gånger, tills hon blev nöjd. Meningen var, hävdade hon, att jag verkligen behövde förstå hur dålig jag var, för att kunna ändra mig och göra något åt det."

Flera av de intervjuade upplever att deras beteende blir skärskådat och analyserat, och dessutom kraftigt kontrollerat och nedvärderat. En del blir därför väldigt medvetna om sitt eget beteende. En stor del av den kontroll som Isabelle utsätts för av sin flickvän, både hemma och utanför hemmet, yttrar sig på det sättet:

"Hon har fobi för sjukdomar så hon ringde en gång till min chef när jag var på jobbet och bad min chef att säga till mig att tvätta mina händer, vilket var otroligt förnedrande. Hon iakttog mig i allt jag gjorde hemma, hur jag diskade, hur jag städade, gjorde jag inte det på hennes sätt hade hon en åsikt om det."

Utövande av omfattande isolering och kontroll gör att makten placeras hos förövaren. När nedvärderande behandling, kränkningar och våld redan är det normala, som i Toves fall, blir det dessutom kort väg från kontroll till våld. Bianca accepterar snabbt att hon bär skulden för våldet och det blir tydligt hur mycket lättare det då blir för flickvännen att kränka och hota. Citatet nedan visar hur fort det kan gå att känna sig knuten till sin förövare och hur hotet direkt binder Bianca till sin flickvän:

”Väldigt snabbt i relationen blev det på hennes villkor, när vi sågs, vart vi sov, åt och så vidare. Redan efter tre veckor på väg hem från en restaurang sa hon att 'om du lämnar mig tar jag livet av mig'. Och jag tvivlade inte en sekund på att det var sant. Det blev som en vändpunkt att jag redan där och då tog ansvar för hennes känslor och liv och jag började på direkten känna mig fast. Det var som om en skicklig manipulation redan var i full gång. Det gick så gräsligt snabbt att fastna och dras med i manipulationen.”

Även Ebba blir tidigt och i stor utsträckning utsatt för flickvännens kontroll. Varje situation som handlar om Ebba ser flickvännen till att vända genom en dramatisk och våldsam handling, för att få Ebba att tappa fokus på andra personer eller händelser, eller för att själv få följa med. Här blir också tydligt hur flickvännen lyckas återanvända en specifik händelse för att förklara sitt kontrollerande beteende. Allt hänvisas till den tidiga och ursprungliga konflikten om lojalitet som handlade om sms-konversationen där Ebba uttryckte sina skärrade känslor efter flickvännens första självmordsförsök. Sms:et används om och om igen under relationen, som bevis på Ebbas skuld:

”Då började hon egentligen kontrollera mig i nästan alla situationer och höll hela tiden det här med sms:et emot mig, det var liksom... Jag har ofta tänkt på om inte just den grejen hade hänt, så kan jag tänka så här, vad hade hon då haft att liksom grunda allt på? Men det hade ju såklart varit något annat men hon kunde hela tiden använda den grejen till att jag inte gick att lita på.”

Både Ebbas och de andra informanterna vittnar om att det helt enkelt inte går att göra rätt oavsett hur mycket de än försöker. Förövarna hittar ständigt nya saker att basera sin misstro på, för att på så sätt kunna rättfärdiga sitt beteende. Efter att ha förlorat lägenheten som Ebba hade tillsammans med sin kompis, pressar flickvännen henne att de ska skaffa något eget:

”Så hon fick mig att säga att vi skulle leta efter nånting själva då. Fast det tog mig extremt lång tid, jag klarade liksom inte av att säga det till min kompis för att jag, ja, jag hade ju panik. Jag kände ju att jag var tvungen att göra så för att jag inte vågade något annat, men jag tänkte ju inombords hela tiden att jag gjorde mig av med min typ enda livlina liksom.”

Maktrelationer

Hur maktrelationen ser ut mellan de intervjuade och deras kvinnliga förövare varierar, även om vissa saker är gemensamma. Maktrelationen kan till exempel ses utifrån bakgrund, uppväxtförhållande och klass eller ekonomi. Vanligt förekommande är också skillnader i status, både när det handlar om arbete och socialt umgänge med vänner och familj. Ibland är stor åldersskillnad en faktor men det är lika vanligt att det inte är det. När åldersskillnaden är en faktor så är den som blir utsatt oftast väldigt ung – det är oftast deras första mer seriösa relation – och varken inkomst eller boende är stadigt. Ibland är relationen till ursprungsfamiljen bristande för den som blir utsatt, och i vissa fall är den psykiska ohälsan eller ett sjukdomstillstånd en maktfaktor som utnyttjas av förövaren. Den tydligaste skillnaden i detta material går att se i förövarnas sociala situation i förhållande till de utsattas. En klar majoritet av dessa kvinnor är mycket sociala och har ett relativt stort umgänge och en hög social status. Deras sociala nätverk är starkt och många har en nära relation med sin ursprungsfamilj och släkt. Många av dem är också välutbildade och har ett arbete som matchar utbildningsnivån, alternativt ett arbete

som är högt värderat och som innebär stort ansvar och inflytande. Många har en trygg bas med eget boende och en stadig inkomst. Flera av dessa kvinnor är också politiskt medvetna, de ser sig som feminister och antirasister och har fasta åsikter om världen. De uppfattas som charmiga, stabila och har lätt att skapa kontakt med andra människor.

Maktstrategierna varierar alltså, beroende på hur obalansen uppfattas av förövaren men också på vilket sätt hon kan utnyttja dessa. Ebbas flickvän var något år yngre och hade även hon nyligen flyttat till ett nytt sammanhang:

”Alltså egentligen skulle jag nog säga att från början så hade jag mer makt än henne och att det var det hon tog ifrån mig, kan man säga. Jag tror att hon kände att hon hade inte så mycket att komma med. Alltså för att hon skulle få kontroll och makt så tog hon det ifrån det som jag hade. Makt igenom...eller status...eller allt mitt självständiga liksom. Jag hade fler vänner, jag hade mitt band, jag hade intressen och jag hade inga problem med mitt jobb eller inga problem med min utbildning sen tidigare. Så hon var nog egentligen underlägsen, men behövde göra något för att bli överlägsen.”

En del av de intervjuade har träffat sin partner via jobb eller jobb-kontakter. Här kan makten även handla om arbetshierarki i form av att vara chef eller ha mer inflytande. När flickvännen är både partner och arbetskollega i samma bransch skapas ytterligare en arena att utöva makt och kontroll på. Danielas flickvän visar sig vara både erfaren och högt uppsatt inom deras bransch vilket leder till en tydlig maktutövning:

”Jag arbetar själv inom samma område och är betydligt yngre, en beroendesituation som hon ofta gjorde mig påmind om. Hon introducerade mig för viktiga personer i branschen samtidigt som jag kunde se hur hon saboterade för sin tidigare partner genom att tala illa om henne i jobbsammanhang. Hon skapade även denna

ojämlikhet genom att ta ifrån mig mitt sociala sammanhang och få mig att endast umgås i hennes. Det fanns även en tydlig ekonomisk ojämlikhet. Hon ville/behövde aldrig laga mat utan köpte då färdigt, medan jag var den som fick stå i köket.”

Det går alltså att se hur ett flertal olika maktstrategier går in i varandra och påverkar varandra. Ålder är en maktfaktor som Danielas flickvän kan utnyttja men det förstärks av flickvännens höga position och hennes stora inflytande i branschen. Hon kan därför utnyttja att Daniela inte bara är ung utan också oerfaren jobbmässigt. Hon kan även styra exakt till vilka sammanhang och vilka människor Daniela introduceras. Positionen ger henne också en stadig och hög inkomst vilket möjliggör både eget boende och högre levnadsstandard, ytterligare två maktfaktorer som gör att Daniela hamnar i underläge. En liknande situation hamnar Alejandra i. Alejandra och hennes flickvän rör sig i samma sociala krets när de träffas, men även i samma jobbsammanhang. Alejandra är då nitton år och hennes flickvän är femton år äldre – och hennes chef. Även här går det att se hur olika faktorer samverkar och hur flickvännen på grund av sin ålder i kombination med fler resurser, mer erfarenhet och inflytande kan styra över alla sammanhang som Alejandra rör sig i. Detta gäller både i jobbet och i privata sammanhang eftersom de också bor ihop i flickvännens lägenhet:

”Alltså i början hade ju jag ett väldigt starkt nätverk. Men det kom väl också med att vi jobbade tillsammans, det kom med att jag så snabbt blev indragen i alla hennes sammanhang. Jag slutade väldigt snabbt att träffa alla liksom, hela min familj, mina vänner, till och med min terapeut slutade jag att träffa. Åldern var nog väldigt avgörande där.”

Det blir i de intervjuades berättelser tydligt hur olika typer av ojämlikhet skapar olika möjligheter för maktutövning. Ålder är sällan en faktor i sig utan understöds av andra faktorer som att vara mer erfaren, ha högre tjänst och fler kontakter, samt högre och stadigare inkomst och boendemöjlighet. Ytterligare en maktfaktor som kan

understödja det andra handlar om kontakten till ursprungsfamiljen. Om kontakten med familj och släkt är bristfällig eller kanske helt avskuren skapas en ojämlikhet och en sårbarhet för den utsatta. Det kan även skapa en stark beroendesituation där den utsatta blir utlämnad till förövarens goda vilja att inkludera eller inte. Tove upplever att alla hennes relationer varit ojämlika när det kommer till familj:

”Mina romantiska och sexuella relationer har främst präglats av en ojämlikhet avseende socialt nätverk, samtliga som utsatt mig för våld har haft mer eller mindre trygga familjekonstellationer i ryggen. De har haft föräldrar och syskon och kusiner att fira jul med och bekräftas av. I vissa fall har de också haft bättre ekonomi och varit äldre.”

Ett vanligt inslag i maktutövningen är, som vi även sett tidigare, utseende. Kropp och utseende kan vara tätt sammankopplade med en persons identitet och är ofta svåra eller omöjliga att förändra, och är därför lätta att skambelägga. Att ha en hudfärg, hårtyp eller härkomst/etnicitet som skiljer sig från normen innebär att du har en särskilt utsatt position. Rasifiering är ett begrepp som används för att belysa just detta; att bli behandlad annorlunda samt att bli ihopkopplad med ett antal olika fördomar baserade på sitt utseende. Ett återkommande tema i intervjuerna är hur de kvinnliga förövarna rör sig i feministiska och politiska kretsar och att många relativt självklart ser på sig själva som antirasister. Den antirasistiska självbilden bidrar till ojämlikhet då maktstrukturen blir osynliggjord. Fatima beskriver just denna problematik:

”Jag tänker just på det här med rasifiering och jag tror inte att... De var båda väldigt så här ’vi är antirasister’, det var väldigt uttalat, och vi är feminister. Det var nästan ’nej jag tänker inte ens på att du är brun’. Alltså när folk säger så då vet man ju att de i högsta grad... För att det är ju som att då ser ju inte du mig. Men det har jag lärt mig efteråt. Då tänkte jag att ’ah men gud vad bra att det inte är någon grej’. Även om båda hade bättre ekonomiska förutsättningar, resurser och större sociala nätverk och god kontakt med familjen, så var det

som att 'nämen vi är väl lika, vi är väl samma, det är väl därför det är så bra att vara gay för man har mer att samsas kring?' Och det stämmer ju på många sätt, vi kunde ju förstå varandra på vissa plan, men på andra plan... Vissa saker kunde vi inte riktigt prata om och vissa saker fick jag hålla inne med för att det...de kunde inte se sig själva som människor som kunde ge uttryck för rasism."

Lika osynliggjord som Fatima blir i bemötande och uttalanden, lika öppet blir Alisa bemött med rasistiska anspelningar:

"Absolut att hon utövade makt över mig. Hon kom ju från ett litet inavlat samhälle där man liksom tycker att n-ordet är en – det är liksom en rättighet att få – det är en del av 'fikat' liksom. Den nivån. Men hon var också väldigt provokativ. Fastän jag och min kompis var där så kunde hon säga sådana saker. Och man bara, men vad gör du? Men hon kom undan med det liksom på något märkligt sätt. Jag fattar inte. Men hon drev ju också väldigt mycket med sig själv, så jag tror att hon kände att det blev någon slags balans då. Men det blev det ju såklart inte för oss."

I vissa berättelser tillkommer andra typer av maktdimensioner som är kopplade till den fysiska kroppen. Biancas berättelse om makt och de ojämlikheter som hennes flickvän utnyttjar, handlar bland annat om ålder och ekonomi. Bianca är 22 år och har flyttat till en ny stad för att studera när hon träffar sin flickvän som är tio år äldre. Biancas position påverkas också av hennes komplicerade relation till sin ursprungsfamilj och mamma, men en stor del av maktutövandet handlar om hennes fysiska hälsa som försätter henne i en beroendesituation:

"Jag var student och i ekonomiskt underläge och trots jobb och inkomst kom jag aldrig ur underläget. Min fysiska hälsa och flera operationer gjorde att jag blev beroende av henne för basala saker periodvis och det blev även det en ojämn maktrelation."

För en del är den fysiska hälsan också tätt sammankopplad med den psykiska hälsan. När Linn träffar sin flickvän är de båda unga och relativt jämgamla, men Linn har en omfattande ätstörning som påverkar henne både fysiskt och psykiskt. Hon är underviktig och mår psykiskt dåligt och obalansen skapar förutsättningar för flickvännens möjlighet att utöva makt och det psykiska våld som följer:

”Jag var 18 när vi träffades. Jag kan inte riktigt förstå hur någon kunde vilja ha en relation med mig så som jag mådde då. Och jag skulle säga att vår relation funkade ganska bra så länge jag mådde riktigt dåligt. Så fort jag började må bättre så blev det... Jag kan ändå se att så här; ju bättre jag mådde, desto sämre blev vår relation. Så för mig är det, det tydligaste mönstret. Men att det fanns någon slags obalans som hon ville ha kvar.”

Linns mående blir också den absolut största maktobalansen i relationen, vilket flickvännen ser till att utnyttja på ett tidigt stadium. Flickvännen refererar ofta till den gyllene regeln av att behandla andra som man själv vill bli behandlad. Att de är två olika personer med olika behov, olika bakgrund och erfarenheter är underordnat. Det innebär i praktiken att hon kan bortförklara sin beräknande och kränkande behandling med att hon själv sitter på facit kring allt som har med hälsa och välmående att göra. Detta korrelerar ju också väldigt väl med själva ätstörningen:

”Och hon satt på makten och kunskapen i relation till hur en sund och välmående person skulle vara och bete sig. Och det var ju att vara och bete sig som hon. Så att om jag tänkte eller kände eller tyckte något annat så var det ju för att jag var sjuk eller mådde dåligt eller så. Om jag tyckte att något var jobbigt så fick jag ofta höra att 'ja men jag tycker inte att det är jobbigt'. [...] Hon påpekade ofta saker om mitt utseende och när jag tillslut sa att jag skulle helst vilja att du inte sa någonting alls – och jag tyckte att det var jobbigt att få positiva också liksom – men hellre ingenting alls. 'Men jag tycker

inte att det är jobbigt så därför måste jag få säga. Jag hade inte blivit ledsen om du hade sagt till mig att jag hade tjocka lår. Så att därför borde inte du bli ledsen när jag säger till dig att du har tjocka lår'. Det funkade ju bara för att vi hade den [överenskommelsen], där hon någonstans hade makten över vad som var sant och vad som inte var sant."

När denna strategi väl är implementerad kan den också användas för att bortförklara olika typer av beteenden kopplade till fysiskt våld, till exempel att inte vilja bli fasthållen. Linns berättelse handlar i stor utsträckning om hur hennes verklighetsuppfattning manipuleras för att hennes flickvän ska kunna berättiga sitt våld. Det finns också många gråzoner i hur våldet utförs och förklaras, vilket gör att våldet blir svårt för Linn att uppfatta. Det psykiska våldet får även en stor inverkan på det sexuella i deras relation. Genom flickvännens kränkande och nedvärderande behandling får både sexualitet och kropp negativa kopplingar. I likhet med Linns upplevelse av att våldet ökar i takt med att hon tillfrisknar från ätstörningen och börjar må bättre, så berör många av informanterna hur deras självständighet gör att våldets grad och omfattning eskalerar. Ju mer personen visar egen vilja eller motstånd, desto kraftigare våld måste flickvännen använda för att få partnern att fortsätta foga sig. Ebbas flickvän förstår tidigt att hon kan kontrollera Ebba genom att skada sig själv och att göra självmordsförsök, vilket hon sätter i system:

"Sen genom hela vårt förhållande så använde hon den metoden, så fort jag...alltså så fort hon kände att hon tappade kontrollen över mig, om jag skulle göra nånting själv eller om jag bara var för självständig. Och även flera gånger när jag försökte göra slut använde hon den metoden. Jag vet inte, det var som att hon la sitt öde i mina händer hela tiden."

Våldet intensifieras när hon uppvisar för stor självständighet och detta blir också en av de största maktobalanserna under deras förhållande. Ebbas flickvän försöker begränsa, hålla kvar och isolera henne

genom olika typer av självskador eller självmordsförsök. Även Tove upplever att detta har varit ett tydligt mönster i hennes relationer:

”Gemensamt för alla som utsatt mig för våld skulle jag säga är att våldet och kontrollen eskalerat när jag på något sätt gett uttryck för eget självbestämmande. Ju mer jag gett uttryck för min personliga uppskattning av något eller någon, eller uttryckt min egen vilja – desto mer har mitt livsutrymme inskränkts för att förhindra mig att vara i kontakt med det som får mig att utvecklas och må bra.”

Psykiskt våld

Det psykiska våldet som informanterna beskriver har olika innebörder, det tar sig olika uttryck och är ofta svårt att förstå för den som blir utsatt. Vissa gånger använder förövaren psykiska våldstrategier för att hålla kvar, begränsa och isolera sin partner. Andra gånger handlar det snarare om att bortförklara ett kränkande beteende, sexuellt utnyttjande eller ett fysiskt angrepp. Många av berättelserna vittnar om ett invecklat, målmedvetet och beräknande sätt att få partnern att starkt ifrågasätta sin egen verklighetsuppfattning, vilket gör att de inte litar på sin egen upplevelse och därför inte heller kan ta beslut utifrån det. För många av dem är det psykiska våldet också tätt sammankopplat med det fysiska och det sexuella våldet, vilket gör att det kan vara svårt att förstå vad som är vad. Lhbtq-gruppen möter diskriminering, homofobi och våld i alla delar av samhället, både inom familjen och i den offentliga sfären. De är med andra ord redan vana vid att behandlas illa, vilket kan göra att kränkande behandling i en relation snarare kan upplevas som norm än något ovanligt. Det psykiska våldet blir därför ofta osynligt, både för den som utsätts och för omgivningen. Daniela tycker att de olika formerna har varit olika svåra att förhålla sig till:

”Min erfarenhet är att det psykiska våldet varit det mest traumatiserande. Det fysiska våldet har ändå alltid varit så konkret och

är därför lättare att hålla sig rimlig i relation till. Det är också det våldet som omvärlden har lättare att förstå; vänner, myndigheter så som polis och så vidare, och är därför lättare att hantera. Därför är det extra viktigt att en får hjälp med att just erkänna och lita på sin upplevelse av det psykiska våldet.”

Att kunna få sin upplevelse av våld synliggjord och bekräftad kan vara svårt för lhbtq-personer eftersom omgivningen har svårt att se och förstå våldet. Det kan bitvis också skilja sig från hur våld i heterosexuella relationer ser ut vilket kan påverka vad omgivningen och den utsatta själv uppfattar som våld. Efter att Bianca lyckats lämna sin våldsamma fru får hon kontakt med två heterosexuella kvinnor som i sina respektive parrelationer varit utsatta för våld av män. Bianca upplever att även om det i väldigt stor utsträckning går att känna igen sig i de heterosexuella kvinnors historier om våld, så finns det också saker som är annorlunda:

”Det som däremot skilde var att det psykiska våldet bestod mer av avancerat psykiskt våld; uträknande i högre grad, mer uthålliga metoder och subtila hot, mer ’snyggt’ gjort. Och det fysiska var mer i deras fall ’knytnäve i magen’ men för mig kittla oavbrutet utan att lyssna på nej, typ krama och svänga runt som en ’låtsasdans’ trots att jag var nyopererad och så klart hade väldigt ont. Flytta på kryckor eller rullstol så långt bort ifrån mig att jag fick göra våld på mig själv för att kunna förflytta mig. De andra två hade under deras relationer det så att mannen bönade och bad om förlåtelse efter han utövat våld och lovade bättra sig och allt som hör till. I min relation blev det jag som, trots att det var hon som utsatte mig för våld, fick be om ursäkt, lova att bättra mig och visa att jag gick att lita på. Förlåt från hennes sida hände högst tre-fyra gånger under första åren. Efter det fick jag ta hela skulden.”

Det Bianca berättar är något som återkommer i fler intervjuer. En majoritet av informanternas flickvänner ber aldrig om ursäkt och flera av dem känner sig helt berättigade att behandla sin partner

som de gör. Det finns alltså ingen insikt i beteendet och möjligen handlar detta om precis samma strukturer som de utsatta vittnar om, att våldet förblir lika osynligt för dem själva som för omgivningen. En majoritet av berättelserna handlar om hur skulden på ett tidigt stadium accepteras av den utsatta, vilket gör att det psykiska våldet eskalerar snabbt. Det skapar även förutsättningar för att kunna utöva mer makt och grövre våld, både fysiskt och sexuellt. Om förövaren inte ser sig själv som kapabel till våld och den utsatta på ett tidigt stadium tar på sig hela skulden skapas en våldsfylld verklighet som ingen utanför relationen ser eller tar på allvar.

Linn och hennes flickvän var tillsammans i över tio år och flickvännen utsätter henne under de tio åren för omfattande psykiskt såväl som fysiskt våld. Eftersom Linn är sjuk när de träffas brukar flickvännen bortförklara sitt kränkande och våldsamma beteende med att hon vill hjälpa henne att må bättre. Men också att hon vill hjälpa Linn att bli mer social och omtyckt eftersom omgivningen i nuläget bara umgås med henne för att de tycker synd om henne. En tydlig strategi i det psykiska våldet är att få Linn att misstro sina egna upplevelser, oavsett om det gäller mer vardagliga saker eller något mer omfattande som påverkar hennes mående:

”Där någon gång började hon påstå att jag hade sagt eller gjort saker som jag någonstans visste att jag inte hade gjort eller sagt, fast jag blev så himla osäker för att hon verkade så himla säker på att så här, men du har det. [...] Någon gång var det så att jag vaknade på morgonen och då frågade hon 'så hur känns det idag?' Och jag var så här, det känns väl okej. 'Ja du var ju väldigt ledsen igår över att du inte klarade tentan'. Ja fast jag klarade den ju, jag var ju jätteglad? Men det gjorde jag ju, jag var ju lite orolig innan så, men jag klarade den ju och var jätteglad! 'Jaha men varför sa du att du inte klarade den då?' Och då var det så här, ja men det sa jag väl inte, eller?”

Att skapa tvivel blir här ett effektivt sätt att kunna styra Linn och utsätta henne för ännu mer omfattande makt och våld. Genom att

förskjuta hennes verklighetsuppfattning och skylla på hennes mående och psykiska ohälsa kan hon bortförklara i stort sett vilket beteende som helst. Linn börjar också mer och mer ifrågasätta sig själv och i allt större utsträckning tro på sin föröwares världsbild:

”Ofta var det så här ganska vardagliga saker som skapade väldigt stor förvirring. Hon köpte alltid för små kläder till mig. När vi träffades så hade jag anorexia och sen så blev jag frisk under tiden, men det var ju också en sådan grej som ställde till det för mig i min tillfriskningsprocess. Och att det var jag som inte visste, att det var jag som inte hade koll på min kroppsstorlek utan att hon hade det. Men jag var så ’ja fast jag kan ju inte knäppa de här’. Men hon bara ’ja men det är bara som du tror’ och eftersom jag visste då att jag har ju varit sjuk så kändes det ju som att hon måste ha mer rätt än vad jag har.”

Precis som Bianca uttryckte i början av kapitlet så är även det psykiska våld som Linn utsätts för till stor del väldigt medvetet och beräknande. Det finns ingen insikt om att beteendet är fel utan flickvännen känner sig helt berättigad till sitt beteende. Även Linn har en upplevelse av att det psykiska våldet var särskilt svårt att uppfatta och förstå. Det blir därför tydligt först i efterhand att det hon trodde var deras gemensamma bild av verkligheten i själva verket är hennes flickväs:

”Jag tycker ofta att en situation inte är så farlig. Att det känns lite töntigt. Det fanns ju mer våldsamma sådana här...de var ju lättare nånstans tycker jag. De situationerna var inte så många, men där visste jag ju någonstans att det inte var okej, men det här andra förstod jag faktiskt inte. För vi var ju väldigt överens om att det var mitt fel. Alltså att det var mig det var fel på, det var jag som behövde förändras. Alltså det var ju nånting som jag höll med om.”

Det som Linn pekar på är att just överenskommelsen om vem som är skyldig till våldet gör att förövaren kan förskjuta verkligheten, och på så sätt få den utsatta att överta förövarens uppfattning av situationen. Graden av isolering och kontroll påverkar också processen att förändra den utsattas verklighetsuppfattning. Ju mer isolerad och kontrollerad den utsatta är, desto lättare blir det för förövaren att förändra verkligheten. Även Danielas flickvän försöker få henne att tro på den alternativa verkligheten:

”Jag fick ytterst få fysiska märken på min kropp som stannade och det psykiska våldet innebar också att efteråt få mig att tro att ingenting ens hade hänt. När en då inte har sina nära att reflektera kring vad som hänt med är det lätt att gå på den alternativa verklighet som ens partner hittar på.”

När den alternativa verkligheten är skapad finns också utrymme för tydligare och mer konkret straffutövning. De snabba svängningarna behöver inte heller någon särskild förklaring eftersom båda delar

samma bild. Många upplever också att utbrotten nu kommer utan anledning; minsta sak som förövaren upplever som störande leder direkt till konflikt och våld. Detta gäller i hög grad även för Daniela:

”Hon kunde skifta på en sekund och hota med att lämna mig, hon brukade ta i från mig min nyckel hem, låsa ute mig i kylan för att sedan släppa in mig och så var allt bra igen.”

Ibland är det tydligt att verklighetsförskjutningen används för att ytterligare isolera den utsatta. Genom att smutskasta och skambelägga alla viktiga relationer kunde Alejandras flickvän på några få månader göra om verkligheten så att Alejandra blir helt isolerad från sitt sociala nätverk, vänner och familj. I kombination med övriga maktfaktorer möjliggör detta att flickvännen nu kan styra exakt vilka sammanhang Alejandra rör sig i och därför relativt fritt kan utöva makt och våld. Alejandra och hennes syster har stått varandra väldigt nära genom hela uppväxten vilket gör att systemen är otroligt viktiga för henne. I anslutning till att de haft sex brukar flickvännen gång på gång ta upp att Alejandra skulle ha romantiska känslor för sin syster – men också sexuella fantasier. När den tanken väl är placerad hos Alejandra kan rädslan utvidgas till att också innefatta andra viktiga relationer:

”Sen så var det just det där att hon hade inga problem med det, men tänk på dina föräldrar, tänk på dina vänner. Vilket jag ju gjorde såklart, framför allt när jag sen tänkte att, men gud jag är ju kär i min syster. Min familj kommer hata mig. Och då hade jag långsamt slutat höra av mig till min syster och till min familj. Jag slutade också gå i terapi eftersom min partner då påstod att jag var kär i min terapeut och att vi hade någonting. Hon började då också så småningom säga så här att ’jag är ju den enda som du kan vara med, jag är den enda som vet, och jag älskar dig ändå, men tror du att det finns möjlighet för någon annan att älska dig?’. Och jag trodde ju på det där tillslut, jag menar vem är kär i sitt syskon liksom? Så att till slut så var det ju bara hon. Jag tänkte att jag var vidrig och äcklig och luktade äckligt

och jag var inte tillräckligt vältränad och jag...ja men, var en fruktansvärd människa, men hon var ju så otroligt fantastisk för hon älskade mig i alla fall.”

När den som blir utsatt befinner sig i en extra sårbar position är risken stor att förövaren snabbt kan förflytta maktpositionen och utöva våld omgående.

Om det psykiska våldet varit omfattande under hela uppväxten kan detta vara så pass normaliserat att den utsatta direkt accepterar både sin position och det våldsamma beteendet. Både Tove och Joni har erfarenhet av psykiskt våld under uppväxten och upplever båda två att deras bakgrund haft en stor inverkan på hur snabbt de blivit utsatta för våld i sina vuxna relationer. Tove blev dagligen utsatt för psykiskt våld av sin familj under uppväxten och upplever att det psykiska våld som hennes flickvän utövar nästan får en tilldragande effekt:

”Jag träffade en tjej som redan tidigt behandlade mig ganska illa. Hon pendlade mellan att vara uppvaktande och uppskattande, och att ignorera mig och tala nedsättande om mig. Ett mönster jag kände igen och som genast gjorde att jag kände mig bunden till henne. Hela relationen, som varade i fyra år, präglades av psykiskt våld, materiellt våld, i viss mån sexuellt våld, samt i stor utsträckning kontroll.”

Det beteende som Tove känner igen hos flickvännen påminner alltså i hög grad om det psykiska våld som ursprungsfamiljen utövade. Tove hade också blivit utsatt för sexuellt våld i familjen, vilket hon också blir i relationen, medan det fysiska var mer sällsynt. Och eftersom det fysiska våldet som Tove utsattes för under uppväxten förknippades med att gå över gränsen, så blir det just det psykiska våldet som förknippas med vardag och familj. Även Joni känner sig ’hemma’ i den kränkande behandlingen vilket gör att hon direkt accepterar att bli isolerad och kontrollerad. Makten blir då inte heller svår för flickvännen att utöva:

”När jag så småningom hade flyttat in hos henne såg hon alltid till att påminna mig om att det var *hennes* lägenhet vi bodde i. Hade vi varit ute en längre stund, eller varit bortresta, var jag tvungen att vänta ute i trapphuset för att hon skulle kunna komma in i *sin* lägenhet först och landa. Hon behövde också, så här i efterhand, orimliga mängder egen tid hemma. Hon behövde tid att ’bara vara’, att tänka, jobba, måla eller träffa vänner. Vad som helst egentligen. Och under tiden var jag tvungen att hitta på saker att göra – oavsett tid på dygnet eller väderlek ute. Och eftersom jag var isolerad från mina vänner, inte hade någon ursprungsfamilj att ty mig till och i perioder också var sjukskriven, så spenderade jag timtal på biblioteket eller på kyrkogården eller på någon parkbänk och väntade på att få komma in.”

När det psykiska våldet blir osynliggjort, blir det också oerhört svårt att berätta för någon om sin situation. Normaliseringen gör att det egentligen inte finns något yttre problem att berätta om. Det finns egentligen inte heller någon skuld att förlägga eftersom den så omgående accepteras, gränserna för integritet suddas ut och de egna behoven blir totalt underordnade. Problemen i relationen blir för Joni per automatik ett resultat av det egna dåliga måendet:

”Det sjuka är att jag aldrig någonsin under de åren vi var ihop tänkte på att berätta för någon hur jag hade det. Hennes beteende var totalt osynligt både för mig själv och för omgivningen. Istället fick jag panikångest, låste in mig på toaletten och skar mig i armarna. Men inte ens det var det någon som såg och sa något särskilt om. Jag var totalt utplånad och osynlig. Den enda personen som av en händelse råkade se mina annars väl dolda sår var en kollega som slängde ur sig: vad fan är det här, kan du inte ens ta livet av dig ordentligt?”

Bianca och Joni delar erfarenheten av att den fysiska rörligheten av olika anledningar varit nedsatt, och att förövaren utnyttjat detta. Att inte kunna förflytta sig själv eller ha tillgång de saker man behöver för att klara vardagen, öppnar upp nya möjligheter för maktutövning.

En tillfällig eller permanent funktionsnedsättning kan alltså öka våldets frekvens, men också tvinga den utsatta att utöva våld på sig själv. Detta blir en tydlig maktutövning i Jonis berättelse:

”När jag hade ramlat och brutit benet gjorde hon det väldigt klart för mig hur jobbigt det var för henne, att jag inte kunde klara mig själv. Jag fick göra det mesta själv. Skulle vi till exempel äta soppa eller dricka te vägrade hon att hjälpa mig bära min tallrik eller tekopp från köket till vardagsrummet, vilket gjorde att jag fick försöka hoppa ut till vardagsrummet med tekoppen handen. Det slutade alltid med att jag antingen brände mig, tog stöd av foten fast jag inte skulle eller spillde på det känsliga trägolvet. Allt under hennes blickar, suckar och tydliga missnöje där hon satt sig tillrätta i soffan.”

Att inte få hjälp med det basala när funktionen är nedsatt gör personen särskilt utsatt. Bianca genomgår under en period ett flertal operationer vilket gör henne oförmögen att förflytta sig på egen hand. De hjälpmedel hon ska ha nära till hands brukar hennes fru se till att flytta så att hon inte kan nå dem. Bianca behöver även hjälp att förflytta sig utomhus vilket gör henne väldigt sårbar och utsatt för sin frus våld:

”När jag satt i rullstol (transport, det vill säga ingen man kör enkelt själv med armarna) efter en större operation kunde hon lämna mig ute på vägbanan för att gå in i en butik och jag stod där med vansinniga bilister runt mig som tutade och skrek. Hon gick på rejält om hur jobbigt det var att sköta allt praktiskt och hur hon plågades av mina operationer och att det här var minst lika jobbigt för henne som för mig. Så jag började tvätta, städa och hoppa till affären alldeles för tidigt. Med resultatet att jag fick mer smärta och att en av operationerna inte läkte och fick göras om.”

Det psykiska våldet har många olika sidor och uttryck. För Ebba handlar det psykiska våldet om flickvännens ständiga hot om självmord och faktiska självmordsförsök för att bibehålla makt över henne. Tidigt i relationen visar flickvännen upp sin aggressivitet

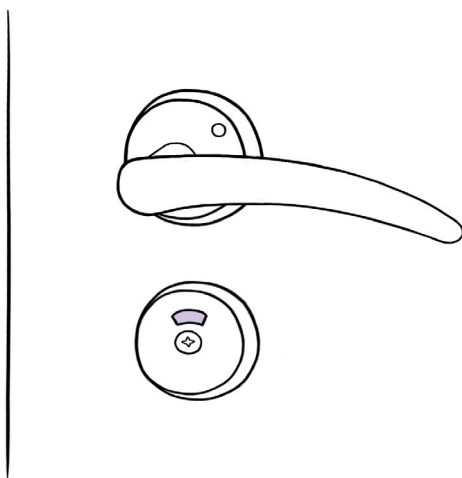
genom olika våldsamma beteenden, ofta kopplade till olika sociala situationer där Ebba vänder uppmärksamhet och fokus mot sina vänner eller sin familj. Den första händelsen sker när Ebbas familj och några vänner är på besök, och senare samma dag genomför flickvännen sitt första självmordsförsök för att dra henne närmare. När beteendet väl är etablerat används metoden relationen ut. Nästa stora konflikt utbryter under tiden Ebba är i duschen, då flickvännen passar på att gå igenom hennes telefon. Hon hittar där en sms-konversation med en gemensam bekant där Ebba bland annat beskrivit sin skrärade känsla efter flickvännens första självmordsförsök. Flickvännen blir väldigt upprörd över att hon inte går att lita på och har när Ebba kommer ut ur badrummet redan överdoserat tabletter i kombination med vin. Hon hotar dessutom med att hoppa från balkongen om Ebba försöker ringa någon:

”Så då minns jag att vi typ började brottas i princip, för att hon liksom stod och försökte klättra över balkongen och jag typ hängde i henne... och vi brottades och jag visste inte hur jag skulle kunna liksom få tag på någon. Men sen blev det samma sak igen att hon liksom, det typ började klia över hela hennes kropp och blev nånting, så att då lyckades jag ringa dit folk igen.”

Bråken är många och Ebba upplever mer och mer att de kommer av ingenting. Vad som helst kan trigga flickvännens ilska och aggressiva utbrott och sedan resultera i en överdos av tabletter och alkohol eller andra typer av medveten självskada. Räddningspersonalen som kommer när hon äntligen lyckas ringa räddningstjänsten ser inte vad som pågår, eftersom både maktstrukturen och våldet är osynligt för alla inblandade. Våldet är också relativt osynligt för Ebba under tiden hon är i relationen; hon vet att hon är utsatt för något som är jobbigt, men förklarar det oftast som att de har problem båda två. Det blir alltmer våldsamt och så fort flickvännen upplever att hon förlorar kontrollen över Ebba är hon tvungen att göra något väldigt dramatiskt för att hålla henne nära. Det blir svårare och svårare att upprätthålla en normal vardag:

"Så hon började också låsa in sig på toaletten med typ knivar och sådant och kunde vara där inne jättelänge utan att svara – alltså utan att ge ett enda ljud ifrån sig. Och då var det också jättesvårt för jag var själv och visste liksom inte, jag kunde inte komma in. Det gick inte riktigt att ringa till typ 112 för att ingenting hade aktivt hänt än, eller jag visste inte, och jag var bara i något slags mellanrum hela tiden där bara mina känslor var liksom...ja, hon lekte ju med dem i princip."

Ebbas flickvän kan också väldigt snabbt efter sina vredesutbrott vända till att inta en offerroll vilket gör att Ebba spenderar många nätter med att trösta henne. Hon blir tröttare och tröttare av att hela tiden parera flickvännens aggressiva utbrott och hot. Hon börjar höra röster och förlorar tillslut jobbet på grund av att hon ett flertal gånger kastar sig iväg för att ta sin flickvän till sjukhus. Vid ett tillfälle ska Ebba iväg för att repa vilket gör flickvännen upprörd och arg. Ebba försöker gå ändå, men det slutar med att flickvännen låser in sig på toaletten igen, utan att svara. När hon väl kommer ut har

hon skurit sig över hela armarna. När Ebba stannar blir flickvännen direkt lugn och försöker hålla om Ebba med de söndertrasade och blodiga armarna. Ebba har vid det här laget börjat känna sig rejält nedbruten av de traumatiserande händelserna och har svårt att stanna kvar i situationen. Hon försöker desperat greppa tillvaron genom att fokusera på någonting annat i ett annat rum, men det ökar bara på flickvännens ilska och aggression ytterligare och hon börjar slänga porslin omkring sig.

Flickvännen tar gång på gång till olika typer av självmordsförsök oavsett om Ebba behöver utträtta vardagliga behov eller att åka iväg på en släktings begravning. Svårigheten med att förstå den här typen av våld gör att det är lätt att ifrågasätta sin utsatthet, men också allvarsgraden i hoten, vilket också Ebba gör:

”Ja, hon försökte också hänga sig tre gånger. Eller ja typ...alltså hon klev ju av stolen. Det är ju så svårt att säga, för att det var ju på riktigt, men jag vet inte liksom vad som hade hänt om jag inte hade... Hon hade ju knutit upp en sladd, knöt upp sig – och det här var en gång när jag försökte göra slut – och sen så när jag kom in i rummet så hoppade hon av stolen liksom. Jag fick ju ändå skära ner henne, men sen vet jag ju inte om de hade funkat eller inte.”

Eftersom flickvännen redan på ett tidigt stadium visade att hotet var reellt, blir det omöjligt för Ebba att tveka. Ju längre tiden går desto mer provocerad blir hon av känslan att inte kunna komma åt flickvännens beteende och kunna vända situationen. Hon blir alltmer desperat och tänker att hon ska använda samma metod som flickvännen vid upprepade tillfällen använt. Hon ställer sig till slut framför sin flickvän och skär sig själv i armen:

”Och tillslut så var det som att jag var...alltså enda sättet som jag kan liksom sätta henne på plats, om jag typ använder hennes metod. Och då skar jag mig framför henne och hon bara fnös åt mig, hon bara hänskrattade och var så här 'känns det bra nu eller?' och så gick

hon därifrån. Och det var alltså ingenting jag gjorde som kunde... som jag liksom kunde komma åt henne eller få makt över henne, för det gick inte.”

Sexuellt våld

Det sexuella våldet mellan lhbtq-personer framställs ofta som mer ovanligt än i heterosexuella relationer. Bilden som framträder i dessa intervjuer handlar snarare om hur osynligt det sexuella våldet är, hur svårt det är att se och erkänna för sig själv att man varit utsatt och att det många gånger känns omöjligt att prata om. Flera av de intervjuade har berättat långa skildringar om psykiskt våld, flera även om fysiskt våld. Men när det kommer till det sexuella nämns det bara som hastigast – de har erfarenhet av att vara utsatta för sexuellt våld, men nämner inte hur. Många uttrycker också att det varit svårt att förstå det sexuella våldet och att ta det på allvar. Ibland framträder bilden av att de fortfarande, flera år senare, bortförklarar våldet. Det sexuella våldet i lhbtq-kvinnors relationer kan också se annorlunda ut än det sexuella våld som män utövar mot kvinnor. Detta gör att många sexuella övergrepp faktiskt inte alls erkänns, varken av den utsatta eller av omgivningen. Det är alltså svårt att förstå den sexuella utsatthet som dessa kvinnor, icke-binära och queera berättar om, som våld. Den dominerande bilden av sexuellt våld är fortfarande djupt förknippad med våldtäkt, där en man utsätter en kvinna. Detta kan göra att allt som inte handlar om penetration blir svårt att förstå som sexuellt våld.

Den sexuella utsattheten är för en majoritet av de intervjuade tätt sammanlänkad med det psykiska våldet. Det handlar inte bara om uttalat tvång, det handlar också om att befinna sig i gråzoner för vad som är okej, att till exempel gå med på sex för att inte bli slagen eller utkastad. För många av informanterna har våldet yttrat sig i att deras flickvänner har visat avsmak och äckel inför dem, de har kränkt kroppslig integritet och skambelagt deras utseende, former

och kroppslukter. Det har också handlat om husfridssex och tjatsex, eller som i Alejandras fall, att kvinnan utför sexuella handlingar när Alejandra sover. Alla dessa situationer ligger inom ramen för vad sexuell utsatthet och sexuellt våld är. För Tove har detta inneburit att flera av hennes relationer handlat om att ständigt behöva sätta sina flickvänners behov i första hand och att samtidigt gå över sina egna gränser. Hon beskriver att sexuellt har allt handlat om att tillgodose deras behov och att gränser för samtycke suddats ut.

Att inte få utlopp för sina egna behov är ett genomgående drag i alla intervjuer oavsett vad våldet handlar om. Detta gäller i högsta grad det sexuella våldet. Ofta handlar det om att gå över sina egna gränser eftersom hotbilden är så omfattande eller för att man redan är så van vid att sexualiteten inte är ens egen att styra över. Många gånger har förövaren redan under normaliseringsfasen visat stark avsky för partnerns tidigare sexuella kontakter, vilket gör att sexualiteten bli otroligt skamfylld för den som blir utsatt. Isabelle har inledningsvis en bra känsla i relationen med sin flickvän där hon känner sig både sedd och trygg, men plötsligt förändras detta:

”Redan efter en månad hade vi ett stort bråk när vi pratade om hur många vi hade varit med innan sexuellt och i relationer. Jag berättade ärligt utan att tycka att det var något konstigt och från ingenstans förändras hennes blick och fylls med hat och hon börjar kalla mig för äcklig och att hon inte kan vara med mig. Vi sitter och äter på en restaurang och hon tar alla sina saker och går ifrån mig. [...] Sådana bråk hade vi ofta, då jag enligt henne hade gjort något som hon tyckte var fel och jag blev liten och bad om ursäkt över min egen existens.”

Det finns många gråzoner när det gäller hur våldet utförs och förklaras och vad det sedan får för uttryck. För Linn får det psykiska våldet en stor inverkan på sexlivet, vilket tidigt inramas av en starkt nedvärderande och kränkande behandling. Kränkningarna som Linn utsätts för gör att hon många gånger undrar varför hennes flickvän över huvud taget vill vara tillsammans med henne. För Linn blir

hennes sexualitet i kombination med den gamla ätstörningen och det psykiska våldet en traumatiserande del av hennes upplevelser:

”Det förekom inget sexuellt våld i vår relation. Men däremot så var det sexuella en del av det dåliga i vår relation. Det behöver inte alls handla om att vi är ett lesbiskt par. Hon uttryckte ju en ovilja vid att röra vid mig. Alltså så här, äckelkänslor i relation till mig och min kropp. Vi hade ju i princip inte sex efter en ganska kort period. För mig var det en del utav att inte må bra i vår relation och att bli ganska nedbruten av att höra det. Och i efterhand ha insett att jag trodde att jag inte tyckte om min kropp. Medan mycket handlade om att jag var så medveten om att hon inte tyckte om min kropp. [...] Men att även om jag inte kan säga att jag var utsatt för sexuellt våld så var ändå det en del utav vårt destruktiva mönster. Men det är svårt att veta. Jag skulle ju aldrig på fråga sätta ja. Men det känns inte helt sant att sätta nej. Det var ändå en ganska stor del av vår relation och hennes negativa feedback.”

Flera av kvinnorna beskriver hur det sexuella våldet är särskilt svårt att förstå och definiera. Många har bearbetat sina upplevelser och traumatiska erfarenheter under flera år efter att de lyckats lämna den våldsamma relationen. Ofta har de sökt hjälp hos flera instanser innan de hittar någon som förstår, tar dem på allvar och bekräftar deras upplevelse. Det har varit svårt att hitta någon som har våldskompetens nog att förstå våldet de utsatts för. Flera av de intervjuade har erfarenhet av sexuella övergrepp under barndomen, vilket påverkar dem negativt på olika sätt. Det är också något som vissa av deras flickvänner plockar upp och utnyttjar i sin maktutövning. Bianca upplever att det har tagit väldigt lång tid att se det sexuella våldet:

”Jag förstod först efter många timmar hos kvinnojouren att jag utsatts för sexuellt våld. Hon var ofta för hårdhänt, tog i mig för hårt, jag fick sprickor i underlivet och hon pratade hela tiden om att det var för att jag inte var tillräckligt blöt, upphetsad, för tråkig och att jag var för traumatiserad på grund av övergrepp som barn. Det känns

som hon inte kunde ha 'vanligt' intimt sex där man såg och bekräftade varandra utan det skulle vara hårt, göras illa och i mina ögon porrskadat..."

Trots att Bianca utsattes för grovt sexuellt våld så har hon under lång tid svårt att definiera det som just våld. Eftersom all energi och tankeverksamhet går åt till att parera exfruns aggression och att undvika alla potentiella konflikter, blir inte heller skadorna primära för Bianca:

"Samma kväll satt jag i duschen efter att vi haft sex, som var sexuellt våld, och höll på att svimma. Det gjorde ont exakt överallt och det tjöt i öronen och jag såg blixtar framför ögonen så jag bad henne hämta vatten. Hon började skrika på mig om att mina behov alltid skulle tillgodoses och att hon alltid var tvungen att göra allt och att jag var lat. Sen att jag under några dygn hade svårt att hålla ringmuskeln under kontroll var inte viktigt. Och just då tyckte jag nog själv inte heller det utan det blev så tydligt att det var min livsuppgift att hålla hennes ilska och humör i schack. Det är idag svårt att förstå varför jag inte bara gick men jag var så hjärntvättad av hennes bild av mig så jag trodde verkligen jag var den hon sa att jag var."

Ofta vänder förövaren snabbt på skuldbördan så att det är den utsatta som behöver be om ursäkt eller att tydligt visa sin undergivenhet för att uppväga det som precis inträffat. Fokus förflyttas effektivt bort från våldet och bort från förövaren. Ibland blir sex därför starkt förknippat med skam och skuld. En vanlig erfarenhet är att ställa upp på sex för att undvika konflikt, bråk och ytterligare våld. Ebbas och hennes flickvän kunde ha många konflikter kopplade till just sex:

"Alltså vi hade ganska mycket sex och jag måtte ju bara sämre och sämre. Jag var på hjälpänn hela tiden, jättestressad. Och orkade liksom inte. Men då använde hon ju det emot mig, då blev det ju liksom bråk om det också. Det var ju också tecken på att jag kanske var otrogen, eller att jag inte ville ha henne. Och som att jag tyckte att hon var så jävla äcklig och tjock och ful. Eller att jag var en hora

som liksom hade gjort något med någon annan. Eller så fick jag bara liksom blickar eller så ignorerade hon mig, kanske bara vände sig om och liksom pratade inte med mig. Men det blev ju att jag tillslut liksom ställde upp på sex för att inte det skulle bli någon konflikt.”

Minst två av de intervjuade delar sina erfarenheter av att bli utsatta för sexuellt utnyttjande när de sover. Att utnyttja någons sårbarhet när denna sover är att begå sexuellt våld, men det är svårt att se för den som blir utsatt. Fatimas flickvän röker ofta marijuana och pressar även Fatima till att göra detsamma. Till en början blir relationen lugnare med mindre konflikter, men det förändras snabbt. Fatima vaknar till och upptäcker att hon ligger på sängen och att flickvännen tar på henne. Hon flyger upp, river åt sig sina saker och flyr springandes därifrån utan att riktigt veta var hon ska ta vägen:

”Och hon hör av sig och så här ’vad händer, varför drog du?’ Och jag sa att ’du gjorde saker, jag var helt borta och du gjorde saker mot mig som inte var okej’. Och då började hon så här ’gud att du drar in mig i den här skiten, jag har inte gjort nånting mot dig och du vet hur jag mår’. Det började handla om hur hon mår. Och inte vad hon hade gjort. [...] Hon ville få sin vilja igenom och det tog lång tid för mig innan jag insåg att det var ett övergrepp. Men då var det också så här; kan kvinnor begå övergrepp?”

Även Alejandra har erfarenhet av att vakna upp av händer på sin kropp och oönskade sexuella handlingar. Alejandra träffar en kvinna under en period och har vid flera tillfällen försökt avböja sexuella inviter, men kvinnan motiverar gång på gång varför de ska ligga med varandra ändå. Alejandra går tillslut med på det. Samma kväll har hon tydligt förklarat att hon inte vill ha sex igen. Kvinnan som hon träffar, har nyligen förlorat en anhörig och Alejandra har varit ett särskilt viktigt stöd, vilket gör att hon stannar kvar fast hon inte vill:

”Men den tredje gången, var vi hemma hos henne, vi lagade middag, kollade på film. Jag tänkte åka hem men hon ville att jag skulle stanna

över. Jag ville först ligga på soffan men hon ville att jag skulle ligga i sängen. Sen så vaknade jag av att hon hade handen på mitt kön. Och jag blev helt stel och det var tusen tankar som virvlade runt i mitt huvud men jag kunde liksom inte få fatt i någon. Men det lite roliga eller tragiska eller vad man ska säga är att jag tänker 'oj! Jag är freeze'. Jag har alltid trott att jag är fight. Men att det var en jättekonkret tanke, att här ligger jag och är helt fryst, varför är jag det? Och så tänkte jag liksom så här att jag skulle gå till soffan. Gå till soffan gå till soffan gå till soffan. Och att jag så här beordrade mig själv i huvudet men rörde mig inte."

Till slut får hon kvinnan att sluta och de somnar så småningom. Under en längre period ifrågasätter Alejandra vad som har hänt, och har svårt att tro på sin känsla och sina upplevelser. Hennes tvivel bekräftas också eftersom allt fortsätter som vanligt tiden efter. Men hon har svårt att släppa det:

"Och sen morgonen efter sa vi ingenting. Vi käkade frukost och pratade inte om det. Och jag fortsatte träffa henne men det var någonting som gnagde i mitt huvud. Och sen så sa jag i förbifarten till en av mina bästa vänner, varpå jag får en ganska stark reaktion. 'Va? Är hon helt dum i huvudet?' Jag nämnde det också för min syster, så där i förbifarten, varpå jag också får en stark reaktion. Jag insåg senare, när jag träffade min syster som frågade hur jag mådde, att jag var jätteledsen, och kränkt. Jag hade liksom gått i typ två veckor och bara 'vad konstigt'. Men inte fattat liksom."

I Alejandras fall skedde två saker som gjorde att hon kunde få sin upplevelse sedd och bekräftad. Dels vågar hon berätta trots att hon starkt ifrågasätter sina upplevelser, och dels reagerar omgivningen bekräftande vilket gör att hon kan börja ta upplevelsen på allvar. Veldig vanligt är dock att den utsatta inte har insikt i vad som hänt eller inte vågar berätta om det. Det är dessutom vanligt att omgivningen bemöter berättelsen med att ifrågasätta och förringa upplevelsen, vilket vi kommer se senare under avsnittet om bemötande.

En av de elva kvinnor som blivit intervjuade och som identifierar sig som bisexuell, blir till skillnad från de andra utsatt av en man. Linnea och mannen har nyligen träffats via Linneas jobb. En kväll har mannen redan tidigt frågat om Linnea vill ha analsex, vilket hon inte alls är intresserad av och hon har tydligt markerat detta. När de kommer hem sent på kvällen börjar de ha sex, vilket båda inledningsvis samtycker till. Men efter en stund börjar mannen tjata om analsex igen och Linnea markerar tydligt att hon inte vill. Till slut tröttnar han, trycker ner henne och håller fast henne och genomför en våldtäkt analt. Efter en stund slutar han och lämnar Linnea i sängen:

”Jag kröp ihop och grät hysteriskt, han kom tillbaka och betedde sig som att han inte förstod vad som var fel. Han försökte trösta mig och höll om mig. Jag var så förvirrad, jag kunde liksom inte förstå vad som hänt och att han betedde sig som att allt var normalt gjorde allt så mycket konstigare. Jag sa efter en stund att jag ville att han skulle gå, han frågade om han fick sova på soffan och jag sa ja. Han gick och la sig och somnade på en gång, jag låg kvar i sängen och grät hela natten. På morgonen kom han och gav mig en kyss på kinden och gick hem.”

Det går att se både likheter och skillnader i Linneas upplevelse i förhållande till de andras. Hon delar Alejandra och Fatimas upplevelse av att händelsen osynliggörs genom att allt fortsätter som vanligt. Förövaren låtsas antingen som ingenting eller så förläggs skulden hos den utsatta. Det som skiljer upplevelserna åt är tydligheten i våldet utifrån en heteronormativ synvinkel; mannen tar det han vill ha sexuellt genom att utöva fysiskt våld. Detta kan innebära att våldet blir tydligare för omgivningen och att den utsatta får sin upplevelse erkänd och validerad. Beroende på personens könsuttryck, hur uttalad ens sexuella identitet är och hur normativt bemötandet är, kan reaktionerna dock variera.

Ekonomiskt och materiellt våld

I samband med att Bianca blir sambo med sin (ex)fru kommer även ekonomiskt våld in i bilden. När kronofogden skickar en delgivningsman visar det sig att exfrun har skulder sedan tidigare. Exfrun konstaterar snabbt att de har levt över hennes tillgångar och sätter in en omfattande press på Bianca att ta ett lån för att betala av hennes skulder. Om hon vägrar får det ligga på Biancas samvete att de förlorar lägenheten och blir bostadslösa:

”Hon gjorde det på ett så självklart sätt att jag efter något dygns tjafsande inte kunde skilja på vad som kan anses som rätt och rimligt utan jag ansökte om ett studentlån och löste hennes skulder. Jag visste i samma sekund jag skrev på att livet skulle gå åt helvete. Det kändes som om jag stod högst upp i en brandtrappa högst upp på en skyskrapa, att jag hade börjat falla nedåt men att jag inte visste hur lång tid det skulle ta innan alla de där våningarna var passerade eller hur mycket jag skulle slå sönder på väg ned. Det tog nio år att slå i marken.”

Det visar sig snart att flickvännen har stora problem med ekonomin och att hennes beteende fortsätter att ställa till det. Hon ser snabbt till att de får gemensamt konto på banken och försöker också hindra Bianca från att få ett eget betalkort. Trots att hon får ett kort tillslut, blir det omöjligt att använda det eftersom flickvännen konstant gör av med alla pengar på sin dyra livsstil. När Bianca försöker betala hyran är pengarna redan slut, oavsett om hon försöker betala samma dag som pengarna kommer in eller via autogiro. Flickvännen hittar hela tiden sätt att flytta de pengar som finns kvar eller ändra datum på redan registrerade betalningar. Skuldbördan vänds dock snabbt till att det är Bianca som är ansvarslös som inte betalar i tid eller inte drar in nog med pengar. Situationen blir mer och mer ohållbar och Bianca håller andan varje gång det knackar på dörren av rädsla för fler delgivningar och penningkrav. Flickvännen försöker också hitta nya sätt att lösa problemen:

”Åren efter flyttade vi en del, vi jagades av kronofogden och hon ägnade sig åt en del bedrägerier. Hon försökte få mig att slå henne så hon kunde anmäla en misshandel. Jag kan inte slå någon, det närmsta jag har kommit våld är när jag slängde en pennburk på min syster när jag var nio år och nu snart trettio år senare är det fortfarande ett stående skämt i biofamiljen om att jag inte ens träffade ordentligt. Men jag blev som vanligt den som förstörde allt och som inte ens kunde hjälpa henne med en sådan enkel sak. Det konstiga är att jag skämdes över att jag inte klarade det.”

Att använda ekonomi för att utöva makt är effektivt. Den som har lite eller inga pengar att röra sig med är helt hänvisad till förövarens goda vilja. Det är också mycket svårt att göra någonting utanför jobbet eller hemmet vilket i allra högsta grad bidrar till isolering. Om det dessutom är så att vänner och övrig familj befinner sig på långt avstånd blir bundenheten till hemmet och förövaren total. Precis som i Biancas fall har Linn erfarenhet av att flickvännen styr över deras ekonomi. Efter några år tillsammans får Linn och hennes flickvän två barn, vilket intensifierar våldet på flera plan. Detta gäller i allra högsta grad det ekonomiska. Det kan handla om inkomst och den ekonomiska fördelning dem emellan och om vardagliga utgifter. Men också om större utgifter i form av resor för att hälsa på släkt och familj, vilket flickvännen ofta ser till att utnyttja till sin fördel och för att isolera och kontrollera Linn:

”Den ekonomiska biten blev mest tydlig när vi fick barn. Innan så tror jag inte att jag tänkte så mycket på det, det var ju snett då också, men det blev ännu tydligare när vi fick barn. Det var mycket så här, jag fick bara ta ut två föräldradagar i veckan för hon skulle ha alla föräldradagar sen. Vi hade fortfarande mycket så här, mina pengar och hennes pengar. Men jag skulle fortfarande betala hälften av hyran och hälften av maten, vilket gjorde att jag inte hade några pengar att röra mig med när jag var föräldraledig. Och sen när vi fick gemensam ekonomi då var det ju mer att hon skulle bestämma vart alla pengar skulle gå, hon skulle bestämma hur mycket pengar

som vi skulle ha själva att röra oss med. Hon tyckte att hon skulle ha mer pengar eftersom hon var den som tjänade mest, och sen fick jag då ofta höra att jag skulle vara tacksam över att hon var den som betalade.”

Att trycka på just tacksamhet är en del av den effektiva kontroll som Linns flickvän utövar. Först normaliseras den orättvisa uppdelningen genom att skam- och skuldbelägga personen om denna skulle våga framföra någon form av kritik. Sedan kräver förövaren tacksamhet och uppskattning om hon väljer att betala för något eller kanske bjuda på en resa. Att förstöra materiella föremål är en annan effektiv maktuppvisning. Gärna föremål som är ekonomiskt värdefulla eller som har stort emotionellt värde för den som blir utsatt för våld. Både Linn och Ebba har erfarenhet av detta och båda har också haft svårt att identifiera det som en del av våldet. Ebbas flickvän har i perioder sönder både sina egna och Ebbas saker, ibland som utlopp för ilska i samband med en konflikt, men också för att utöva makt:

”Alla de här olika formerna av våld, för det kände jag var en grej som jag liksom inte...jag kunde inte samla de här sakerna till att det var våld. Om hon slog sönder något – hon slog ju sönder en gitarr vid ett tillfälle – då var det bara en sak som hände. Jag kunde inte sätta in det i något större perspektiv. Det är inte bara att någon slår dig som gör att du är utsatt, alltså typ att få det förklarat för sig kanske på något sätt. För det känns också som så här, i film och allting så är det så mycket fokus på 'slår han dig?' Men det är just att det är mycket annat som också bryter ner en.”

Att slå sönder saker är en tydlig maktuppvisning och det bidrar till det våldsamma beteende som kontrollerar och bryter ner den utsatta. Men det kan vara svårt att se det som våld eftersom sakerna bara råkar gå sönder, vilket också är Linns erfarenhet. Precis som med det övriga våldet kommer det materiella våldet ofta när den utsatta på något sätt uttrycker sina behov eller gränser, varpå förövaren får behov att trycka ner eller sätta sin partner på plats:

”Och som jag har insett sen, att när jag började säga ifrån att jag blev ledsen över saker, så gick väldigt många av mina saker sönder. Att hon råkade ha sönder saker. Jag minns en gång när jag sa att jag tog illa vid mig att hon inte sa hej, att hon inte meddelade när hon kom hem och att hon inte sa hej då när hon gick. Och då råkade hon göra sönder en porslinskastrull som jag ärvt efter min mormor. Och en annan gång när jag bad henne att inte svära åt mig så gjorde hon sönder en stol som jag ärvt av min mormor. Det var ofta saker som inte gick att ersätta. Det var inte en Ikeamugg.”

Fysiskt våld

Drygt hälften av de intervjuade har erfarenhet av fysiskt våld i kombination med psykiskt våld. Flera av dem har även varit utsatta för sexuellt, materiellt och ekonomiskt våld. Den samlade bilden av våldet är att det oftast rör sig om en kombination av våldstyper. Det fysiska våldet ser ut på olika sätt men gemensamt är att det används för att trycka ned, förnedra och straffa den utsatta. Flera av de intervjuade upplever att det fysiska våldet har varit lite lättare att förstå eftersom det är mer konkret, men kanske också för att det i samhället finns en gemensam förståelse för att det är fel att slå. Några av dem kunde under tiden se och förstå att det var fel, men ofta motarbetades den insikten av förövaren som genom sin psykiska misshandel gjorde allt för att bortförklara slagen, sparkarna och sättet att hålla fast genom att lägga skulden på den utsatta. De flesta har således haft många motstridiga tankar om sin utsatthet; å ena sidan har de vetat att det är fel att slå, men de har också känt att slagen någonstans är berättigade på grund av deras eget beteende eller egna oförmåga att göra rätt. För Daniela sker den första fysiska misshandeln bara några månader in i relationen. Det börjar med att hennes flickvän blir svartsjuk och misstänksam efter ett samtal om en vän till Daniela och det resulterar i att hennes flickvän springer ifrån henne:

”Vi springer långt, ända över till andra sidan bron där hon stannar till vid ett buskage. Jag ser hur hon blir svart i ögonen och plötsligt vänder och kommer mot mig med all sin kraft. Hon knuffar mig så hårt på bröstet att jag faller till marken, får skrapår på händerna och märken på mina kläder. Som för att försöka hålla mig på marken sparkar hon hotfullt mot mig. Hon tar tag i mitt hår och drar runt mig i gruset. Hon skriker hur smutsig jag är, spottar på mig och tar sedan av min sko och kastar den mot mitt ansikte. Jag sitter hopkurad på marken och fattar inte vad som händer, gråter och skriker åt henne att hålla sig borta. Plötsligt inser hon vad hon har gjort och blir medveten om omgivningen. Hon börjar då istället skrika på mig att jag överreagerar, måste resa mig upp, sluta gråta så hysteriskt. Hon anklagar mig för att vara galen och hotar med att ringa polisen om jag inte lugnar mig. Hon drar upp mig och säger att hon beställer en taxi, ska ta mig hem, lugna mig, ta hand om mig. Jag säger att nej, jag ska hem till mina föräldrar nu. Men så börjar hon gråta och taxin kommer. Jag är så chockad av vad som hänt och tänker på att en ’alltid ska reda ut och prata om saker innan en går och lägger sig’ så jag går tillslut med på att följa med hem. Väl hemma är hon snäll och det är nästan som att ingenting skett.”

Danielas berättelse är ett bra exempel på hur det fysiska våldet kan se ut, dels för att exemplifiera vad som kan utlösa våldet, men framför allt hur snabbt förövaren svänger om och förskjuter verkligheten. Så fort flickvännen inser att hon gått över en gräns behöver skulden snabbt läggas över på partnern. Genom att förringa våldet, anspela på den utsattas psykiska hälsa och sedan hota med att ringa polisen skapar hon en situation där skulden måste accepteras av den utsatta. I samma sekund som Daniela tar ansvar för situationen och tänker att de ska reda ut saker innan de går och lägger sig, har också flickvännen lyckats flytta hela skuldbördan från sig själv till Daniela. Om flickvännen dessutom skulle uppträda precis som vanligt och låtsas som att inget hänt, blir våldet också mycket svårt att se.

Att förövaren har som strategi att snabbt bortförklara och osynliggöra fysiskt och sexuellt våld är något som flera av de intervjuade har erfarenhet av. I Danielas fall drar flickvännen skuldbördan flera olika varv genom att pendla mellan att förlägga skulden hos Daniela och att inta en offerposition för att få tröst och sympati. I slutändan hamnar skulden och det dåliga samvetet ändå hos Daniela, som anses älta händelsen och orsaka problem som kommer leda till att det tar slut:

”Sen den första gången har jag ångrat att jag inte sa ifrån skarpare då, senare blev allt så infekterat och jag förlorade min röst. Som att det senare blev försent att stå upp för mig själv eftersom jag redan svikit mig själv så mycket. Efter detta blir bråken fysiska alltmer frekvent, en-två gånger i veckan. De är så lika, går så mycket in i varandra och blir så normaliserade att jag inte kan skilja dem åt.”

För Linn följer det fysiska våldet samma mönster som det psykiska. Linns flickvän har redan på ett tidigt stadium konstaterat att Linn står som ensam ansvarig för den kränkande behandlingen, vilket hon också accepterar. De har alltså en gemensam överenskommelse om just skuldbördan:

”Sen efter första gången som hon slog mig så, då pratade vi, och då kom vi fram till att, eller ja hon, kom fram till att hon inte ville vara tillsammans med någon som gjorde henne så arg så att hon var tvungen att slå. Så att jag var tvungen att se till att det inte hände igen. Och det verkade väldigt rimligt och logiskt just då.”

Det är alltså inte bara skulden för våldet som Linn behöver ta på sig. Hon får också ansvaret för att se till så det inte händer igen. Detta skapar såklart en orimlig press på att kunna förutse varenda situation och varenda humörskiftning som skulle kunna leda till våld. Vilket också blir ett av de största stressmomenten för Linn:

”Jag skulle säga att det som jag tyckte var jobbigast i vår relation, det som fortfarande är jobbigast, är att jag aldrig kunde veta när

någoting skulle hända och vad som skulle hända. Jag förstod inte förrän efter vi separerade, hur dåligt jag mådde i mitt eget hem. Någonstans så trodde jag att det var där jag mådde bäst men det var först när vi inte bodde ihop som jag insåg hur, ja men, hur spänd jag var, hur mycket jag liksom försökte hålla henne på gott humör, och försökte förutse vad som skulle kunna resultera i någon slags konflikt. Men det gick ju aldrig att veta.”

Att den utsatta ensam, och högst uttalat, tvingas ta ansvaret för att hålla förövarens humör och aggression i schack för att inte bli utsatt för våld är ett genomgående drag i många av berättelserna, och särskilt hos de som varit ihop under flera år. Flera av de intervjuades flickvänner har ingen som helst insikt om sitt våldsamma beteende, vilket också innebär att ursäkter och historier om bättring helt saknas. Som tidigare konstaterat så gör normaliseringsfasen att det kan vara svårt att se vägen fram till våldet, särskilt när du är mitt uppe i det. Om våldet normaliseras väldigt snabbt eller om det psykiska våldet är väldigt osynligt, blir upplevelsen lätt att förstå slaget kommer från ingenstans. Alisa upplever det som att det fysiska våldet kom otroligt snabbt och till synes utan förvarning:

”Men jag vet inte hur det gick från att vi tjafsade om våra olika värdegrunder – hon hade en kristen och jag hade en annan mer aktivist-ideologi – till att hon började...sen så började hon slåss. Och det började med så här ’skojbråk’. Men sen kände jag att det här var inte på skoj, och som socialarbetare känner jag ju igen det.”

Det urartade och våldsamma skojbråket leder till att Alisa plötsligt kan se sin flickväs agerande lite tydligare, vilket dock inte är fallet för omgivningen som direkt bemöter henne med bortförklaringar, vilket bidrar till att våldet osynliggörs. Det fysiska våld som informanterna berättar om ser olika ut och situationerna skiljer sig mycket åt i intensitet och våldsamhet. Vissa situationer är väldigt beräknande och har också ett väldigt tydligt syfte. För Bianca kunde det börja med kittlingar:

”Efter en period började hon kittla mig och lyssnade inte på mina nej. Jag hatar att bli kittlad och går snudd på i panik av det, vilket hon visste. Kittlingen kunde komma när som helst, från helt vardagliga situationer, till när vi skulle sova, ha sex och så vidare. Hon packade in det fint som att det var skoj, kul, en kärleksförklaring och fast jag gråtande bad henne sluta så vände hon det på något sätt till att jag fick be om ursäkt. Efter några månader så reagerade min kropp av sig själv med ett flykt- och skydds beteende så fort hennes händer kom nära och när hon märkte när det så slutade hon. Hon ’skojade’ lite om att ’oj oj vad har jag gjort’ och flinade. Men idag tänker jag att det var dit hon ville ha mig. Hon visste att hon hade makten och behövde inte fortsätta. Det var inte av hänsyn eller för hon upptäckte jag mådde dåligt av det.”

Genom att tidigt sätta Biancas nej ur spel, i ett sammanhang av lek och skoj som kan bortförklara själva handlingen, kan exfrun lättare utsätta henne för flera typer av våld. Daniela upplever i likhet med de andra att det fysiska våldet har varit enklare att förstå och att hon visste att det var fel, men att hon inte ville tro att det skulle hända igen utan att flickvännen skulle kunna bättra sig. I takt med att hennes flickvän blir mer och mer våldsam försöker Daniela istället hitta strategier för att undkomma våldet:

”Jag försöker gå undan, lugna, säga att jag ser vad hon gör och att vi pratat om det här, att det är bäst att pausa bråket. Jag brukar lägga mig i sängen och försöka sova eller läsa. Hon kan hårt och bestämt rycka upp mig ur sängen så att armen gör ont, dra mig ut i vardagsrummet. Knuffa ned mig på golvet så att jag faller hårt, ibland mot bord/bänk eller andra hårda objekt på väg ned mot golvet. Ta tag i mina axlar och ruska/dunka mig hårt mot golvet. Jag minns gråt och saliv mot mitt ansikte på golvet. Dra runt mig i håret, armar eller ben.”

De våldsamma händelserna avlöser varandra och de gånger Daniela faktiskt försöker visa motstånd och tydligt markera att flickvännen inte ska komma nära, resulterar detta i ännu våldsammare behandling.

Daniela tvingas fly in i ett annat rum där hon blir upptryckt mot väggen och hotad till livet. Hon inser snart att om hon ska kunna ha några argument kring skuldbördan så kan hon inte göra några som helst snedsteg under tiden:

”Så jag väntar, gör inte motstånd utan förhåller mig fysiskt rätt lam under bråken, gör mig så liten som möjligt. Men jag gråter högt och chockerat och bråken slutar alltid med att jag istället blir omruskad igen, men då skriker hon istället att jag måste vara tyst, sluta vara så dramatisk, lugna mig för att grannarna kommer höra. Jag är hemsk som plötsligt vill förstöra hennes liv genom att få henne vräkt från hennes lägenhet. Dagarna efteråt består alltid av att jag så fort jag försöker prata om vad som skett blir intalad att jag är hemsk som vill henne illa genom att vara så högljudd med min gråt och att hon endast försökt lugna mig genom att ta tag i mig.”

I likhet med det Daniela beskriver ovan, försöker Linn hitta sätt att undvika konflikter och våld. Hennes flickvåns ilska kan väckas av precis vad som helst och värst är det när barnen sover, för då finns en stor risk att det verbala våldet övergår till fysiskt. Precis som i tidigare berättelser upplever Linn att våldet blir värre och värre ju längre tiden går. De bra dagarna blir allt färre och hon försöker desperat hitta sätt att minska eller undkomma våldet. Linn berättar att hon vid en punkt inser att de under det senaste året knappt pratat med varandra efter att barnen lagt sig:

”Då sitter vi i varsitt rum och jag sitter och väntar på att hon ska gå och lägga sig, för jag vågar inte gå och lägga mig om inte hon har somnat. Och det är en sådan här jättetryckt stämning i hela lägenheten. Så var det inte innan [barnen kom], då kunde vi ändå ha bra perioder, mer upp och ner. Det är klart att vi hade bra dagar men det kändes mer som att de var undantagen. Att det snarare var dåligt eller jättedåligt, istället för att det var okej eller dåligt. Att de bra inslagen var väldigt få och att vi i princip inte pratade med varandra alls.”

Isabelle och hennes flickvän har varit ihop i ungefär ett och ett halvt år när flickvännen också börjar utsätta henne för fysiskt våld. Hon upplever att hon bli allt mer arg över alla kränkningar och allt fysiskt våld som flickvännen använder för att trycka ner henne. Men inte heller här finns någon större insikt från förövaren om att våldet är fel. Isabelle försöker till slut stå upp för sig själv, men flickvännen drar sig inte för att tysta henne:

”Ju argare jag blev, desto argare blev hon. Hennes blick försvann i något otäckt och helt plötsligt hade hon brottat ner mig på golvet och tagit tag i mitt hårfäste och dunkat min tinning hårt mot trägolvet. Detta hände kanske varje vecka vårt sista halvår vi var ihop. Jag kommer ihåg min känsla av att gå runt med en svullen tinning och huvudvärk.”

Om hon varit man

Det finns ett återkommande uttryck i de intervjuades berättelser som beskriver hur svårt, eller ibland omöjligt, det kan vara att se och erkänna sin utsatthet som våld. Att säga ”om det hade varit en man...” blir inte bara ett uttryck för att visa hur svårt det är att se sig själv som utsatt, utan också en tydlig önskan om ett bemötande som innebär ett erkännande av alla typer av förövare. Men eftersom bilden av våld och hur en förövare ser ut i så stor utsträckning förknippas med en man, så är det fortfarande svårt att synliggöra förövare som inte är män. Det handlar också om svårigheten att synliggöra det våld som inte följer normer kring hur manligt våld uppfattas och ser ut. Sexuellt våld utfört av en kvinna behöver inte se ut på samma sätt som när det utförts av en man, precis som fysiskt våld inte heller behöver handla om fysisk överlägsenhet och råstyrka. Ett gemensamt drag i de intervjuades berättelser är hur svårt det är att se kvinnor som kapabla att utöva våld. Både för omgivningen och för de som blir utsatta. Alisa tror att det hade varit annorlunda om hennes flickvän inte varit en tjej:

”Jag hade inte varit så tvekande om vad det var som hände om det hade varit en man. Då hade jag lämnat mycket tidigare. Redan vid kränkningar hade jag dragit. Eller, säger jag nu. Det vet jag ju faktiskt egentligen inte, hur jag hade reagerat. Jag önskar att jag hade gjort det, men där tror jag att det hade blivit tydligare för mig att det var våld det handlade om, eftersom jag förknippar män med våld. Jag förknippar inte kvinnor med våld.”

Det är förstås omöjligt att veta exakt hur man skulle reagera om den som utsätter en för våld inte är en kvinna, utan en man. Oavsett vilket kön förövaren har så handlar våld om att någon annan kontrollerar, isolerar och utövar makt och att detta kan vara otroligt svårt att bryta. Men citatet sätter ändå fingret på att just bilden av att en kvinna inte kan slå och utöva våld gör att våldet lätt förringas. Alisa försöker senare berätta för sin bästa kompis att hennes flickvän slagit henne, men hennes vän har mycket svårt att se att Alisas flickvän skulle vara kapabel till våld. När Alisas vän gör en jämförelse där hon menar att flickvännen är som en busig lejonunge och därför inte kan hållas ansvarig, lyckas hon förringa både våldet och allvaret i situationen:

”Ja, fast det här var inget...det här var inte på skämt. Men hon hävdade ändå att jag hade missförstått situationen. Fast hon inte ens var där. Jag tror att det var när jag fick den [dåliga] reaktionen, så var jag inte så sugen på att berätta. Dels för att det finns skam i det, men också för att det blev så tydligt att det är svårt för vissa att liksom wrap their heads around. 'Jaha, hur blir det då? Vem är förövaren om de båda är tjejer?' Ja, den som slår, vill man ju säga.”

Många av de intervjuade är inne på liknande resonemang – det skulle i alla fall ha varit lättare att se och förstå sin egen erfarenhet som våld, om de hade levt i en heterosexuell relation. I likhet med Alisa upplever många att omgivningen är påverkad av den heteronormativa bilden av våld i lika hög grad som de själva – vilket påverkar hur de blir bemötta. Detta har för många synliggjort deras egna fördomar

och bilder. Även Ebba har i efterhand reagerat på omgivningens bemötande och funderar på om inte det som hon faktiskt berättade hade kunnat uppfattas annorlunda:

”Alltså ja, jag tror verkligen att folk hade blivit mer oroliga och hade reagerat mer på smådetaljer om det hade varit, om jag hade varit ihop med en man. För jag tror inte folk ser framför sig hur...jag vet inte. Folk ser liksom inte framför sig att en kvinna är förövare på det sättet. Sen är det också mer liksom diffust med typ psykisk misshandel. Alltså, den är svårare att definiera själv, den är svårare att se.”

Precis som Ebba har Tove märkt av omgivningens sätt att agera och reagera på historier om våld. Många av de intervjuade har också en mängd negativa erfarenheter av bemötande vilket vi kommer se exempel på längre fram. Några av dem pratar, precis som Tove gör nedan, om att de i tankarna brukar försöka byta ut sin kvinnliga partner mot en man, för att överhuvudtaget kunna få syn på själva beteendet:

”Bland mina vänner har jag ofta märkt av en tendens att ett våldsamt beteende uppmärksammas som mycket mer allvarligt om det är en man som utövar det gentemot en kvinna, än om det till exempel utövas av en kvinna gentemot en annan kvinna. Jag har till och med märkt den tendensen hos mig själv ibland. Trots min kunskap, trots mina egna erfarenheter. Då måste jag tänka: 'Om det istället varit en man som betett sig så här mot en kvinnlig partner, hur hade jag betraktat det då?' Det är skrämmande.”

Och det är just själva insikten som många av de intervjuade har tyckt varit en av de svåraste omständigheterna med våldet. När bilden av det lesbiska eller samkönade förhållandet bygger på att vara helt lika, resonera på samma sätt och ha en grundläggande förståelse för varandra, blir det också svårt att förstå att den andra har en vilja och förmåga att utöva makt och våld. Alejandra tycker att det är svårt att översätta våld till sin egen verklighet:

”Jag hade säkert kunnat, om jag var hetero, dras in i en destruktiv relation med en man också, men jag tror att jag mycket tidigare hade förstått vad frågan var. Jag tror också att jag hade reagerat med ilska väldigt mycket snabbare om jag hade fått pika om hur jag såg ut, det har man ju ändå med sig, eller jag har det. Det är något som killar gör, kommenterar tjejers kroppar. Då hade jag nog liksom blivit jättearg och också pratat om det på ett tidigare plan. Men det blev liksom svåröversatt till att det var någon typ av våld eller kränkning. Också för att hon var ju uttalad feminist och vi är ju kvinnor båda två, så då tar man bort någon form av patriarkal struktur där kvinnor är objekt. Jag tänkte ju att vi var jämbördiga. I början i alla fall.”

Alejandra menar också att förutom det faktum att förövaren inte är en man, så kan också själva kroppsstorleken göra att det är lätt att ifrågasätta sin utsatthet. Bilden av våld innefattar ofta en storvuxen man som utövar fysiskt våld mot en mindre och spädare kvinna, och denna bild kan vara svår att förändra. Är det då också en mindre kvinna som utsätter en större kommer själva kroppsstorleken påverka hur du upplever våldet. För Alejandra blir detta svårt:

”För det första är det en hon. När jag tänker en sexualförbrytare eller sexuellt övergrepp då har jag alltid sett en man framför mig. Kanske också därför jag alltid har sett mig själv som ’fight’ för jag, för att det är det jag förväntat mig. Då har jag liksom peppat upp mig själv i förhand nästan, Då ska jag göra det här. Men jag var helt ställd. Hon är liksom en tvåbarnsmamma, jättesöt. Hon ser ut som en ängel, stora blåa ögon och lockigt hår och jobbar i en politisk organisation, som tar väldigt starkt avstånd mot sexuella övergrepp. Och är liten. Det processade jag jättemycket, att hon är liksom, hon måste väga typ 20 kg mindre än jag, och är ganska mycket kortare. Väldigt så här späd. Och jag hade extremt dåligt samvete för...jag skämdes för att jag inte hade gjort nånting, för att hon var ju så liten.”

Det är lätt att tro att ens reaktioner kommer följa det förväntade mönstret på grund av att man har kunskap, insikt och kanske erfarenhet. Det

gör också att både beteende och försvar kan sättas ur spel när scenariot ser helt annorlunda ut. Alejandra beskriver att hon kan känna mycket skam över att hon inte lyckats reagera så som hon förväntade sig att hon skulle göra, om det varit en man. Hon upplever hela situationen som skamfylld för att hon är så pass mycket större och att hon lätt borde kunna försvara sig fysiskt. Hon kopplar också ihop detta med sin egen identitet av att vara en maskulint kodad lesbisk kvinna, vilket gör det hela ännu mer svårtolkat. Precis som Alejandra har Daniela väldigt svårt att tolka de tidiga signalerna på att något inte känns bra och att detta till stor del handlar om undermedvetna förväntningar. Både egna och andras:

”Jag tror att både jag, vänner och familj hade svårare att se varningstecken för att en inte väntar sig att en kvinna kan vara förövaren. Erfarenheten har fått mig att inse att den som vill skada någon annan alltid kommer kunna göra det oavsett fysik.”

Alla intervjuade är i olika perioder under relationens gång i kontakt med olika samhällsinstanser, ofta på grund av våldet de utsätts för, och alla får olika typer av negativt bemötande. Under en period är Tove patient inom psykiatri, i stor utsträckning på grund av det våld hon utsattes för under uppväxten. Under denna period har hon kontakt med olika behandlare med vilka hon är väldigt transparent kring sina turbulenta kärleksrelationer där hon utsätts för våld:

”Jag var väldigt öppen med hur jag hade det hemma, men endast en person under de åren identifierade situationen som våldsutsatthet. Hon hade tidigare arbetat med våldsutsatta kvinnor i heterosexuella relationer. Hon lyssnade med påtaglig förvåning på min beskrivning av min och min dåvarande flickvåns relation, och sade sen ’om det varit en man du varit tillsammans med, hade jag kallat det där för misshandel’.”

Att som professionell behandlare inom psykiatri kunna se våldsmönster i en patients relation borde snarare vara regel än undantag.

Tyvärr är det svårt för många yrkesverksamma, oavsett om de har någon specifik våldskunskap eller ej, att förstå de intervjuades situation som våld. Även om personens intention var att synliggöra våldet, så leder bemötandet snarare till det motsatta. Genom att säga att hon skulle ha kallat det för misshandel om det hade varit en man, bidrar hon till att våldet kan fortsätta att förringas och bortförklaras. Flera av berättelserna bekräftar också de utsattas, såväl som omgivningens, bild av den samkönade eller lesbiska utopin. Flera av de intervjuade uttrycker att de tror att omgivningen många gånger förväntar sig att lesbiska relationer ska vara uppbyggda kring kommunikation och jämlikhet. Nästan som att detta skulle innebära en slags garanti för ett våldsfritt förhållande. I likhet med Alejandra uttrycker Ebba att kroppsstorlek och fysik påverkar omgivningens syn:

”Sen kan jag också tänka mig att man har liksom en bild av typ att homosexuella relationer kanske har liksom...alltså har störst förutsättningar för att vara jämställda. Så att man tänker nog att risken är mindre för att man borde vara på samma nivå på något sätt, att man inte är fysiskt lika underlägsen så man kanske borde kunna göra motstånd eller vara mindre rädd för att göra motstånd och så där. Så att absolut att typ så här vänner och familj skulle kanske typ ryckt in lite på ett annat sätt.”

Alejandra instämmer i resonemanget kring synen på lesbiska relationer som särskilt jämlika och att synen på kvinnlighet faktiskt inte inbegriper sexualitet i någon högre grad, definitivt inte kopplad till våld. Alejandra kopplar detta till omgivningens oförmåga att se och påtala våld som sker mellan två kvinnor. Även hon tror att omgivningen hade reagerat annorlunda om det hade varit en man som utsatt henne för sexuellt våld:

”Jag tror att många betraktar en lesbisk relation som, på ett sätt inte sexuell, alltså på samma sätt. För att det finns, alltså att man förutsätter någon slags vänskapsrelation för att man är jämbördiga. Alltså att man är varandras förtrogna på ett annat sätt, och därför

så kan man inte utsätta den andra för våld. Även om våld kan finnas i vänskapsrelationer också såklart.”

Att jämföra en lesbisk relation med en vänskapsrelation är inget ovanligt, men det visar tydligt hur samhället ser på kvinnlighet. Att vara kvinna är många gånger synonymt med att vara empatisk, kommunikativ och mjuk, vilket inte är värden som kopplas ihop med våld. Att vara sexuellt driven, emotionellt inbunden och aggressiv kan däremot kopplas till både manlighet och våld. Vilket indirekt skapar en bild av kvinnliga relationer som våldsbefriade. Daniela upplever att hon i stor utsträckning har förminskat flickvännens beteende på grund av hon är en kvinna. Precis som flera andra har Daniela försökt föreställa sig flickvännen som en man och uttrycker att hon då hade lämnat för länge sedan. Detta förstärks också av omgivningens syn på lesbiska relationer. När det som borde vara den ultimata relationen inte alls är det, blir det väldigt svårt att prata om sin utsatthet, vilket Daniela instämmer i:

”Det finns även en glorifiering av lesbiska relationer utifrån - att en har det så fint och trevligt. Den bilden har verkligen blivit påtvingad av folk runt omkring som tyckt vi var 'couple goals'. Jag har heller inte velat smutsa ned bilden av lesbiska relationer genom att förstöra den. Ge material till dem som redan ogillar hbtq.”

En tydlig bild som framkommer i en del av berättelserna är just som Daniela beskriver, att man inte vill smutskasta gruppen. Många undersökningar indikerar att det finns en stor förekomst av våld i lhbtq-personers par- och kärleksrelationer, men det finns ett motstånd mot att prata om det. Det uppstår en motsättning i mellan att å ena sidan kämpa för rättigheter och acceptans, och å andra sidan visa upp sig som likadana, lika våldsbenägna. Just detta skapar en rädsla för att berätta om sin situation, men även en svårighet att ens kunna förstå och erkänna att man har blivit utsatt för våld av den som skulle stå för tryggheten. Även Linn pratar om lojalitet, både till gruppen och till flickvännen:

”Sen har jag ju själv kunnat uppleva att jag så här i relation till någon slags jag vet inte...lojalitet till regnbågsfamiljer. Ja men lite som jag kunde känna när vi skaffade barn att det var någon slags så här, ja visst nu får vi skaffa barn, men jag måste fortfarande bevisa för dem som någonstans inte tycker att det är okej att vi kan vara bra föräldrar. Lite så här att jag måste vara en lite bättre förälder för att de någonstans, eller att samhället ska förstå. Eller att de som har varit skeptiska till att lesbiska ska få lov att inseminera i Sverige inte ska få vatten på sin kvarn. Och någonstans tror jag då också att jag inte har velat lyfta problem i vår relation. Och inte då bara av lojalitet till mitt ex utan också till majoritets...eller förstår du hur jag menar? Men också att jag någonstans...jag kände mig trygg som levde med en kvinna och tänkte att jag någonstans var säker. Egentligen jätteknäppt men så var det.”

Många lhbtq-kvinnor som har sexuella och romantiska relationer med andra kvinnor möts ibland med uttalanden från vänner och bekanta att de önskar att de vore lesbiska. Dels för att de tycker att män inte är så mycket att ha, dels för att det alltid finns en risk för våld när man lever med en man. Omgivningens bemötande har gjort Linn uppmärksam både på sina egna fördomar och andras, och hur dessa påverkat henne när hon blivit utsatt för våld av en kvinna. Många av fördomarna kretsade just kring säkerhet:

”Men det är också den känslan av att det är den inställningen som finns; att leva tillsammans med en kvinna är betydligt säkrare. Och ja, det kanske det är statistiskt. Men alltså för mig var det inte så. Jag har levt tillsammans med en kvinna. Och samtidigt som jag då inte vill – nu hittar jag inget bättre ord – smutskasta lesbiska relationer, och speciellt inte lesbiska föräldrar och inte hbtq-föräldrar över lag. Då blir det ju så här att vi behöver ha bättre relationer än alla andra, vi behöver vara bättre på att kommunicera. Och det borde vi vara för vi är två kvinnor. Ja men det kommer ju både en massa fördomar från en själv och från omgivningen. Men vad skönt, då är ni ju två som gör alla hushållssysslorna hemma, ja fast nej, alltså jag är fortfarande själv med dem. Det har varit svårt.”

För Linn handlar det i slutändan om att faktiskt inte bli behandlad på samma sätt som alla andra. Och hon frågar sig om det hade sett annorlunda ut, om hennes flickvän och förövare hade varit en man. Vid ett tillfälle under deras relation får socialtjänsten in en anonym anmälan om att det förekommit våld mellan dem:

”Och jag vill tro, jag vill verkligen tro, att om vi hade varit ett heterosexuellt par så hade de frågat mig själv. För den kompetensen tänker jag ändå att den är så grundläggande. Medans jag fick frågan när hon satt bredvid. Och innan jag ens hann tänka så hade hon svarat nej.”

Att lämna relationen

Att kunna lämna en våldsam partner och relationen man lever i kräver att omgivningen, så väl som den utsatta, ser, förstår och erkänner våldet. Ett starkt socialt nätverk, nära vänner och familj som stöttar kan göra stor skillnad och påverka när och hur personen kan lämna. De lhbtq-personer som blivit intervjuade i detta material har alla olika erfarenheter och insikter om våldet och av bemötande från omgivningen. De har olika grader av socialt stöd vilket gör att deras väg mot att lämna ser olika ut. En del har försökt – eller funderat på att försöka – lämna sin våldsamma partner under en längre period. Vissa har också lämnat, men har av olika anledningar gått tillbaka. Några har kommit till en punkt då de inser att de nått en gräns för vad de klarar av, både psykiskt och fysiskt, och lyckats lämna med stöd från vänner eller ursprungsfamilj. Men ett vanligt scenario är också att själv bli lämnad av förövaren, ibland för att denna träffat någon annan. Gemensamt för majoriteten är dock att ju längre tiden går, och ju mer våldet eskalerat, desto mer nedbrutna blir de. Ebba beskriver att det påverkade dem båda två:

”Vi gjorde ju slut flera gånger, på ett sätt så tror jag... Det var ju väldigt korta pauser, för att vi båda blev liksom mer ensamma och trasiga för varje gång. Men samtidigt så tror jag att vi blev väldigt trötta också, på det här fram och tillbaka och på allt som hände.”

Både Ebba och flera av de andra informanterna blir ju längre tiden går trötta, nedbrutna och allt mer nedstämda av att ständigt behöva vara på sin vakt, att ständigt parera alla utfall och attacker. Isoleringen gör också att det finns en stor osäkerhet på om vänner och familj finns kvar. Det finns dessutom inga garantier för att omgivningen kommer se och förstå deras erfarenhet. Vissa har också försökt söka hjälp, men blivit dåligt bemötta och osynliggjorda i sin utsatthet. Det finns alltså stora hinder att övervinna. Isabelle har under relationen fortsatt att protestera mot flickvännens beteende, vilket också ökat våldsggraden successivt. Hon är vid det här laget slut i både kroppen och psyket:

”Jag började känna att vår relation var fel och jag kände mig mer deppig än vad jag brukade göra, allt kändes otroligt tungt, att andas, att hämta posten, jag hade ingen energi. Jag kände mig nedtryckt och det gjorde mig arg att hon inte förstod hur hon tryckte ner mig både verbalt och fysiskt. Jag fortsatte att säga ifrån och sista månaderna bråkade vi nästan varje kväll. Till slut fick jag ett slag i ansiktet när jag försökte att ta mina grejer och gå hemifrån, och mitt ansikte ändrade form. Då när jag såg mig i spegeln så förstod jag att om jag inte lämnar henne nu så kommer det bli värre, för det har precis blivit det.”

Det Isabelle beskriver ovan är en känsla och en insikt som återfinns i flera berättelser. Ofta kommer insikten som en reaktion på en särskilt våldsam händelse, som i Isabelles fall, eller en upptrappning av våldet överlag. Klimatet hårdnar och de utsatta kommer till en punkt då de inser allvaret i situationen; det finns inte någon återvändo. Antingen måste de lämna relationen eller så kommer det sluta riktigt illa. Flera blir också högst medvetna om sin egen sårbarhet och om döden, vilket påverkar dem på olika sätt. Bianca upplever att hon kommer till en punkt då insikten om döden blir extra påtaglig:

”Hennes ilska och ord blev hårdare och hoten så subtila och kröp under huden på mig på ett sätt som är svårt att förklara. Det var

också första gången jag tänkte tanken att hon skulle kunna döda mig. Jag minns exakt den sekunden, vart jag stod, hur det såg ut runt omkring mig, vad jag hade för kläder och själva känslan när insikten kom. Hennes blick när hon tittade på mig och det blev lite som ett före och efter. Det kom en isande rädsla som inte släppte taget på flera år.”

Bianca som då bor långt bort från sin ursprungsfamilj och inte har några nära vänner kvar är helt isolerad med sin fru, men gör ändå ett försök att lämna henne. Hon lyckas ordna ett rum att hyra men står helt ensam i försöket att lämna, hon söker också efter professionell hjälp som kan förstå och ta hennes situation på allvar men lyckas inte finna någon. Dessutom blir hon utsatt för omfattande sms- och telefonterror dygnet runt av sin fru, som också upprepade gånger hotar med att hon är på väg att ta livet av sig:

”Jag hade i den perioden inte träffat min ursprungsfamilj på nästan två år, knappt pratat i telefon, jag hade inte några nära vänner kvar och visste inte att det fanns hjälp även för icke-heterosexuella på till exempel kvinnojourer. Det var inte så att jag inte sökte information men jag hittade aldrig något som uttryckligen vände sig till våldsutsatta kvinnor som levt med en annan kvinna. Inte ens en endaste liten regnbågsflagga eller hänvisning. Efter några veckor gick jag tillbaks. Jag var så förbannat ensam i allt och hennes försök mattades aldrig av. Jag orkade inte stå emot och jag hittade inga alternativ. Det kändes som om enda sättet att få stopp på allt var att gå tillbaks. Jag resignerade och accepterade situationen.”

När Bianca väl kommit tillbaka blir hennes psykiska hälsa bara sämre och sämre. Hennes värld krymper allt mer, liksom hennes möjligheter att på egen hand klara av att lämna den våldsamma relationen. Hon är helt utlämnad till sin fru. Hennes tidigare försök att lämna resulterade bara i mer våld och utsatthet. De sista åren upplever Bianca som svåra att minnas, hon är som i en dimma och det ena våldsutbrottet avlöser det andra. Hon upplever vid det här laget att

hon är helt personlighetsförändrad och försöker inte längre hitta sätt att kunna lämna sin fru. Allt handlar om att hantera den hotfulla vardagen fylld av våld såväl som rädslor och känslan av att vara fast för evigt:

”Hela mitt väsen var bara inställt på att hantera henne. En period inbillade jag mig att jag var beroende av henne och måste leva med henne för hon var ju faktiskt den enda som stod ut med mig. Det blev en blandning mellan att hon var den enda som kunde tala om för mig hur jag skulle uppföra mig och vara och som vägledde mig så inte hela världen hatade mig. Samtidigt var jag rädd för henne och ville vara så långt bort från henne som möjligt.”

Även Alejandra lever tillslut med känslan av att vara fast för resten av livet och att det inte finns några som helst alternativ till att vara kvar i relationen. Hennes flickvän kontrollerar varenda steg hon tar och har skapat en tillvaro där ingen annan kan acceptera och älska Alejandra på grund av hur hon är. Hon är nu helt övertygad om att hennes familj skulle hata henne om de fick reda på sanningen om henne. Av en tillfällighet lättar flickvännen plötsligt på kontrollen och låter Alejandra åka hem till sina föräldrar, under förövändningen att hon ska hämta sina saker till deras gemensamma hem. Hennes flickvän hade nyligen ställt ett ultimatum som handlade om att Alejandra skulle fria och att de sedan skulle skaffa barn. Och om hon inte går med på det, kommer de inte kunna fortsätta vara tillsammans. Alejandra åker till sitt föräldrahem mitt på dagen när ingen är hemma och går runt i sitt gamla rum bland alla sina saker, foton på familj och vänner, och lyckas plötsligt komma ur flickvännens grepp en aning:

”Och då var det som att, ja men jag står ju inför två alternativ nu. Antingen så gifter jag mig med min partner, skaffar familj med henne och är med henne för resten av mitt liv, eller så tar jag livet av mig. Och jag såg ju liksom ingen annan utväg, det fanns liksom inte på kartan att jag alltså hade några andra alternativ, det var antingen

eller, för att om jag gifte mig med henne då skulle ju det här inte komma ut. Men samtidigt var det just det där, som att, bara den där fysiska distansen från henne, att det fanns ett till alternativt. Men det var inte att göra slut, det var liksom döden, för den skulle vara definitiv. Och då bestämde jag mig för att, jag kan inte leva med henne så då måste jag dö.”

Alejandras berättelse beskriver hur hennes flickvän har lyckats göra isoleringen så omfattande och skammen så stor att det inte finns någon annan utväg än döden. Att lämna blir aldrig något alternativ eftersom hon är övertygad om att det skulle innebära att hon står helt ensam i livet. Men på grund av att Alejandra kommit ur bubblan lite grann bestämmer hon sig för att ringa sin mamma en sista gång och tala in ett meddelande för att ta farväl. Detta leder i slutändan till att hon får hjälp att lämna flickvännen och den våldsamma relationen.

Många av de intervjuade har haft svårt att se sin utsatthet och det har funnits stora hinder för att kunna lämna. Daniela funderar länge på att lämna men hittar inga sätt. Tillslut lyckas hon få igenom att hon ska åka iväg på en resa för att på så sätt skapa lite distans, men också för att kunna samla ihop mod:

”Men också med hopp om att hon skulle lära sig att ge mig utrymme och att det skulle gynna vår relation. Det gick inte alls, hon klarade inte av att inte ha kontroll, eller vara ensam och när jag kom hem igen så lämnade hon mig för en annan kvinna.”

I likhet med Daniela blir flera av de intervjuade själva lämnade av sina flickvännen. När förövarna brutit ned sin partner på alla sätt som är möjliga, lägger de till ytterligare ett lager av skam till utsattheten. I Danielas fall blir det uppenbart att flickvännen inte klarar av distansen eller att vara ensam vilket gör att hon behöver hitta en ny partner att kontrollera och isolera. Även Linn blir lämnad av sin flickvän, men också med ett tydligt hot och ett förtydligande av vem som bär skulden till separationen:

”Det var hon som ville separera. Hon var så här, ’antingen så separerar vi nu, och då tar jag barnen och sen så får du inte träffa dem. Eller så gör vi ett försök på ett halvår, men då kan inte jag tänka mig att bo tillsammans med dig’. Och så sa hon så här; ’för att, när jag ser dig så blir jag så arg att jag vill slå sönder dig och lägenheten’. För mig var det så här, ja men det är väl rimligt.”

Linns flickvän gör också verklighet i hotet vilket resulterar i en lång och utdragen vårdnadstvist. Eftersom hotet om fysiskt våld också är högst verkligt och går Linn slutligen med på att flytta isär. Även Tove har erfarenhet av att själv bli lämnad:

”De romantiska och sexuella relationer som präglats av våld har jag oftast ’tagit mig ur’ först när den som utsatt mig för våld tröttnat på mig och valt att gå vidare till någon annan.”

För Bianca har misshandeln och våldet brutit ned henne i så stor utsträckning att hon inte längre orkar med vardagen och livet. I slutet av relationen är det mesta svart och hon har svårt att minnas detaljer och händelser från åren som gått. Hennes mamma och syster har några månader tidigare varit och hälsat på och försökt övertala henne att flytta hem. Hon känner sig djupt deprimerad och bestämmer sig slutligen för att ta sig till psykakuten, vilket hon också informerar sin fru om:

”Hon använde ju ofta mina depressioner emot mig så hon passade på att följa med och framställde mig som farlig för mig själv. Jag blev inlagd i tre månader, fick utgång med sällskap, det vill säga den som var mest farlig för mig var den som kom och gick med mig på promenader. Hon spelade rollen som den utmattade och totalt dränerade anhöriga och våldet fick en annan nivå. Jag var den extremt jobbiga psykipatienten och hon den barmhärtiga som stod ut med mig. Jag var så deprimerad att jag varken orkade försvara mig eller hantera henne lika bra som tidigare. Inte heller att ständigt be om förlåtelse, ursäkt och hela tiden ta på mig skulden.”

Efter tiden som inlagd fortsätter Biancas mamma och syster övertala henne att flytta. Hennes mamma som har ekonomisk möjlighet att försörja henne erbjuder henne boende och hennes syster kollar upp all information om vart hon ska vända sig men också hennes möjlighet till skuldsanering. Till sist är förutsättningarna tillräckliga för att Bianca ska kunna överväga att ta sig ur relationen och hon bestämmer sig för att flytta de hundra milen:

”Min exfru hade dagarna innan varit inne på att vi skulle bli särbos då det var för jobbigt att bo med ett psykfall som mig, men jag informerade om att jag ville skiljas och att jag tänkte flytta hem. Det var så intensivt veckorna efter att jag inte minns så mycket, men jag stod fast vid mitt beslut. Jag tänkte flera gånger att hon aldrig skulle släppa iväg mig och jag behövde någonstans förlika mig med att om jag inte överlevde så var det varje fall bättre än att leva i det jag levde i. Jag tänkte att bättre död än kvar i det vi levde i.”

Precis som Alejandra gjorde tidigare, så kommer Bianca till en punkt där döden känns som en bättre utväg än att vara kvar i relationen. Själva insikten gör också att hon nu inte har något att förlora, vilket blir avgörande för att lyckas ta sig iväg. För att komma hem behöver Bianca ta två olika flyg och när hon ska köpa biljetten inser hon att flickvännen har handlat upp alla pengar, vilket gör att hennes mamma får stå för precis allt. Hon kommer iväg mot alla odds, och det är först i bytet av flygplan hon inser att hon äntligen lyckats ta sig därifrån:

”Min syster hämtade mig på flygplatsen och det var så stort. Min älskade kloka storasyster i sin skitiga Volkswagen med barnstolar, hästgrejer och kaffemuggar i en salig blandning. Det var vinter och skitväder och vi fick ett stenscott och en stor spricka i framrutan ute på E4:an men det gjorde inget, vi var bara i känslan över att jag tagit mig där ifrån. Vi pratar om den bilturen än idag.”

Efter våldet

Många av de intervjuade har haft mycket svårt att förstå sina erfarenheter som våld. Ibland kanske någon del av våldet varit synligare än andra, men på det stora hela har situationen varit svår att reda ut. Många har också först i efterhand börjat förstå vad de varit med om, en del efter lång kontakt med någon professionell verksamhet. Några har efter upprepade försök att få hjälp tröttnat på bristande bemötande och kunskapsunderskott och har därför på egen hand utbildat sig i våldets konsekvenser. De har alla gemensamt att det varit svårt att förstå och få insikt om våldet och sin utsatthet, att det varit oerhört svårt att lämna och sedan svårt att bearbeta vad de varit med om. Tiden efter relationens slut har sett olika ut och erfarenheterna har påverkat dem på olika sätt. Det har också tagit olika lång tid för dem att bearbeta vad de har varit med om. För Ebba har det tagit lång tid:

”Jag känner att jag nog inte har sagt att jag varit utsatt för våld i relationen förrän kanske för ett eller två år sen. Nä, jag pratade nog om mitt förhållande mer som dåligt eller kanske destruktivt. Men jag kände ju snabbt att jag liksom var utsatt för något men jag kunde nog inte definiera det. Eller jag kanske inte ens såg det som att jag var utsatt, jag såg det mer som att jag bara var i något som var dåligt liksom. [...] Den första bilden som dyker upp är ju fysiskt våld och som man också ofta tänker utifrån man/kvinna. Men, jag tror absolut att jag liksom förmildrade, eller vad man ska säga, hela grejen för mig själv. Från början kanske jag inte heller hade någon tanke på att jag skulle bli utsatt för det av en kvinna liksom. Jag hade ett jättebra förhållande innan det här, så att jag kunde liksom inte heller se några tecken, eller jag förstod liksom inte alls vad som hände egentligen.”

Ebbas svårighet att se det som hon har blivit utsatt för som våld gör att hon istället vänder smärtan inåt vilket får henne att må väldigt dåligt en längre period efter relationens slut. En del av de intervjuade har när de lyckats lämna och fått ett eget boende kunnat känna en

skillnad i hur de mår, och därför kunnat jämföra med hur det var under tiden de var i relationen. Linn berättar att hon upplevde en stor skillnad i sitt eget beteende efter att hon separerat från sin sambo:

”När vi väl separerade ett halvår senare, och inte bodde ihop, och alla saker inte heller bodde ihop, då började polletten att trilla ner. Mycket för att jag upptäckte hur jag, blev annorlunda är ju konstigt att säga, det blev jag ju inte, men hur jag... Helt plötsligt upptäckte jag alla de här grejerna jag hade slutat göra för helt plötsligt gjorde jag dem igen.”

Att ständigt vara iakttagen, kommenterad och bestraffad för hur man beter sig kan göra att både beteende- och rörelsemönster förändras, vilket var det som Linn upptäckte när hon nu bodde själv. Att åter få syn på sitt eget personliga sätt att utföra saker och handlingar, utan att de skambeläggs, blir kanske för en del ett första försiktigt steg mot att läka det de har varit utsatta för. För Daniela blir det en chock att se hur hon mår utanför relationen, då hennes flickvän plötsligt kastar ut henne för att hon träffat en ny kvinna:

”Jag trodde jag gjort mig tillräckligt stark för att klara av att göra slut själv men det blev en sådan chock när jag insåg hur skadad jag var utanför relationen. Jag visste inte ens hur jag skulle klä på mig utan att få hennes omdöme och godkännande.”

För både Bianca och Tove har vägen till läkning varit lång, de har båda sökt hjälp på många olika ställen och hos flera aktörer med varierande framgång. Det kunskapsunderskott och bristfälliga bemötande de mött har för båda resulterat i att det dröjt länge innan de kunnat få hjälp att bearbeta sina erfarenheter. När Bianca studerade kom hon för första gången i kontakt med forskning om våld:

”Jag förstod efter något år att det var psykiskt våld det handlade om. Jag läste en del om mäns våld mot kvinnor inom min utbildning i beteendevetenskap. Någonstans kände jag igen mig men bortförklarade och tänkte att jag lever ju varje fall inte med en man och att jag

antagligen var rätt knepig att leva med. Jag hittade bortförklaringar och tog skulden själv istället.”

Även om beröringspunkterna med forskning om mäns våld mot kvinnor är många, så lyckas Bianca under lång tid fortfarande för-ringa stora delar av det våld hon själv utsatts för. Först efter några år när hon kommer i kontakt med kvinnojouren lyckas hon på riktigt bearbeta det hon varit med om. Även Tove kom i kontakt med våldsforskning under sin utbildning och har en liknande upplevelse – det är svårt att helt och fullt känna igen sig. Detta förändras dock i en annan kurs som Tove läser vilket gör att det plötsligt går att koppla kursens litteratur till sina egna erfarenheter:

”Under mina studier intresserade jag mig mycket för våldets konsekvenser. Samtidigt tycktes allt jag läste handla om någon annan. Det var inte förrän jag läste en kurs i mäns våld mot kvinnor, som jag fick ett språk för att faktiskt börja förstå vad jag varit med om. [...] Förståelsen av mäns våld mot kvinnor hjälpte mig att förstå det våld min pappa utsatt mig för och det var i sin tur nyckeln för att förstå det våld mina kvinnliga partners utsatt mig för.”

Att kunna relatera kursens innehåll till det våld hon utsattes för under uppväxten ger slutligen Tove verktygen för att kunna förstå sin utsatthet som vuxen. Kopplingen gör också att hon kan börja bearbeta det våld hon utsatts för under så många år. Även Ebba hade länge svårt att se att hon utsatts för våld av sin flickvän. Trots att våldet påverkade henne under en längre period och fick henne att må dåligt, har hon haft svårt att härleda det till relationen. Först flera år senare lyckas hon se att måendet var en reaktion på det trauma hon blivit utsatt för:

”Dels hade jag mardrömmar väldigt mycket i början, jag fick super-mycket ångest av att ha sex för det var också en grej i relationen. Jag typ utvecklade hypokondri, alltså jag trodde att jag skulle dö av liksom...jag fick något litet utslag på handen. Och jag skämdes

så mycket inför min nya flickvän så jag gick och låste in mig på toaletten flera gånger och hade panik och var övertygad om att jag skull dö. Alltså väldigt så, trodde hela tiden att nånting skulle hända och även att det skulle hända mina närstående någonting. Jag fick panikångest, hade jättesvårt typ när jag duschade att gå ur duschen, kunde stå hur länge som helst.”

Några av de intervjuade har också fått diagnosen posttraumatiskt stressyndrom, vilket kan ta många år att bearbeta och ofta kräver professionell hjälp. Eftersom omgivningen har svårt att se och förstå våld i lhbtq-personers parrelationer kan den hjälpen vara svår att få tillgång till. Och så länge våldet osynliggörs kommer dessvärre även bemötandet bidra till traumatiseringen.

För Tove har våldet under uppväxten haft en svårt traumatiserande effekt, vilket också förstärktes kraftigt i och med hennes vuxna relationer med kvinnor som utövade våld:

”Tiden efter mina separationer från mina vuxna romantiska relationer har ofta präglats av en inledande fas av sorg, ensamhet, självhat, ifrågasättande av mig själv och mitt värde, för att därefter följas av en stark känsla av att jag precis kommit undan med livet i behåll. Att jag haft tur. Därefter har det följt många år av ältande och funderingar där jag försökt förstå sådant som hur det kunde bli som det blev, varför jag hamnat i den här typen av relationer eller varför jag inte förstod hur relationen egentligen var.”

Att slutligen få en PTSD-diagnos har hjälpt Tove till viss del. Men eftersom det tog lång tid att få hjälp med att förstå våldets orsaker levde hon länge i tron på sin egen skuld:

”Fortfarande idag, snart femton år efter att jag officiellt lämnade mitt uppväxthem, arbetar jag fortfarande med att förstå omfattningen och konsekvenserna av det jag utsatts för. Att äntligen diagnostiseras med komplex PTSD, efter många års behandling av återkommande depressioner och ångest, var hjälpsamt för att förstå att jag varit med

om något som allvarligt skadat mig. Men jag fick ingen hjälp att förstå hur eller varför, jag fick ingen hjälp och avlastning i de skuldkänslor jag kände inför att de som borde älska mig mest – min familj – fått mig att må så dåligt. Jag kunde inte förstå det, alltså levde jag med slutsatsen att jag på något sätt måste förtjänat det.”

Att våld i lhbtq-personers parrelationer fortfarande osynliggörs i så hög grad gör att det är väldigt svårt att få kompetent hjälp vid trauma skapat av våld i relationen. Kunskapsunderskottet i kombination med både homofobi och heteronormativa föreställningar gör att den hjälpsökande istället riskerar av mötas av kränkande, fördomsfulla kommentarer. Detta blir Bianca högst medveten om, både under relationens gång när hon försöker hitta sätt att få hjälp att lämna, men också under sin separationsfas:

”En psykolog som skulle utreda mig ville inte ens utreda mig för PTSD och tyckte inte jag borde få en samtalskontakt om jag skulle flänga fram och tillbaks. Hon trodde jag skulle gå tillbaks till min fru och lösa saker för så gör kvinnor och jag verkade ju så fäst vid henne. Hon informerade om att PTSD kunde man bara få om man varit hotad till livet, inte efter skilsmässor.”

Separation och vårdnadstvist

På grund av att många yrkesverksamma har så svårt att se en kvinna som förövare blir den utsatta lätt misstrodd och får dessutom sina upplevelser förminskade. Ytterligare ett lager av denna problematik blir tydlig i Linns erfarenheter under både separation och vårdnadstvist. Linn har två barn tillsammans med sin flickvän. En majoritet av våldet och de saker som Linn utsätts för under relationen lyckas flickvännen vända så att de juridiska ombuden och tingsrätten istället tror att hon är den som blir utsatt. Omgivningens svårighet att se och förstå kvinnor som förövare i kombination med flickvännens otroligt snabba sätt att utnyttja detta gör att hon kan komma undan med allt hon utsatt Linn för. Eftersom hon fortsätter att utöva våld

och hot mot Linn under vårdnadstvisten, kan hon utnyttja hennes sårbarhet, misstänkliggöra henne och till slut bryta ner henne helt:

”Det är så många gånger som jag har fått höra, både av professionella och av vänner och så, men det får inte gå till så. Eller så här, hon kommer inte kunna få dem att tro på det här. Men jag tror det är svårt att förstå hur bra hon är på att få andra att vilja hjälpa henne, att vilja ta hand om henne, att vilja så här...att få dem att tro på henne. Medans jag blir den som måste försvara mig. För att det är ju många saker som inte får gå till, som inte borde vara rimliga. Men det har ju uppenbarligen hänt liksom.”

Efter ett tag börjar flickvännen komma med olika typer av anklagelser som rör barnen. Det kan handla om att Linn inte ger barnen tillräckligt med mat på grund av ett poängsystem där de ska äta så lite som möjligt, vilket blir en tydlig koppling till den ätstörning Linn hade när de först träffades. Det kan också handla om att hon har förgripit sig sexuellt på dem och att hon slår dem. Plötsligt en dag när hon ska hämta barnen på förskolan så är de inte där. Nu började en maktkamp som pågår under flera veckor. Flickvännen fortsätter att hålla barnen hemma och varje dag går Linn på advokatens inrådan dit som att hon ska hämta – oavsett om det är några barn där eller ej. Till slut är ett barn tillbaka på förskolan då det andra är sjukt, vilket resulterar i att de nu har varsitt barn hemma. Slutligen kommer de på Linns initiativ överens om att barnen måste få gå på förskolan för att ha stabilitet:

”Så då gick våra barn varannan dag på förskolan, och medans äldsta barnet var på förskolan så satt jag där, och medans yngsta barnet var på förskolan så satt hon där, så vi satt alltså och vaktade våra barn. Det var jättepinsamt. Och då säger jag alltså det här, det här funkar ju inte. Vi måste ju kunna komma överens om att... Och våra barn måste få träffas. Nu har de ju fått vara på förskolan, men de har ju inte fått träffa varandra. De måste få göra det. Till slut gick hon med på det liksom, att de fick gå till förskolan som vanligt.”

Eftersom både Linn och flickvännen är rädda för att den andra ska hämta hem båda barnen från förskolan och sen inte lämna över dem igen, hamnar de i den orimliga situationen att vakta på var sitt barn. Flickvännens hot om att ta barnen ifrån Linn var uttalat redan tidigt, långt innan separationen var ett faktum och rädslan påverkar dem båda. De kommer till sist överens om att barnen ska få gå på förskolan tillsammans på dagarna, men fortfarande har de var sitt barn hemma. Något som flickvännen snart kommer försöka förändra. Under tiden som vårdnadstvisten pågår, när anklagelserna fullkomligt öser ner över Linn, ökar också flickvännens hot vilket gör henne allt mer pressad. Vid ett tillfälle under den här perioden ska Linn ha ett telefonmöte med sin advokat och hennes barn är iväg med hennes mamma. Precis när de har pratat klart ringer det på dörren och Linn tänker att det är hennes mamma som signalerar att de är hemma igen:

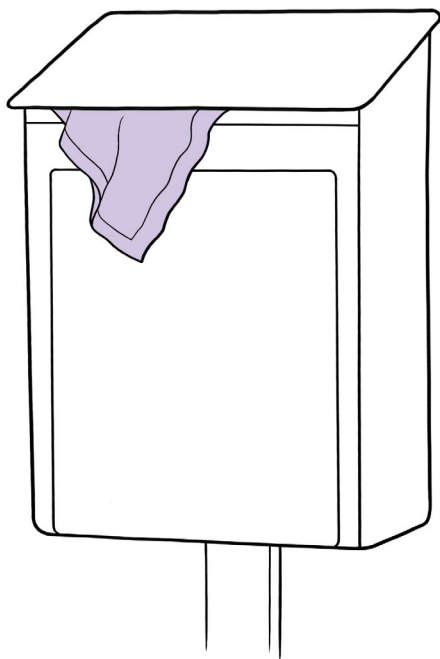
”Så jag går och öppnar och är väldigt oförberedd. Och då står hon där utanför tillsammans med en manlig bekant, eller vän, och tvingar upp dörren och vägrar gå när jag ber dem att gå, och knuffar in mig i hallen och liksom tar sig in i lägenheten och rotar runt och ropar på barnet. Och liksom ’du måste plocka fram xxx’ och vägrar gå tills jag... Och så vet jag, för jag har fått ett sms från min mamma att nu är de på väg hem. Och jag känner så här, vårt barn får inte komma hem nu. Hen får inte se sin mamma så arg som hon är just nu och att hon har tagit sig in. Så då springer jag ut på parkeringen för att någonstans, så här, möta dem. Men då var de inte där, och när jag kommer tillbaka då har de gått.”

Händelserna gör Linn skärrad och eftersom det hela tiden kommer nya anklagelser och hot försöker hon febrilt avvärja flickvännens attacker. Linn upplever att det aldrig blir någon paus, vilket gör att hon ständigt är på sin vakt och känner sig alltmer pressad:

”Men sen började det komma konstiga saker i min brevlåda. En av de sakerna höll hon över mitt ansikte en gång när vi inte var överens,

så att jag inte kunde andas. Det kom i brevlådan bland annat. [...] De sakerna som jag har fått lagt i min brevlåda, det är ju sådana saker som, möjligtvis att andra kan tycka att det är lite konstigt. Alltså så här; vem lägger det här i någons brevlåda, det verkar märkligt liksom. Men inte...men där du måste veta min relation till den här artefakten för att faktiskt förstå att det inte bara är konstigt utan direkt obehagligt.”

För varje nytt hot har hon kontakt med advokaten och inför varje möte i rätten finns det nya anklagelser att bemöta. Men Linn möts ständigt av att ingenting går att bevisa, antingen för att ingen sett flickvännen lägga saker i brevlådan eller för att för att ord står mot ord på grund av att hoten uttalas när de är själva:

”Väldigt tidigt så sa ju hon att de sakerna som hon hade gjort mot mig, hade jag gjort mot henne. Och att det också var så här, att när jag fick frågan så satt hon bredvid liksom. Men att det var svårt, liksom, du har ju tagit, du har ju tagit min, du har vänt på våra roller bara. Ja det har hänt, men inte, det var inte... Det gjorde det svårt liksom.”

Ju längre tiden går, desto tröttare blir Linn av de ständiga svängningarna i ex-flickvännens beteende. Hon upplever att hon aldrig kan ställa in sig på någonting och att hon aldrig vet vad som ska komma härnäst:

”Och det hände någonting hela tiden. Det kom hela tiden nya anklagelser, även om det var på samma tema, absolut. Och det var att jag hade tvingat henne att skaffa barn även fast hon inte ville skaffa barn. Jag hade misshandlat henne, först var det psykiskt och sen var det fysiskt. Alltså det var så mycket... Jag tror att ett sätt för mig att ta mig igenom det här det var att bara ta emot det och sen lägga undan det, så jag kommer inte ens ihåg alla saker. För att jag inte hann bemöta allting. Men sen mitt uppe i alltihopa så, så ville hon ge mig något som hon hade på sig, eller hitta på saker tillsammans.”

Så småningom börjar det dra ihop sig till huvudförhandling och de tvåra kasten fortsätter. De har precis varit på ett möte inför förhandlingen när exflickvännen kommer fram till Linn och säger att hon tycker att det bästa för alla, både för henne och barnen, vore om Linn tog livet av sig. Flickvännen berättar att hon har kontaktat personen som utsatte Linn för sexuella övergrepp som barn för att lämna Linns kontaktuppgifter. Hon hotar också med att hon hoppas att personen ska kontakta Linn, att det ska hända igen och att hon ska veta att det var hennes eget fel. Detta blev också slutet på vårdnadstvisten. Linn blir fullkomligt panikslagen. Efter flera år av våld, en lång och utdragen separations- och vårdnadsprocess och månader av hot och anklagelser, så faller allt till slut. Det slutar med ett självmordsförsök, men som tack och lov inte lyckas. Och mitt i allt detta får hon ett råd av sin advokat som får stora konsekvenser:

”Och då, efter det, så rekommenderade min advokat att jag skulle skriva över vårdnaden frivilligt. Vilket jag gjorde, för det var min advokat. För hon sa – vilket jag inser att hon hade rätt i – att så här; du är inte i skick i att gå upp i en förhandling just nu och du kommer inte vinna den. Inte med tanke på det här som har hänt. Och då rekommenderade hon att jag skulle skriva över vårdnaden. Vilket kan vara det som jag ångrar mest av allt. Nu i efterhand har jag ju förstått att alternativen var flera. Men det kunde ju inte jag veta. Och jag var ju också...jag mårde ju inget bra liksom.”

Linn blir alltså av med vårdnaden om sina barn och blir också tvungen att ha övervakade träffar med sina barn under en längre period. Något som i förlängningen ändå blir något positivt för henne, eftersom hon får ett professionellt vittne till sitt nedsvärtade föräldraskap. Men det innebär också att flickvännen inte längre kan komma med några anklagelser. Långsamt börjar hon läka och fokusera på relationen till sina barn och deras gemensamma vardag. För Linn har hela processen efter separationen lett till att hon faktiskt har börjat prata lite mer öppet om sina erfarenheter, i alla fall med de närmaste:

”Det har väl varit en del av min process, att till några få ändå vara öppen med hur vi faktiskt hade det. Just för att jag någonstans också, ja men lite så här, ska jag gå in i en relation någon gång så vill jag att människor ska veta att jag har med mig det här. Då kanske de kan hålla ett litet extra öga liksom. Än så länge, har jag aldrig haft en längre konstruktiv relation så jag vet inte. Tänk om jag missar igen? Jag hoppas ju, men jag kan ju inte veta innan jag har testat och då känner jag att då är det skönt att så här, att ni vet liksom. Och någonstans har ni också min fulla tillåtelse att säga till eller fråga, ifrågasätta. Så det är väl också ett litet framtida skydd.”

Bemötande av lhbtq-personer utsatta för våld

En stor del av det motstånd som våldsutsatta lhbtq-personer måste övervinna för att få hjälp och stöd handlar om deras egna förväntningar och rädslor kring hur de kommer bli mottagna. Det är svårt att veta vart man ska vända sig och vilka ställen som faktiskt har kunskap både om lhbtq-gruppen och om våld. Att sedan inte veta vem man kommer möta, vad personen har för inställning till lhbtq-personer eller hur den kommer reagera gör att många drar sig för att söka hjälp. Det är också vanligt att ha dåliga erfarenheter sedan tidigare, vilket Tove har:

”När det gäller sjukvården tror jag att jag för många år sedan förväntade mig att bemötas med professionalism, kunskap och respekt. Det har förstås förändrats av mina många dåliga erfarenheter. Det brister så mycket både avseende det allmänna bemötandet av hbtq-personer och när det gäller kunskap om våld och dess mekanismer. Idag gör jag mig inga illusioner. Kontakten med andra myndigheter präglas av samma oförutsägbarhet: en vet aldrig vem en råkar träffa. Om en kommer att bemötas med respekt eller inte. Kunskap vågar jag sällan hoppas på.”

Att ha upplevt en lång rad av händelser där bemötandet har brutit både i respekt och kunskap, gör att lhbtq-personer ofta har en låg tillit till att stöd kommer att finnas. Toves erfarenheter hör tyvärr inte till ovanligheterna. Ytterligare en omständighet handlar om inkludering och att känna sig speglad i sina upplevelser. Linn pekar på svårigheten att inte veta vart man ska vända sig eftersom så stor del av samhällets stöd och hjälpinsatser i första hand vänder sig till kvinnor som varit utsatta för våld i heterosexuella relationer:

”Jag visste inte vart jag skulle vända mig någonstans. Det pratas ju ändå – nu pratar jag om min lilla bubbla, de kretsarna jag rör mig i, vilka jag följer på Instagram – så pratas det ju ändå om mäns våld mot kvinnor. Och jag känner ju igen mig jätte, jättemycket. Men jag är aldrig inkluderad. För ibland kan det vara ganska bekräftande att få vara del av en grupp. Alltså så här, om andra har varit med om de här strukturerna eller det här, då var det kanske inte mig det var fel på? Medans, ja men nu var inte hon en man så vad händer då? Att jag har tyckt att det har varit svårt liksom att veta så här, ja, för min egen skull, inte för att jag skulle ha ett behov av att andra visste. Har jag rätt att känna igen mig i det här...?”

Det Linn beskriver handlar också om representation; att känna igen sig i andras upplevelser men att inte veta om man är inkluderad eller om ens egen upplevelse finns representerad. Många lhbtq-personer har väldigt lågt ställda förväntningar på bra och kunnigt bemötande, vilket gör att många accepterar ett relativt bristande bemötande och istället betraktar det som ganska bra. När Linn ska söka hjälp för att kunna bearbeta sina upplevelser känner hon en stor oro för att bli avvisad och att inte få ta del av det stöd som ska finnas tillgängligt för våldsutsatta. Hennes erfarenhet av att bli osynliggjord i sin identitet, till exempel genom att omgivningen tror sig höra ett mansnamn när hon pratar om sin flickvän, gör att hon i hög utsträckning tror att hon ska bli avvisad när de kommer på att hon faktiskt inte är hetero. Hennes förväntningar på att få hjälp är alltså lågt ställda för att inte bli sårad vid ett eventuellt avvisande bemötande:

”Vanligtvis så läser folk mig som heterosexuell och jag har också varit med om där liksom människor har hört mig säga han och ett snarlikt mansnamn om min partner. Jag är uppenbarligen så normativ så att... Och det är väl okej, men det är också lite jobbigt ibland. Någonstans trodde jag väl att de kommer säga 'jaha är det en kvinna! Men då är det inte hit du ska'. Men jag tänker också att det var ett sätt att skydda mig själv, att inte ha någon förhoppning, att nu ska jag få någon som kan hjälpa mig att förstå, någon som kan hjälpa mig.”

För många kan rädslan att förlora barnen var ett stort hinder i processen att lämna. Familjebildning inom lhbtq-gruppen kan ske på en mängd sätt och i många olika konstellationer. Ibland blir barnen till i Sverige, ibland utomlands. Ibland bär en förälder ett eller flera barn, ibland bär man ett barn var. Detta kan innebära både stress och rädsla inför en separation, då offentliga instanser ofta domineras av ett heteronormativt synsätt. Linns fru hotade på ett tidigt plan med att hon skulle se till att Linn inte skulle få träffa barnen om de separerade, vilket blev en stor stress under separationen:

”Jag vet att vårdnadstvist i heterosexuella relationer kan vara fruktansvärt smutsiga och så, men det handlar också om att jag inte är biologisk förälder till ett av våra barn och att jag någonstans inte visste. Kommer det att påverka? Hur kommer det vara? Jag ser mig lika mycket som förälder och jag ser mitt ex som lika mycket förälder till våra barn, men kommer det göra någon skillnad, kommer det vara en aspekt som en eventuell domare kommer ta hänsyn till?”

Ekonomi kan var ett stort hinder för den som behöver komma ur en våldsam relation. Att ha makten över ekonomin är ett vanligt sätt att utöva kontroll, vilket gör att den utsatta kan ha väldigt begränsad tillgång till pengar, vilket gäller Bianca i allra högsta grad. Hennes fru styrde deras ekonomi helt och lyckas alltid flytta pengar eller ändra på kontodragningar för att hindra Bianca att få tillgång till dem. Ekonomiskt stöd och chans till skyddat boende kan också vara starkt knutet till att vara utsatt av en man. Eftersom Biancas förväntningar

på bemötande från socialtjänsten är så låga, blir Biancas mammas erbjudande om att hjälpa henne ekonomiskt helt avgörande för att hon ska kunna lämna:

”Just att kunna bli försörjd var ett privilegium och avgörande som gjorde skillnad att jag kunde och vågade lämna. Utan att kunna försörja sig (bli försörjd) hade steget att lämna varit så mycket längre bort. Jag hade inte sökt hjälp hos socialen eller andra ställen för det var så tydligt att hjälpen inte var för mig, inte för någon som levt med en annan kvinna. Jag litade inte på att dom skulle kunna se skyddsbehovet utan hänvisa till regler om att jag borde sparat pengar, för hög inkomst sista månaderna och så vidare.”

Bemötande från den närmaste omgivningen

Att bli sedd och bekräftad i sina erfarenheter av våld är för de flesta ett viktigt första steg mot att så småningom kunna lämna relationen. En majoritet av de intervjuade upplever att deras omgivning har haft stora problem med att se våldet de utsatts för. Flera har också fått sina erfarenheter ifrågasatta vilket har bidragit till att de själva har haft svårt att förstå allvaret i situationen. I förlängningen bidrar detta i hög grad till att förringa och osynliggöra våldet. Linn berättar om sin erfarenhet av bemötande från en vän:

”Jag berättade en gång och då fick jag ingen reaktion. Men då var ju det inte heller konstigt, för mig blev ju det en bekräftelse på att den verklighet som min flickvän och jag hade skapat, att den stämde liksom. Ibland tänker jag att jag skulle vilja fråga, för att för mig var det en jättegrej. Men jag fick ingenting liksom. Även om det jag berättade om bara var en knuff in i ett element och ett slag liksom, men alltså... För ibland kan jag tänka att om jag hade berättat det för någon annan och att reaktionen hade varit annorlunda, hur hade jag tänkt då?”

För Linn blir bemötandet från kompisen en bekräftelse på att hon förmodligen överreagerat och att hon själv bär skulden till flickvännens

våld. Förutom att osynliggöra allvaret i situationen så påverkar det också hennes möjligheter att lita till sin egen känsla av rätt och fel eftersom flickvännens världsbild bekräftas. Hon vågar dessutom aldrig berätta för någon igen och flickvännen kan således fortsätta att utsätta henne för våld till relationens slut. Daniela upplever till skillnad från Linn att hennes närmaste krets verkligen har sett och bekräftat henne när hon har berättat om våldet hon utsatts för, men att stödet ofta stannat där:

”Däremot har jag mött extremt mycket mothugg från de som är något utanför min närmsta krets. Reaktioner som absolut inte skulle skett om det var en man. Jag har bland annat blivit anklagad för att jag gör anmälan för att jag är svartsjuk. Även blivit misstrodd för att mitt ex inte är särskilt lång.”

Att bli misstrodd för att flickvännens längd eller kroppsstorlek inte lever upp till omgivningens föreställningar om hur en förövare ska se ut, bekräftar också bilden av att en kvinna inte kan tillfoga en annan person någon verklig skada. Det kan innebära att den utsatta bagatelliserar våldet och återgår till att fokusera på sin egen delaktighet i problemen i relationen. Det bekräftar också skammen kring att inte kunna eller inte våga försvara sig verbalt och fysiskt mot sin förövare. Danielas erfarenhet är att vissa typer av våld har varit lättare för omgivningen att förstå:

”Min erfarenhet är att det psykiska våldet varit det mest traumatiserande. Det fysiska våldet har ändå alltid varit så konkret och därför lättare att förhålla sig rimlig i relation till. Det är också det våldet som omvärlden har lättare att förstå, till exempel vänner och myndigheter som polis och så vidare, och är därför lättare att hantera. Därför är det extra viktigt att en får hjälp med att just erkänna och lita på sin upplevelse av det psykiska våldet.”

Många upplever, precis som Daniela beskriver, att det är otroligt viktigt att få hjälp att synliggöra och förstå sina upplevelser, för

att kunna ta våldet på allvar. Ebba upplever i hög utsträckning att omgivningen har haft svårt att förstå hennes situation de gånger hon försökt berätta. I stället för att se hennes utsatthet märker hon att många istället förklarar problemen med att det var ett dåligt förhållande, för dem båda.

Att vänner försvinner ju längre relationen pågår och ju längre den utsatta dras in i förövarens isolering och kontroll är en erfarenhet som nästan alla delar. Det är svårt att förstå våldet och att kunna berätta om sina erfarenheter, och omgivningen har ofta svårt att se vad som pågår. Ebbas erfarenhet är att hon glider ifrån vännerna, som i vissa fall tolkar hennes frånvaro som ointresse och brist på engagemang. Hon har dock turen att ha en kompis i bekantskapskretsen med liknande erfarenheter:

”Hon hade också levt i en våldsam relation innan så hon var väldigt stöttande och kunde typ liksom sätta lite ord på vad jag gick igenom, åt mig. Sa hela tiden till mig att jag var tvungen att lämna, fast utan att låta anklagande eller så här, så hon var ett stöd oavsett om jag var kvar eller om jag lämnade liksom. Och det var väldigt viktigt tror jag, för att jag tror också att det är vanligt att folk lite grann flyr för att man själv faktiskt inte kan ge så mycket till sina vänner. Alltså man försvinner ju och det framstår ju som att man kanske ignorerar dom. Men hon visste ju exakt vad jag gick igenom.”

Kompisens kravlösa stöd blir otroligt viktigt för Ebba under hennes process att förstå våldet och att ta sig ur relationen. Hon försöker i ett senare skede berätta för sin syster hur det faktiskt var under relationen:

”Det känns väldigt konstigt att ingen i min familj vet om exakt vad som hände för att det kan ju säkert ha vissa spår idag också liksom. Och då sa hon ’men gud jag trodde verkligen inte att det var så här mycket’. Och hon själv sa att hon trodde att om det hade varit en man så hade hon nog reagerat mycket mer, på det lilla hon hörde

liksom. Och även min bästa vän har jag väldigt svårt att se att hon inte skulle ha blivit mer orolig för mig.”

Ebbas erfarenheter visar hur svårt omgivningen har att plocka upp signaler från den som blir utsatt, vilket även är synligt i de övrigas berättelser. Oavsett om de utsatta försökt berätta eller ej så har det varit svårt för omgivningen att tolka signalerna och situationen som ett uttryck för våld. En del av de intervjuade kommer aldrig fram till den punkt som gör att de försöker berätta vad som pågår i relationen. I samband med att Alejandra bestämmer sig för att det är bättre att dö än att vara kvar i relationen får hon kontakt med sin mamma som omgående ser till att hon får hjälp. För Alejandra innebär det att hennes familj först i efterhand får reda på hur hon haft det. Det visar sig dock att de har förstått att något varit fel, men att de varken har tagit oron på tillräckligt stort allvar eller agerat på de signaler de faktiskt fick:

”Senare berättade min mamma och min pappa att de hade förstått att det inte var bra. Min bonuspappa hade funderat på att kidnappa mig, att åka dit och hämta hem mig. Medans min mamma var mer ’om jag behåller någon slags neutral position till hur det ser ut så kommer Alejandra prata med mig tillslut’. Och det gjorde jag ju. Till slut. Sjukt att tänka på hur snabbt det gick.”

Bemötande i professionella verksamheter

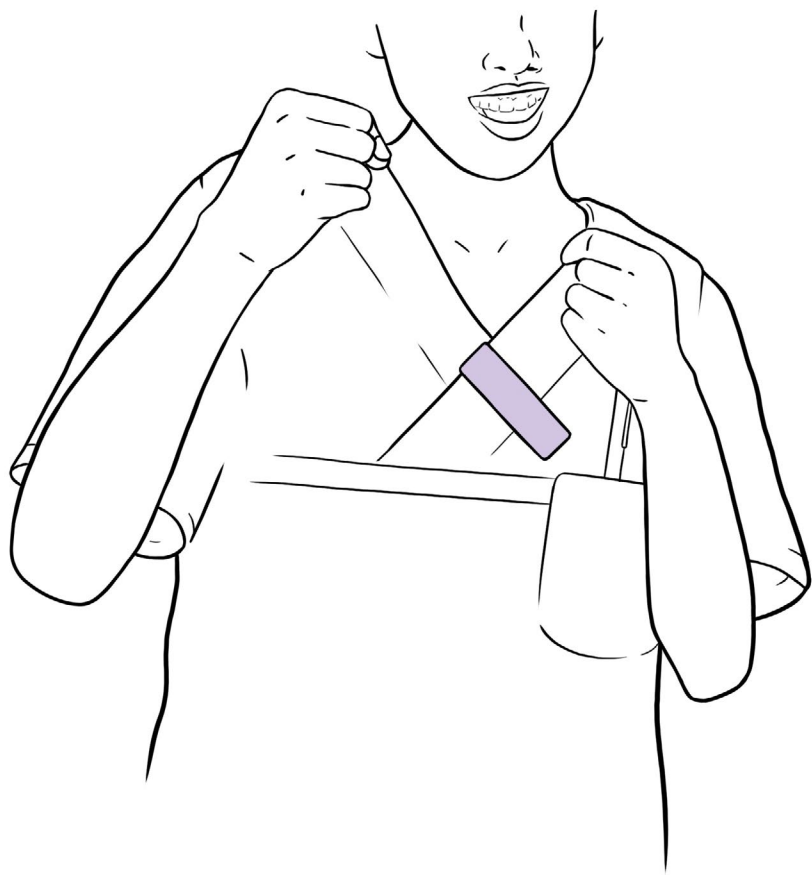
Många inom lhbtq-gruppen har erfarenhet av utbredd okunskap, heteronormativa fördomar, homofobi, kränkande behandling och diskriminering i kontakt med professionella verksamheter, vilket bekräftas i informanternas berättelser. Det finns ett stort kunskapsunderskott, både när det gäller våldkunskaper och lhbtq-kunskaper. Det blir också tydligt att det som avgör hur våldsutsatta lhbtq-personer blir bemötta handlar om huruvida enskilda individer i

professionella verksamheter besitter egen kompetens eller ej. Tove har många negativa upplevelser av bemötande i vårdsammanhang:

”Under alla mina år av kontakt med sjukvården har jag upprepande stött på föreställningar såsom att kvinnor inte kan skada varandra, att det är ’tur’ att jag lever med en kvinna istället för en man därför att jag ju då slipper sådant som våld, kontroll eller våldtäkt. Att en kvinna inte kan våldta en annan kvinna eller att det våld som utövas av en kvinnlig förövare gentemot ett kvinnligt offer inte kan vara lika farligt eller skadligt som det våld en man kan utöva.”

Flera av berättelserna berör just bemötandet i sjukvården och framför allt på vårdcentraler och husläkarmottagningar. Den första kontakten en våldsutsatt person tar kan många gånger vara just med vårdcentralen eftersom möjligheten till statligt finansierad samtalskontakt ofta går genom husläkaren. En majoritet av de intervjuade har haft kontakt med sjukvården under tiden som de varit utsatta för våld av sin kvinnliga partner. Deras berättelser handlar inte bara om okunskap utan om hån, kränkningar, homofobi och diskriminering. I vissa fall har personer till och med förvägrats tillgång till vård, vilket skulle kunna ses som tjänstefel genom att man nekar en traumatiserad person rätt till vård och omsorg. Även Daniela har dåliga erfarenheter av bemötande i vårdsammanhang:

”Har endast blivit dåligt bemött av vårdcentralen, då när jag var som mest skadad. Barnmorskan som skulle remittera mig till psykolog tog mig först på största allvar för att sedan när hon fick höra att det var en kvinna, skratta lite smått. Tillslut vräker hon ur sig, ’men hur gick det till då? Var det såhär?’, så börjar hon boxas med nävarna i luften mot mitt ansikte samtidigt som hon ler. Jag frågar om hon vill se polisrapporten men det tycker hon är onödigt.”

Tove beskriver hur hon kunde bli bemött när hon har försökt berätta om sin situation och därmed kommit ut både som queerperson och våldsutsatt av en kvinnlig förövare:

”Jag har ofta bemötts passivt, som att det jag berättade inte alls togs emot. Eller så har jag bemötts med ren queerfobi: jag har fått konstiga och helt inadekvata frågor av typen ’hur människor som du egentligen lever?’ eller till och med i ett par fall bemötts med aggressivitet då jag kommit ut för dem. En sjuksköterska på en akutmottagning utbrast ’jaså du är en sån där!’ innan hon stormade ut ur rummet och drämde igen dörren. Jag tror inte att människor i allmänhet tror att bemötandet av hbtq-personer fortfarande kan vara så här, men så är det.”

Det är lätt att tänka att det många gånger rör sig om rädsla och okunskap. Men allvarsgraden i dessa citat, hur dessa individer har blivit bemötta, handlar i förlängningen om fortsatt våld. För varje kränkande behandling läggs ett nytt lager till traumat och för varje diskriminerande handling besannas bilden av att själv vara orsaken till våldet. För varje homofobiskt bemötande förstår individen att den inte får eller kan vara en del av samhället på samma premisser som heterosexuella. Förutom att bemötandet i sig är traumatiserande, får det också praktiska och konkreta konsekvenser för den som söker hjälp. Många av de intervjuade har sökt samtalsstöd via vårdcentralen, vilket också Tove gör:

”En kurator jag träffade på en vårdcentral var tydlig med att hon visst tänkte hjälpa mig om jag hade det svårt i relationen till min kvinnliga partner. Hon berättade att hon ville vara ärlig med att hon inte tyckte om homosexuella, men att det inte utgjorde något hinder för henne att jobba med dem. Vid rättspsykiatriska patienter däremot, berättade hon generöst, hade hon dragit gränsen. Jag gick aldrig mer tillbaka dit och gick därmed miste om det årets remiss för stöd och hjälp.”

På grund av personalens homfoba och diskriminerande bemötande blir kontakten med vårdcentralen en stoppkloss på vägen mot stöd och hjälp. Det blir också väldigt tydligt att hjälp finns tillgänglig – så länge personalen tror att den som söker hjälp uppfyller deras normativa föreställningar om mäns våld mot kvinnor. Daniela har vid ett flertal tillfällen mötts av ett väldigt normativt bemötande:

”Vårdcentralen hade ingen kompetens kring något av områdena och det tog veckor innan de återkom med remiss trots att jag sa att det var brådskande. Alla verksamheter som inte haft en tydlig hbtq-inriktning har förutsatt att en haft en straight relation och direkt börjat sätta ord i munnen på mig där de beskrivit sin idé om vad min upplevelse varit. Börjat per telefon berätta för mig hur stark jag är som ’lämnat honom’ och så vidare, för att sen inte ens kunna ge mig en tid till en barnmorska.”

Att få sina upplevelser förminskade och osynliggjorda när förövaren visar sig vara en kvinna, är i dessa berättelser snarare regel än undantag. Ofta har informanternas försök att berätta om sin situation för att kunna få stöd och hjälp blivit avfärdade eller så har de fått sina upplevelser kraftigt förenklade. Bianca kontaktar läkare i olika omgångar, både under tiden hon är utsatt och efter relationens slut. När hon senare lyckas lämna sin fru och flytta tillbaka till sin hemstad uppsöker hon läkare ytterligare en gång. Läkaren går med på att sjukskriva henne eftersom hon har en diagnos från sin gamla hemstad, men när hon försöker berätta om sina erfarenheter blir dessa snabbt osynliggjorda:

”När jag försökte få stöd via läkare på vårdcentralen som skulle sjukskriva mig frågade han om jag kommit på att jag var heterosexuell efter som jag lämnade min fru. En annan läkare som jobbade inom psykiatrien frågade om övergreppen jag varit med om som barn varit penetrerande och om det var därför jag var intresserad av tjejer. Våldet kommenterade han inte ens. Känslan var att jag överlevt en

katastrof men när jag försökte förklara eller berätta blev jag totalt ignorerad och förminskad. Jag kände det som att jag överlevt en katastrof men andra såg det som en helt vanlig skilsmässa som så klart gjorde lite ont men inte mer än så.”

När det psykiska våldet är särskilt dominerande och intrikat, blir våldet kanske än mer osynligt för omgivningen. Ebbas relation domineras av det psykiska våldet och av flickvännens svartsjuka och kontroll. Flickvännen utövar psykiskt våld bland annat genom upprepade hot om självskada och självmordsförsök, för att styra Ebba. Vid några tillfällen lyckas Ebba ringa 112 för att få hjälp, trots flickvännens försök att hindra henne från att kontakta någon. Men insatsen från ambulans och övrig personal osynliggör våldet i relationen:

”Men det var väldigt få personer som frågade mig någonting, alltså för hon hade ju egentligen också kunnat vara utsatt. Alltså jag hade ju kunnat vara förövaren...ja, för en utomstående. Och de frågade väldigt lite. De borde ju också ha undrat, kan man tänka, varför hon försökte ta livet av sig eller hur hela situationen uppstod. Men jag kände inte att någon frågade mig någonting egentligen, det var mer som att folk bara sprang ut, eller sprang in i lägenheten och sen sprang alla ut typ.”

Det som Ebba berättar visar hur samtliga inblandade i uttryckningen missar att se maktrelationen mellan henne och flickvännen, på grund av att ingen ställer några frågor. Varken till Ebba och flickvännen tillsammans, eller var och en för sig. Troligtvis gör personalen en heteronormativ läsning av situationen och i bästa fall har de tolkat Ebba som orolig flickvän, men risken är stor att de enbart tolkat henne som en vän:

”Det var en person, den jag pratade mest med en gång var en kvinna som körde ambulans. Men då var det ju också svårt att, eftersom hon [flickvännen] låg [där] så att jag inte kunde prata helt. Men hon ställde ganska mycket frågor ändå. Men sen var det ju liksom, hon

var ju klar med sitt jobb när hon lämnade oss och... Man hoppade ju bara från person till person.”

Alltså kan flickvännen fortsätta att utöva våld och hot mot Ebba utan att någon förstår vad som egentligen pågår. Situationen feltolkas och förminskas, vilket också gör att Ebba förminskar sina egna upplevelser av våldet. Detta hade kanske kunnat undvikas om personalen hade haft en lyhördhet och kunskap om både våldets mekanismer och lhbtq-gruppens särskilda sårbarhet.

Att som lhbtq-person ta kontakt med vården efter ett sexuellt övergrepp eller en våldtäkt kan innebära stora hinder att övervinna. Dels på grund av att det finns en utbredd uppfattning om att sexuellt våld inte förekommer i samkönade, lesbiska eller queera relationer, dels för att det är högst osäkert om de människor man kommer att träffa faktiskt har någon kunskap om lhbtq-gruppen. Alejandra beskriver hur hon letar efter information på sjukhusets hemsida och att hon hittat att mottagningen för våldtagna faktiskt har lhbtq-kunskap, vilket påverkar hennes beslut att våga ringa efter hjälp. När hon ringer till sjukhuset är det fredag, och det första som händer är att kvinnan omgående frågar om hon har möjlighet att komma in på måndag. Alejandra svarar att hon gärna vill komma in samma dag varpå kvinnan svarar att det kan hon, men då kommer hon få vänta i många timmar. Kvinnan upplyser henne också om att det som kommer ske är att hon kommer bli undersökt av en läkare och en gynekolog för att göra tester för könssjukdomar:

”Och då sa jag att men det behövs inte. Och då så var det tyst en stund och så sa hon ’varför behövs det inte?’. Och då sa jag, jag kommer inte ihåg exakt hur det var, men jag sa i alla fall tillslut att så här ’men det var en kvinna’. Och det blev det liksom knäpptyst i flera sekunder, alltså hon var verkligen helt knäpptyst i flera sekunder och jag sa ingenting heller. Och då till slut, alltså det måste verkligen ha varit så här 20-30 sekunder av tystnad, så sa hon så här: ’jaha’. Också, det kom liksom inga frågor, det kom liksom inget mer.”

Under telefonsamtalet med kvinnan på mottagningen försöker Alejandra förklara att hon inte behöver undersökas för könssjukdomar eller för att säkerställa DNA då hon inte utsatts för penetrerande övergrepp. Alejandra förklarar också att hon känner kvinnan som utsatt henne. Hon får gång på gång samma mottagande med långa pauser och uteblivna reaktioner:

”Jag kände mig sämre när jag hade pratat med dem. Då slog det ändå en våg över mig av skam och jag tänkte liksom, fan det här var ju inte på riktigt, det här har jag hittat på i mitt huvud, jag har överdrivit. Och återigen de här tankarna på att hon är så mycket mindre än jag. Alltså hon hade ju kunskap om vad DOM gjorde, men det kändes ju

inte som att hon hade någon kunskap om att vara utsatt. Hon visste ju precis vad dom skulle göra men det var ju inte riktat till mig.”

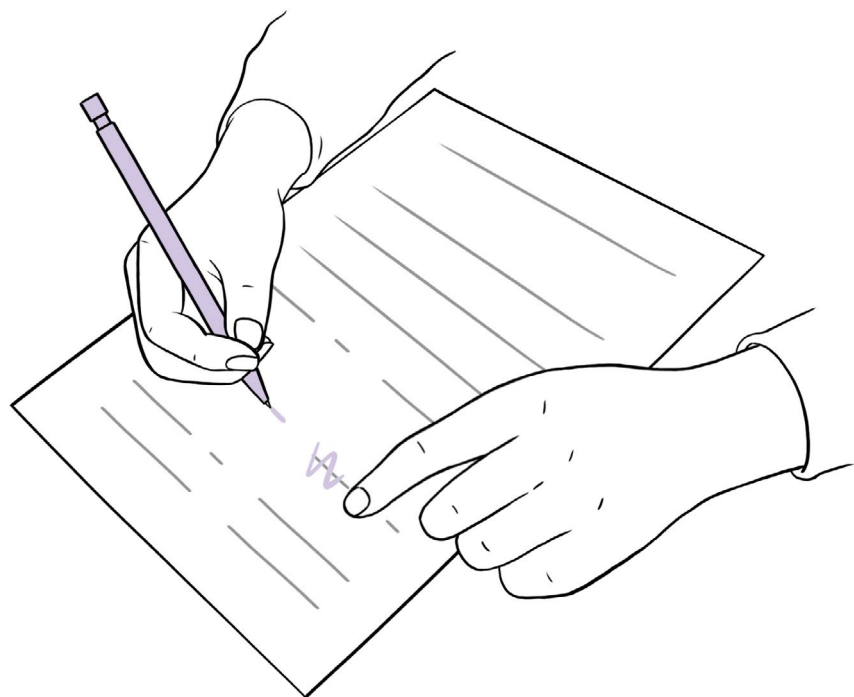
Att som våldsoffer bli bemött som ovan, på grund av att förövaren inte följer normen, försätter personen i en utsatt position. Det finns en stor risk att den som söker hjälp redan ifrågasätter sin upplevelse och sitt behov av hjälp. När personen möts av tystnad och oförstående så bekräftar bemötandet den känslan – att våldsupplevelsen faktiskt inte var legitim. Det är just detta som kan förstärka utsattheten och traumat. Att vara den som tar emot våldsutsatta lhbtq-personer innebär alltså att man kan behöva vara extra varsam med hur man svarar samt ha en utökad kunskapsbas om de grupper som har en särskild sårbarhet.

En del verksamheter har på senare år genomgått olika typer av kunskapshöjande kurser och certifieringar vilket självklart är en positiv utveckling. En svårighet är dock att behålla kunskapen i verksamheten. Certifieringar är sällan högprioriterade, varken ekonomiskt eller tidsmässigt. Ofta utbildas några få personer med målet att på sikt höja hela personalstyrkans kunskaper. Slutar en eller flera av dessa försvinner kunskapen snabbt. Risken är också att man tror att arbetet är klart efter en certifiering, men att de genomgående heteronormativa strukturerna faktiskt kvarstår. Det som framkommer i dessa intervjuer är att varken regnbågsflaggan vid ingången, eller certifieringsintyget på väggen, är en garanti för generell kunskap och ett kompetent bemötande. Även där ligger kunskapen ofta på individnivå. Fatima upplever dock att hon inte märker av detta i någon större utsträckning:

”Nej jag har aldrig upplevt att det har varit någon som haft någon mer ingående kunskap om det. Jag vet att man ser de där hbtq-certifieringarna på dörrar och på skrivbord där man har varit, men jag har aldrig upplevt någon som har haft någon koll. Ibland så har jag snarare upplevt att jag har utbildat dom i vad det är och vad det innebär för mig.”

Att själv behöva utbilda yrkesverksamma i lhbtq-kunskap eller ställa upp på att svara på nyfikna och ingående frågor är en erfarenhet som många lhbtq-personer delar. Bianca försöker under många år bearbeta sitt trauma efter att ha blivit utsatt för grovt psykiskt, fysiskt och sexuellt våld under tio års tid. Under förhållandet med sin fru försöker Bianca upprepade gånger söka hjälp, inom vården, psykiatri och andra instanser som skulle kunna erbjuda stöd och hjälp. Hennes erfarenheter visar att det är oerhört svårt att hitta yrkesverksamma som har en djupare kunskap och insikt som rör både våld och lhbtq-gruppen. Precis som för många andra handlar Biancas upplevelse av bra bemötande och kunskap om vilken person man har haft turen att stöta på. Bianca vänder sig så småningom till en mottagning som är uttalat kunniga på gruppen våldsutsatta lhbtq-kvinnor för att få ytterligare hjälp att förstå sin situation:

”Jag hade höga förväntningar så det kan göra skadan större, men kvinnan jag träffade kallade mitt ex för flickan, 'flickan' var då 44 år. Hon frågade också vad den flickan kan ha råkat ut för som verkade må så dåligt. Hon gav mig blanketter där det stod han och honom som hon bad mig ändra till hon eller henne. Hon ställde frågor om vad för sorts våld jag råkat ut för utifrån nån lista och frågade om psykiskt våld och jag fick svara, fysiskt samma sak, sexuellt svarade hon själv nej högt för sig själv som om det var en retorisk fråga och gick vidare till att fråga om materiellt våld. Helt okunnig på våld i lhbtq-relationer. Jag hade dessutom pratat med henne i telefon innan och förklarat att jag levt med en annan kvinna och var rädd för dåligt bemötande. Hon börjar dock samtalet när vi ses med att säga att 'jaha, du har blivit utsatt för våld av en man'. Det första jag fick göra var alltså att korrigera till, nej av en kvinna.”

En svårighet när en organisation positionerar sig som uttalat kunnig inom ett område, är att alla medarbetare behöver ha samma målsättning och sitta på samma typ av kunskap. Beroende på vilken typ av kunskapshöjande kurs, utbildning eller certifiering som används, hur många som omfattas av den och huruvida det är frivilligt att delta eller ej, kommer detta att påverka vilket bemötande våldsutsatta lhbtq-personer faktiskt får. Det centrala problemet kvarstår; så länge kunskapen ligger på individnivå finns inga garantier för kunskap och professionellt bemötande. Det som blir särskilt svårt för de lhbtq-personer som söker hjälp hos en organisation som är uttalat kunnig, men där får ett homofobt och heteronormativt bemötande, är att fallet blir så mycket högre. Att faktiskt ha den kunskap man säger sig ha blir därför av största vikt. Omvänt kan det finnas en liknande problematik; där lhbtq-kompetensen finns är det kanske istället våldskompetensen som saknas. När Bianca försöker hitta hjälp och stöd för att kunna lämna sin fru vänder hon sig till RFSL:

”Några år senare bokade jag tid hos en kurator på min närmsta RFSL, en äldre man som frågade varför jag inte bara lämnade om jag nu var så missnöjd med hur jag och min fru hade det i vår relation. Gick inte dit igen utan skämdes och hatade mig själv ännu mer. Jag hade just försökt lämna och gått tillbaks, var känslig och skör och kunde inte alls hantera hur han förenklade det hela.”

Informanternas berättelser skildrar tydligt svårigheten att som lhbtq-person veta var man ska vända sig. Då det i detta sammanhang behövs två olika typer av kunskap blir platserna att söka hjälp på få. Kunskapsluckor kring hur man bemöter våldsutsatta lhbtq-personer finns i många verksamheter, oavsett hur kommunikationen kring detta ser ut. Man kan helt enkelt aldrig veta hur bemötandet kommer att bli. Om en våldsutsatt lhbtq-person söker hjälp och får ett homofobt, diskriminerande bemötande där deras upplevelse av våld förringas och förlöjligas, kan situationen upplevas som ytterligare ett övergrepp. Tove pekar på att detta kan få stora konsekvenser för den utsatta:

”Enkelt beskrivet kan det vara som att gå till en förövare för att försöka få hjälp och stöd att hantera en annan förövare. Problemet är att du som hbtq-person aldrig vet vem du ska möta, om de kommer att döma dig eller bemöta dig som en människa med samma rättigheter som alla andra.”

Flera av informanterna vittnar om liknande situationer och samma typ av problematik i kontakten med olika professionella verksamheter. När det blir klart att våldet bryter mot normen, och mot personalens egen syn på våld, möts den utsatta av tystnad, undvikande blickar och gester. Eller som i Biancas fall, då personalen ignorerar det faktum att hennes förövare är en kvinna och börjar prata om något annat:

”Första gången jag var hos en gynekolog, frågade hon bekymrat om jag haft sex eller råkat ut för något av en man under undersökningen för jag hade sår/sprickor i underlivet. När jag svarade ’nej men min fru’ så bytte hon samtalsämne, bortförklarade sprickorna och skrev ut en smärtstillande salva så jag kunde kissa.”

Linnea har en liknande upplevelse när hon besökt gynekolog och psykolog. När hon berättar att hon har blivit våldtagen bemöter gynekologen det med total tystnad. I Linneas fall kommer ingen som helst följdfråga, de kollar varken upp om hon fått hjälp innan eller om hon har kunnat bearbeta det på något annat sätt:

”Jag nämnde det hastigt under ett gynekologbesök inte långt efter att jag blivit våldtagen men det var ingen som reagerade eller tog upp det igen. Jag slutade även gå helt plötsligt till min psykologkontakt för att jag mådde för dåligt för att ta mig dit, och blev aldrig kontaktad av dom igen. Fick bara hem en faktura på uteblivet besök.”

I andra situationer framgår snarare ett överdrivet intresse för patientens sexliv och frågorna upplevs som irrelevanta och gränslösa. De inledande frågorna är oftast väldigt normativa och standardiserade

och utgår nästan alltid från att de kvinnliga patienterna har heterosexuella relationer eller kontakter. När Fatima besöker en gynekolog börjar han med att fråga om hon har en pojkvän och när hon svarar nej blir frågorna mer och mer ingående:

”Och han började fråga ’ah men har du flickvän?’ Nej det har jag inte. ’Hur har ni sex? Och vad använder ni?’ Det var mycket ingående frågor och jag var väldigt såhär...jag svarade halvt om halvt om de här grejerna. Men han ville veta i detalj hur jag låg med kvinnor. Jag gick därifrån och bara, vad fan var det som hände just? För att han skrattade till ibland och log och det var...extremt obehagligt.”

Ett tydligt drag i många av berättelserna om bemötande är att de negativa upplevelserna ofta grundar sig i ett heteronormativt synsätt. Personalen agerar instinktivt utifrån sina heteronormativa, fördomsfulla och ibland rent homofoba föreställningar. Vissa reagerar med överdriven nyfikenhet, andra med tystnad och genom att ignorera det personen precis sagt. Ibland upplever informanterna att männskorerna de möter har ett allt för stort fokus på att det handlar om två kvinnor, vilket riskerar att ta blicken från både maktrelationen och själva våldet. För Linn blir detta ett problem eftersom de yrkesverksamma hon och hennes flickvän kommer i kontakt med också ska avgöra deras juridiska rättigheter som vårdnadshavare:

”Det är väl också att det känns som att de få kontakter som vi har haft, så har mycket fokus också hamnat på att vi är två kvinnor, som att det skulle vara problemet. Antingen att det skulle vara problemet och det är inte så konstigt då att man inte riktigt hittar sina roller, eller så blir det någonting som är väldigt positivt, vilket jag tänker att det blivit en grej på något sätt. Till skillnad från om vi hade varit ett heterosexuellt par, så hade vi kommit dit som ett par och så hade grejen blivit vårt problem. Och också så känns det som att ibland så har personerna varit så måna om att visa att de inte alls tycker att det här är något konstigt.”

När själva familjebildningen blir det som får mest fokus, oavsett om det är i all välmening eller ej, leder detta precis som Linn säger till att fokus flyttas från problemet. Våldet blir underordnat och på grund av de yrkesverksammas föreställningar och fördomar riktas fokus istället på själva normbrottet, att det rör sig om två kvinnor, och de lyckas därigenom också osynliggöra våldet. Tove ser detta som ett uttryck för okunskap och att det tycks sätta vårdpersonal eller myndighetspersoner i en obekväm situation som de inte vet hur de ska hantera:

”Många har fortfarande svårt att bemöta och samtala kring queera relationer eller identiteter på ett naturligt sätt. Bara det faktum att jag berättar om min identitet eller att jag lever med en kvinna får de flesta att le lite skevt och låta bli att ställa några fortsatta frågor. Oavsett om det beror på missriktad hänsyn och tanken att det vore ’alltför privat’, eller om det är ett resultat av en ovilja grundad i äckel och agg mot hbtq-personer, så resulterar det i att våld inom hbtq-relationer trivialiseras och ignoreras. Det i sin tur, blir ett ytterligare våld.”

Om du som lhbtq-person har många negativa erfarenheter av bemötande tenderar förväntningarna att vara väldigt lågt ställda på att bli trodd eller bemött med respekt. Linn och flickvännens långa och traumatiska separations- och vårdnadstvist gjorde att kontakten med vård- och myndighetspersonal i perioder var tät. Även hennes upplevelser rör mötet med en starkt heteronormativ värld där personalen har svårt att översätta deras lesbiska relation till den värld som de själva rör sig i. Precis som beskrivits tidigare i texten lyckades Linns ex-flickvän vända hela historien till att hon själv varit utsatt:

”All kontakt som är kopplad till vårdnadstvisten har ju varit...inte positiv. De har fått en bild av mig redan innan de träffat mig. Sen så finns det ju de som har varit mer neutrala än andra. Men jag blir ju positivt överraskad när jag känner att någon bara har köpt femtio

procent av det som mitt ex har... Då känner jag, men gud här är ju en vettig människa som inte köper de allra värsta grejerna.”

De möter även en djupt rotad föreställning kring biologi och föräldraskap. Ett dominerande synsätt som handlar om att den som inte burit barnet inte alltid betraktas som förälder fullt ut. Detta kan vara en försvårande omständighet i vårdnadstvister i lhbtq-familjer. Familjebildningen ser ofta annorlunda ut än i heterosexuella familjer och det finns en stor variation i hur barnen har blivit till, vem som har burit det samt hur det juridiska föräldraskapet är fastställt. Vilket också blir högst aktuellt för Linn:

”Men vi fick ju frågan om vi skulle dela på barnen när vi separerade oss, så att det barnet som jag hade burit skulle bo hos mig och det barnet som min flickvän hade burit skulle bo hos henne. Och det vet jag andra av våra lesbiska vänner som också har burit varsitt barn, som har fått frågan.”

Att bemötas på detta sätt handlar inte bara om okunskap om normbrytande familjebildningar utan också om att synen på föräldraskap är tätt knutet till biologi. Även om en del lhbtq-föräldrar har lyckats, eller blivit tvungna, att utbilda sig i ämnet för att kompensera den kunskapsbrist som finns hos de myndigheter som arbetar med juridiska familjefrågor, så har inte alla samma möjlighet till det. Vilket gör att vårdnadstvister av det här slaget riskerar att dömas utifrån starkt heteronormativa uppfattningar och värderingar. Och det är just här det brister. Linn upplever också att det ibland är svårt att veta exakt hur rättigheterna ser ut:

”Men jag känner att jag vet inte hur stor rätt åtminstone mitt ena barn har till mig. Och för mig fanns jättemycket sådana rädslor. Ja visst vi har en lag. Men sen så är det ju individer som ska tolka lagen. Vad kommer hända? Där kan jag känna att min position hade varit starkare om jag hade varit en heterosexuell kvinna.”

För Linn var rädslan starkt kopplad till hotet som hennes flickvän uttalat, att hon skulle se till att hon aldrig fick träffa barnen igen. Rädslor kopplade till att förlora vårdnaden om sina barn riskerar därmed att bli en faktisk risk som understöds av rättsväsendet. Ytterligare problem med kunskapsunderskottet i kombination med ett heteronormativt synsätt är att det kan komma att utnyttjas av förövaren som kan anspela på normer kring kvinnlighet och biologi. Lhbtq-föräldrar riskerar således att få domslut baserade på felaktiga underlag vilka är tolkade av personer som kanske inte har någon särskild insikt eller kunskap om vare sig lhbtq-personer eller lhbtq-familjers särskilda sårbarhet i samhället. Förutom att det finns stora kunskapsglapp i rättsväsendet såväl som inom lhbtq-familjer så finns det också en stor brist på vägledande exempel kring hur en process kan se ut, vilket Linn också tyckte var en svår omständighet:

”Och jag kände ingen lesbisk i min omgivning, jag hade inte hört talas om något lesbiskt par som genomgått en vårdnadstvist – separation absolut – men inte vårdnadstvist. Så det var inte heller så lätt med, vad är vanligt eller hur har det gått till? Och att det därför kan finnas andra rädslor till att lämna. Speciellt då om du inte varit den som burit barnet eller barnen. Det kanske inte hade någon betydelse innan men plötsligt inser du att det här har betydelse för andra.”

När bemötandet fungerar

Alla erfarenheter av negativt bemötande som har beskrivits ovan har påverkat de intervjuade på olika sätt. En del sökte aldrig mer hjälp efter det där första dåliga bemötandet och hittade kanske istället stöd hos en kompis eller nära vän. Andra har fått stöd av föräldrar eller syskon. Några har upprepade gånger, och hos en mängd olika verksamheter, försökt hitta kompetent hjälp från någon yrkesverksam för att kunna bearbeta sina upplevelser av våld. Några har till slut också hittat någon eller några som haft både kunskap och insikt

nog för att kunna bekräfta dem, både i sin upplevelse av våld och som lhbtq-person. Bianca kontaktade tillslut kvinnojouren, trots att hon inledningsvis tänkte att de inte vände sig till kvinnor som har relationer med kvinnor:

”Helt fantastiskt bemötande! Jag kontaktade dem när det kändes som alla andra ignorerade mig. Fick snabbt en tid och träffades under många år. Blev bekräftad, fick kunskap, tid och tyckte jag något blev fel i bemötandet blev jag lyssnad på när jag tog upp det. Det känns som dom gav mig möjligheten att kunna gå vidare och vågade leva igen.”

Att äntligen få ett respektfullt och kompetent bemötande gjorde hela skillnaden för Bianca, som äntligen fick kompetent hjälp att bearbeta sitt trauma och att kunna gå vidare med livet. Flera av de intervjuade har så småningom hittat hjälp och stöd, ibland hos en psykolog eller samtalsterapeut, eller hos olika jourer. Även Daniela hittar till slut rätt hjälp:

”RFSL har varit fantastiska, och med enorm kompetens kring våld, de har även kunnat hjälpa mig med frågor kring utredningen och så vidare.”

Att få hjälp och stöd med frågor som rör anmälningar och utredningar hos polis och rättsväsendet blev särskilt viktigt för Daniela. Även Linn upplever att det har varit svårt att veta vart hon ska ta vägen, men hon har också känt ett stort behov av att förstå mer om vad hon blev utsatt för. Efter att ha letat på nätet gör hon ett försök att ta kontakt med kvinnojouren:

”Då ringde jag till en kvinnojour i Stockholm och då sa de ’ja men det är till oss du ska komma’ och jag bara okej! Så då gick jag dit på samtal och det var jättebetydelsefullt för att få syn på saker. Jag hade en jättejättebra kontakt där, som jag skulle säga hade god kompetens i frågan. Både våldskompetens och hbtq-kompetens.”

Att medvetet dölja eller utelämna detaljer om sin identitet eller sexualitet för att inte riskera avvisande, osynliggörande eller diskriminerande bemötande är vanligt bland lhbtq-personer. Efter ett flertal negativa erfarenheter av bemötande i vården, känner sig Tove väldigt nervös för att ta kontakt med kvinnojouren:

”Jag minns att jag i den inledande kontakten förklarade mig och nästan bad om ursäkt för att jag var queer och alltså levde i en annan sorts relation än vad de kanske var vana. De försäkrade mig om att jag var välkommen ändå, och jag gav det en chans. [...] Redan efter första besöket kände jag att jag vågade sänka garden; jag kände mig respekterad och bekräftad som människa. Jag bemöttes med värme, empati och kunskap. Min identitet väckte ingen missriktad uppmärksamhet, skapade ingen konstig stämning i rummet, ledde inte till några inadekvata frågor. Istället fick jag för första gången verktyg för våldsförståelse, i termer av makt, normer och genus – vilket är det enda, av all den terapi och behandling jag erhållit, som hjälpt mig att förflytta skulden för det våld jag erfarit, från mig själv, till mina förövare.”

Vad är ett bra bemötande?

De intervjuades erfarenheter av att söka hjälp som våldsutsatt lhbtq-person, har givit dem stora insikter i hur de hade önskat bli bemötta. Dessa erfarenheter ger en övergripande bild av vad yrkesverksamma behöver ha med sig i ett möte med en lhbtq-person som blivit utsatt för våld. Linn tycker att det viktigaste för henne som person handlar om att verkligen bli hörd:

”Ja, men för mig är ett bra bemötande någon som lyssnar. I den här specifika situationen så är det väl också så här, en person som har koll på sina egna fördomar. Eller föreställningar kanske låter mer neutralt. Att ha koll på att mina föreställningar kring våld är de här. Att jag vet om det så att jag någonstans vet vad den egna tolkningsramen är. För att någonstans inte missa. Jag tänker exempelvis på

att om någon hade tänkt ett varv till kanske jag inte hade fått frågan när min flickvän satt bredvid.”

Flera nämner att yrkesverksamma behöver ha koll på sina egna fördomar, och att förstå att dessa påverkar en oavsett om man vill det eller inte. Bianca menar att det är viktigt att skala av onödiga frågor och utläggningar om saker som inte har med själva problemet att göra. Nyfikenhet behöver läggas åt sidan och frågorna behöver bli mer relevanta för att i stället bidra till att klargöra eventuella frågetecken kring det personen söker hjälp för:

”För det första lägga alla tankar och åsikter och förutfattade meningar om lhbtq-personer åt sidan. Vi behöver inte höra om deras fasters kusins hundvaks bror som är gay. Det säger inget om ens kunskap eller om man har ett heteronormativt bemötande. Att använda neutrala termer om man inte vet personens könsidentitet, definition av ens sexualitet eller pronomen. Fråga. Hellre en gång för mycket än att felköna eller göra fel antaganden.”

Bianca betonar vikten av att inte göra automatiska antaganden om kön baserade på egna heteronormativa bilder, varken om den utsatta eller en eventuell partner. Sexualitet kan var både fast och flytande och går inte att basera på hur man tolkar den hjälpsökandes utseende och kön. Detta är något som även Linnea önskar, att de inledande frågorna inte behövde vara så heteronormativa:

”Jag önskar att fler inte antog könet på sina patienters partners. Ofta så får man frågan ’har du pojkvän?’ och så vidare för att man är kvinna. Och redan där så blir man lite mindre villig att öppna upp sig om sin sexuella läggning. Också att man inte antar, jag kanske har en pojkvän just då, men det gör mig inte automatiskt hetero.”

En majoritet av de intervjuade har erfarenhet av att könet på deras partner förutsätts vara manligt för att de själva uppfattas som kvinnor. Ofta är detta en del av de standardiserade frågor som används vid ett förstagångsmöte med en patient. Här framgår vikten av att

vara trygg nog att fråga det standardiserade för att istället fråga personen hur hemförhållandena ser ut, om de har en partner eller om de lever tillsammans med någon. Det finns många sätt att fråga på, och det som upplevs mer neutralt av den som söker hjälp kan vara det som får personen att våga berätta. Att använda rätt pronomen i relation till den som söker hjälp eller på en partner handlar om att visa respekt, oavsett vad du själv tycker om det, är något Bianca ser som viktigt:

”Du kanske inte gillar ordet hen eller den men för vissa är det livsavgörande att bli kallad det pronomen en tillhör. Inte börja slänga sig med kommentarer om hur lätt det måste vara att leva med en annan kvinna för kvinnor vet ju hur man städar och liknande.”

När egna åsikter och förutfattade meningar dessutom läggs åt sidan och fokus istället riktas mot det som är relevant, kan personen också känna sig tryggare i mötet. Grundläggande kunskaper om lhbtq-gruppen hos yrkesverksamma efterfrågas därför av många. När yrkesverksamma har tillräcklig insikt och kunskap kan personen slippa utbilda och informera om vad det innebär att ha en viss läggning eller könsidentitet. Ebba menar att viss grundläggande kunskap borde finnas överallt:

”De sakerna ska de liksom ha koll på så att man i det stora hela blir bemött som vem som helst. Men samtidigt så är det ju klart att de behöver ha koll på vissa specifika frågor man ska ställa för att det kan se olika ut i samkönade relationer till skillnad från heterosexuella relationer. Och att dom kanske inte förutsätter eller pratar på ett förutsättande sätt, att man skulle vara hetero liksom, så att man måste komma ut på det sättet utan att de kanske kan prata könsneutralt tills...om de inte direkt får fakta att man har en pojkvän liksom eller sådär.”

Alla intervjuade framhåller vikten av att yrkesverksamma använder sig av öppna och respektfulla frågor, att inte förutsätta något åt ena

eller andra hållet och att lyssna. Det kan också finnas andra mer osynliga bakomliggande orsaker som gör att det är extra svårt att berätta vad man har varit med om, vilket också Fatima pratar om nedan. Genom att ställa öppna frågor kan man på ett relativt enkelt sätt även fånga upp andra saker som kan påverka personen negativt, till exempel att ha blivit dåligt bemött sedan tidigare:

”Det är svårt att veta vad man är värd på något sätt, för att man är ganska van vid att bli behandlad lite dåligt och så. Man sväljer ju ganska mycket tror jag.”

Lhbtq-personer har ofta erfarenhet av att vara både hypersynliga i hur de bryter mot normen och på samma gång bli helt osynliggjorda. För en yrkesverksam kan det därför vara bra att synliggöra personen genom att denna själv får definiera både identitet och sexualitet och på samma gång behandla personen som vem som helst. Fatima uttrycker att hon är van vid att bli lite illa behandlad och därför sväljer mycket dåligt bemötande. Yrkesverksamma bör därför ha i åtanke att många lhbtq-personer ofta blir bemötta negativt, och att detta kan påverka deras förmåga att våga dela med sig av sina upplevelser av våld. För Bianca är det också viktigt att ha kapacitet att ta emot svaret om man frågar om våld:

”Fråga öppna frågor, be om ursäkt om det blir fel, våga fråga om våld och våga höra svaret. Kanske inte ta förgivet att det inte förekommer sexuellt våld i lhbtq-relationer utan lyssna och förklara vad sexuellt våld är. Även förstå det dubbla utanförskap som kan finnas beroende på etnicitet, fysiska eller psykiska funktionshinder, klass och så vidare. Att många gånger kan nätverket vara mindre och mer sårbart och relationer till ursprungsfamiljen mer komplicerade. Det kanske inte finns vänner och familj att söka hjälp och stöd hos, och partnern kanske är den enda familj som finns. När man lever utanför normen eller kanske i ett sammanhang där man inte accepteras blir kanske banden och beroendet till partnern större. Ursprungsfamiljen kanske inte ens vet personens sexualitet eller könsidentitet. Fråga,

ta inte förgivet åt något håll. Försök aldrig få personen att söka hjälp eller stöd hos ursprungsfamiljen om personen inte vill.”

Även Tove framhäver att de som möter lhbtq-personer som har blivit utsatta för våld, behöver ha insikt om att familjeförhållandena kan se annorlunda ut. Det som låg grunden under uppväxten kan i hög grad påverka en även under vuxenlivet, vilket det ju i hög grad också gjort för Tove:

”En annan viktig sak, som jag önskar att yrkesverksamma som möter hbtq-personer som utsatts för våld tänker på, är att många i den här gruppen kan leva med en dubbel utsatthet. Jag vet att jag inte är ensam om erfarenheten av att ha förlorat min ursprungsfamilj för min queera identitets skull. Detta skapar en särskild sårbarhet även i vuxen ålder. Vårt skyddsnät är sämre, eller ser i vart fall annorlunda ut. Likaså har många av oss en historia av självhat och självdestruktivitet knutet till detta. Vi är särskilt farligt ute när vi går in i relationer med en redan grundlagd erfarenhet av att vara inget eller mindre värda. Det blir än svårare att identifiera när någon begår orätt emot oss. Vi har redan våld att jämföra med, måttstocken för vad som är normalt, vad 'kärlek' är, är redan skev.”

Genom att ställa öppna frågor får den utsatta möjligheten att själv välja vad den delar med sig av och på vilket sätt den vill ha hjälp. Precis som både Bianca och Tove nämner, kan det finnas bakomliggande omständigheter som påverkar en lhbtq-persons möjligheter att lämna, men också hur möjligheterna ser ut kring att våga berätta. Den våldsutsatta kanske inte bara lever under hot i sin pågående relation, de kan även leva under hot från ursprungsfamiljen. I andra fall kanske det inte finns någon ursprungsfamilj alls, vilket gör att förövaren är den enda familj man har. All sådan typ av bakgrundshistoria påverkar personens möjlighet att öppna upp om sina problem i relationen. Bianca trycker mycket på att yrkesverksamma inte ska anta saker baserat på sina egna upplevelser:

”Och säg aldrig någonsin under några omständigheter att ’ja men i Sverige råkar man ju inte ut för diskriminering’, oavsett om du tror så, själv är lhbtq-person eller träffat någon som sagt att så är fallet så vet du inte vad folk kommer ifrån, råkat ut för eller stött på. Låt jämförelserna om lhbtq-personers situation i andra länder vara, för det enda som händer är att det blir ännu mindre chans till att personen framför dig berättar om den utsätts för våld.”

Flera av informanterna uttrycker att det krävs både relationsskapande och långsiktighet om målet är att få personen att våga öppna upp och berätta om våld och utsatthet. Linn menar dock att det kan vara oerhört svårt att berätta om sin utsatthet för våld även om det förekommer öppna frågor:

”Jag tänker att även om jag hade fått frågan när jag var själv så vet jag inte om jag hade svarat ja. För det var första gången jag träffade människan. Alltså det är också en kunskap om att det inte är det lättaste att svara ja på. Och att det kanske är så att svaret är ja, fastän man har svarat nej. Men det tänker jag ofta är lika oavsett vem som har utsatt dig. Sen så tänker jag att det här med lhbtq, att det faktiskt finns någon slags lojalitetsaspekt som kanske inte finns på samma sätt för cis-kvinnor i heterorelationer.”

Att få frågan om man är utsatt för våld i sin relation kan vara starten på att se sin utsatthet, som kanske fortfarande är högst osynlig både för personen själv och omgivningen. Som yrkesverksam behöver man förstå att det kan behövas både långsiktighet och tid. Toves erfarenhet av hur svårt det varit att förstå sin utsatthet gör att hon önskar en insikt om att det kan ta lång tid och att man kan behöva mycket stöd och hjälp i processen:

”Svårigheten att själva sätta ord på och benämna det vi utsatts för som våld, påverkas också av det samhälleliga osynliggörandet av våra erfarenheter. Vi kan behöva särskilt mycket stöd, vägledning och validering innan vi hittar språket och förståelsen – då behövs

tålmod och empati. Jag önskar också att yrkesverksamma förstod att hedersrelaterat våld också förekommer i etniskt svenska familjer, och inte minst riktat mot hbtq-personer. Att missa det är att missa så många, inte minst barn och unga, som behöver hjälp av samhället.”

Genom ökad kunskap, lyhördhet och öppenhet finns stora möjligheter att utgöra skillnad för de grupper som är särskilt sårbara för våld, i samhället i stort och i sina relationer. Många gånger kan kunskap i kombination med lyhördhet göra att det är lättare att plocka upp de signaler som våldsutsatta lhbtq-personer trots allt sänder ut. Alla intervjuade uttrycker att yrkesverksamma överlag behöver ha mer och bättre kunskap kring lhbtq-gruppens särskilda utsatthet. Fatima menar att det också behöver finnas en förståelse för att det handlar om ett kontinuerligt arbete:

”Jag tror väl på utvärderingar och uppföljningar, framför allt också att man gör det med jämna mellanrum. Att det inte är en sak, en utbildning man går igenom och sen är man klar, så kan man allting. För det händer ju också ganska mycket i det här hbtq-communityt. Att man tar del av annan forskning och att man har utbildningsveckor och att man satsar pengar, tid och resurser på det här.”

Förövare i trygga rum

De flesta av de intervjuade har haft svårt att få omgivningen att se och förstå våldet de blivit utsatta för. Det gäller såväl professionella verksamheter som familj, nära vänner, kompisar och bekanta. Det verkar vara svårt att förstå att kvinnor kan utöva våld och därför också kan betraktas som förövare. En del av de intervjuade har också upplevt att det är väldigt svårt att prata om våld i lhbtq-relationer även i lhbtq-kretsar. Biancas upplevelse handlar just om det, att hon själv blivit ganska obekvämd när hon försökt prata om sina upplevelser:

”Jag har upplevt att jag i feministiska kretsar, och då även inom lhbtq-kretsar, ignorerats och det pratas om enstaka tillfällen eller enstaka ’galningar’. Och att jag likställs med en kränkt snubbe som bara ’ja men kvinnor slår också’. Det har varit svårt att prata om våldet för den som lyssnar kan ofta komma med kommentarer som ’stackars män då som utsätts av kvinnor också som aldrig får nån hjälp’ och liknande. Det finns väldigt lite plats för att prata om både mäns våld mot kvinnor och även prata om våld i lhbtq-relationer. Det blir antingen eller.”

Att inte vilja eller inte våga beröra att våld även existerar i lhbtq-relationer, gör att det fortfarande är en känslig fråga som inte får särskilt stort utrymme inom lhbtq-världen. Det finns en oro för att smutsa ner bilden av lhbtq-relationer och ytterligare förstärka homofobi och diskriminering. Kanske upplevs det också svårt att kämpa för samhälleliga rättigheter och på samma gång vända blicken mot det rum som ska fungera som en trygg och säker plats.

” [...] många av oss kanske ser systerskapet eller lhbtq-kretsar som en trygg plats, vilket det också är. Men börjar vi prata om våld i lhbtq-relationer och att det är lika vanligt som i heterosexuella relationer, så betyder det också att det finns förövare även här i vårt trygga rum, mitt ibland oss, det kanske blir för otryggt.”

Referenser

Ahmed, Sara, *The cultural politics of emotion*, 2004

Butler, Judith, *Genustrubbel*, 2007

Folkhälsomyndigheten, *Hälsan och hälsans bestämningsfaktorer för transpersoner. En rapport om hälsoläget bland transpersoner i Sverige*, 2015

Folkhälsomyndigheten. *Utvecklingen av hälsan och hälsans bestämningsfaktorer bland homo- och bisexuella personer – Resultat från nationella folkhälsoenkäten Hälsa på lika villkor*, 2014

Holmberg, Carin och Stjernqvist, Ulrica, *Väldsamt lika och olika – En skrift om våld i samkönade parrelationer*, 2008

Isdal, Per, *Meningen med våld*, 2001

Nationellt centrum för kvinnofrid, *Våld i samkönade relationer – en kunskaps och forskningsöversikt*, 2009

Nationellt centrum för kvinnofrid, *Våld mot hbtq-personer – en forsknings- och kunskapsöversikt*, 2018

Nationellt centrum för kvinnofrid, <https://nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/sarskild-utsatthet/sarskild-utsatthet-intersektionalitet>. Hämtad den 17/1 2020.

Smirthwaite, Goldina och Holmberg, Carin, *The Breaking Up Stairs*, Tidskrift för genusvetenskap, 2014

RFSL, Riksförbundet för homosexuella, bisexuella, transpersoners och queeras rättigheter, *Kunskap och erfarenheter av arbete med våldsutsatta hbtq-personer*, 2018

